

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra primární a preprimární pedagogiky

Diplomová práce

Lic. Lenka Burdíková

“Racionální“ stravování romských dětí

Poděkování

Děkuji vedoucí své práce doc. Mgr. Martině Ciché, Ph.D. za vedení, ochotu a odbornou pomoc. Všem participantům, kteří se zúčastnili mého výzkumného šetření, děkuji za spolupráci. Děkuji své rodině za veškerou podporu v průběhu celého mého studia.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci s názvem Racionální stravování romských dětí vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucí diplomové práce a s využitím pramenů uvedených v seznamu literatury.

V Olomouci dne 20.4.2022

Podpis

ANOTACE

Jméno a příjmení	Lic. Lenka Burdíková
Katedra nebo ústav	KPV – Katedra primární a preprimární pedagogiky
Vedoucí práce	doc. Mgr. Martina Cichá, Ph.D.
Rok obhajoby	2022

Název práce	"Racionální" stravování romských dětí
Title of thesis	"Rational" nutrition of Roma children
Anotace práce	Diplomová práce se zaměřuje na racionální stravování romských dětí. Vysvětluje zásady racionálního stravování, a jak jsou děti romského etnika ovlivněny výchovou v rodinném prostředí, která vychází z historických tradic. Metodologie diplomové práce je založena na kvalitativním výzkumu. Zvoleným typem výzkumu je polostrukturovaný rozhovor a pozorování, který zkoumá stravovací návyky v romských rodinách a současně jak většinová společnost mění tradici stravování v romské rodině.
Klíčová slova	Racionální strava, stravovací návyky Romů, alternativní stravování, změny ve stravování, rodina, rodiče, tradice, školní stravování
Annotation	The thesis focuses on the rational eating of Romani children. It explains the principles of healthy eating and how children of Roma ethnicity are influenced by their upbringing in a family environment that comes out of historical traditions. The methodology of the thesis is a based on qualitative research. The chosen type of research is semi-structured conversation and

	observation, which examines the dietary habits of Romani families and at the same time how the majority communion changes the tradition of eating in the Romani family.
Keywords	Rational diets, romani eating habits, alternative diets, dietary changes, family, parents, traditions, school meals
Přílohy vázané k práci	<p>Příloha PI – Informovaný souhlas</p> <p>Příloha PII – Okruhy otázek k rozhovorům</p> <p>Příloha PIII – Pozorovací arch</p> <p>Příloha PIV – Rozhovor s matkou M5</p> <p>Příloha PV – Fotografie školních svačín</p> <p>Příloha PVI – Jídelníčky školní jídelny</p>
Rozsah práce	94 stran
Jazyk práce	Český jazyk

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 STRAVOVÁNÍ U DĚTÍ	11
1.1 DĚTSKÝ ORGANISMUS A STRAVOVÁNÍ	11
1.2 STRAVOVACÍ NÁVYKY A VÝCHOVA.....	12
1.3 RIZIKA VE STRAVOVÁNÍ.....	13
1.4 RACIONÁLNÍ STRAVA	15
1.4.1 Tuky do racionálního stravování patří	15
1.4.2 Sacharidy – palivo pro naše tělo	16
1.4.3 Cukr.....	16
1.4.4 Metoda semaforu	16
1.4.5 Kvalita stravování	17
1.5 ŠKOLNÍ STRAVOVÁNÍ	18
1.5.1 Školní projekty	19
2 ROMSKÉ ETNIKUM	20
2.1 HISTORIE ROMSKÉHO OBYVATELSTVA	20
2.2 ROMSKÁ KOMUNITA V ČR	21
2.2.1 První zmínky o Romech v ČR	22
2.2.2 Období druhé světové války a později.....	23
2.2.3 Současnost.....	24
2.3 RODINA.....	24
2.3.1 Muž a žena v romské rodině	25
2.3.2 Dítě v rodině	26
2.4 ZDRAVOTNÍ STAV ROMSKÉ KOMUNITY.....	29
2.4.1 Socioekonomické vlivy.....	31
2.5 STRAVOVACÍ NÁVYKY	35
2.5.1 Tradiční pokrmy.....	36
2.6 ZPRÁVA O STAVU ROMSKÉ MENŠINY V ČESKÉ REPUBLICE ZA ROK 2020	37
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	40
3 METODOLOGIE VÝZKUMU	41

3.1	STRATEGIE VÝZKUMU A VÝZKUMNÝ PROBLÉM	41
3.2	CÍLE VÝZKUMU	41
3.3	VÝZKUMNÉ OTÁZKY	42
3.4	OPERACIONALIZACE ZÁKLADNÍCH POJMŮ	42
3.5	PILOTÁŽ	43
3.6	METODA SBĚRU DAT	43
3.6.1	Charakteristika výzkumného souboru.....	44
3.6.2	Participantky výzkumu a jejich charakteristika	46
3.7	ZPRACOVÁNÍ A ANALÝZA DAT	47
4	INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT	49
4.1	VÝSLEDKY Z ROZHOVORŮ	49
4.1.1	Důležitost romské komunity	51
4.1.1.1	Výchova dětí v romské rodině.....	52
4.1.1.2	Odlišný režim dne.....	54
4.1.2	Vychovávání dětí k romským tradicím	56
4.1.2.1	Neměnné tradice v současnosti.....	58
4.1.2.2	Zásoby pro děti musí mít každá rodina	59
4.1.3	Vnímání odlišného životního stylu	61
4.1.3.1	Zdravotní stav romské rodiny	63
4.1.3.2	Představa zdravé životosprávy	67
4.1.4	Nedodržování pravidelného stravování	69
4.1.4.1	Snídaně není základ dne	69
4.1.4.2	Školní stravování versus romská rodina.....	71
4.2	VÝSLEDKY Z POZOROVÁNÍ.....	73
4.2.1	Rodina 1	73
4.2.2	Rodina 2	74
4.2.3	Rodina 3	75
4.2.4	Rodina 4	75
4.2.5	Rodina 5	76
5	SUMÁRNÍ VÝSLEDKY VÝZKUMU	77
6	DOPORUČENÍ A NÁMĚTY PRO PRAXI.....	82
	DISKUSE.....	83
	ZÁVĚR.....	85
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	87
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	92
	SEZNAM TABULEK	93
	SEZNAM PŘÍLOH	94

ÚVOD

Stravování, strava, způsoby, jak se stravovat, diety, půsty, super potraviny, strava našich předků, to všechno je fenoménem současné doby a vyspělých zemí (u rozvojových zemí nemůžeme nad racionální stravou takto uvažovat). Současný člověk ve vyspělé zemi má opravdu velký výběr a svobodnou volbu, jak se stravovat. Všechny současné trendy se promítají do jídelníčku naší společnosti. Multikulturní Evropa s sebou přináší změny politické a občanské, zároveň má každá národnostní skupina svoji tradiční kuchyni, kterou se snaží z generace na generaci udržet, i když podléhá tlaku majoritní společnosti. Životní styl se mění také důsledkem zaměstnanosti žen. Ženy jsou součástí trhu práce, jejich časová vytíženost mění kulturu stolování a rodinného tradičního setkávání. Dochází k vyvážení rolí muže a ženy, k čemuž přispívá současná demokratická společnost. Tento trend směřující k rovnoprávnosti muže a ženy ovlivňuje rodinnou soudržnost a ovlivňuje pevně zakotvené tradice.

Existují však menšiny, které mají snahu nepoddávat se všem základním normám většinové společnosti. Svými tradicemi si zajišťují v majoritní populaci svou identitu. V romské komunitě i v současnosti panuje velká pospolitost, základem romské společnosti je rodina. Romové se rádi sdružují, je to jejich životní styl. Romské etnikum má také svůj osobitý způsob oblékání, u kterého pozorujeme typické znaky romské kultury. Romové nemění své žebříčky hodnot ani v ohledu stravování, v této komunitě je stále podstatnou hodnotou najíst se dosyta, nemít hlad a to, že dostatek potravin znamená bohatství. Takový způsob stravování s sebou ale přináší mnoho zdravotních komplikací. Nabízí se otázka, zda a do jaké míry se změnilo stravovací návyky romské komunity?

Pokrmu připravované v romských rodinách zaznamenávají změny, které jsou ovlivněny především současnou nabídkou surovin. Obchodní řetězce se předhánějí v nabídkách super zdravých potravin, nabídka zboží je pestrá a bohatá. U romských dětí, které navštěvují školská zařízení, můžeme sledovat, jak se jídelníček romského etnika mění, a jakým směrem. Základní úlohou romských svačín je zasytit, a to především tím, co dítěti chutná, bez ohledu na obsah důležitých živin. Kvantita svačín vítězí nad kvalitou. Návyky dětí z romských rodin jsou pevně zakotveny v jejich životním stylu. Stravování souvisí s finanční gramotností a hospodařením každé romské rodiny. Vzdělávací instituce mají těžký úkol změnit stravovací návyky romských dětí a současně preventivně působit na jejich zdraví a životní styl.

Cílem diplomové práce je zjistit a podat informace o stravování romských dětí v prostředí rodinném i školním. Stravování romských dětí je ovlivněno faktory sociálními a kulturními, a to v souvislosti s tradiční romskou komunitou i současností, kdy v romské rodině dochází ke změnám. Dalším významným faktorem ovlivňujícím stravování Romů je jejich finanční gramotnost. Na základě popisu cíle diplomové práce byla stanovena výzkumná otázka: **Jak je stravování romských dětí ovlivněno většinovou společností v souvislosti se zdravým životním stylem?**

Teoretická část diplomové práce bude zaměřena na seznámení s tématem na základě studia odborné literatury. Bude obsahovat informace a poznatky o racionální stravě dětí a o tom, jak zajistit jejich zdravý vývoj. Co má obsahovat racionální strava, aby dítě prospívalo? Jak se změnily stravovací návyky v romských rodinách a jak Romové přistupují k rozvoji správných stravovacích návyků dítěte? Budeme se zabývat tím, jak se trend alternativního stravování dotýká romské populace. Abychom pochopili všechny podstatné souvislosti, je nutné nahlédnout do historie Romů. Budeme se snažit odpovědět na otázku, jaké změny proběhly v romských rodinách v poslední době v souvislosti se socioekonomickými vlivy působícími na romské komunity a jak se změnil jejich životní styl, což je pro stravování zásadní.

Ve výzkumné části diplomové práce budou teoretické informace sloužit k analýze stravování romských dětí. Metodologie diplomové práce bude založena na kvalitativním výzkumu. Zvoleným typem výzkumu je polostrukturovaný rozhovor, který bude obsahovat soubor předem připravených otázek na dané téma. K rozhovoru bude použito záznamové nahrávací zařízení, následně bude zpracován protokol rozhovoru. Zaznamenány budou všechny důležité a užitečné okolnosti rozhovoru. Souběžně budou dokumentovány všechny další průběžné výsledky pozorování relevantní pro výzkum. Díky přímé interakci s oslovenými participanty v pěti romských rodinách budou získány odpovědi sloužící k analýze současných stravovacích návyků romských dětí. Opomenut nebude ani vliv školního stravování na výživový stav dětí.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 STRAVOVÁNÍ U DĚTÍ

Stravování dětí ovlivňuje především rodina. Jsou to rodiče, kteří u dítěte primárně utvářejí stravovací návyky a pozitivní vztah k fyzické aktivitě. Jsou to rodiče, kteří své děti učí jíst pestrou stravu, nevynechávat snídani a dodržovat pravidelnost ve stravování (Noveský, Tuvora, 2009).

1.1 Dětský organismus a stravování

Čich a chuť slouží především k odlišování stravy od látek nevhodných a nebezpečných (Čáp, Mareš, 2001, s.77). Jak uvádí Sikorová, výživa dítěte je základem pro kvalitní vývoj jak po fyzické stránce, tak po stránce psychické. Složení stravy a její množství by mělo být vyváжено tak, aby odpovídalo pohybové aktivitě každého dítěte. Strava by měla obsahovat všechny důležité živiny, které jsou identické i u dospělých osob. Obsah živin v pokrmech je ovlivněn způsobem přípravy, dítě by mělo ze stravy přijmout co nejvíce tělu prospěšných látek. Společná úprava a konzumace surovin se nazývá potravinová synergie. Při tepelném zpracování se tyto mikroživiny znehodnocují. Vitamíny D, E a K si suroviny zachovávají i po tepelné úpravě nejčastěji. Vitamin C je naopak velmi citlivý, a to i při zamrazování. Vařená zelenina má tedy až o 50 % méně vitamínu C než syrová zelenina. Kombinováním jednotlivých pokrmů dítěti zajistíme všechny důležité živiny (Sikorová, 2011).

Připravený pokrm by měl obsahovat všechny zdravé prospěšné živiny, kterými se rozumí sacharidy, bílkoviny, vitamíny, minerální látky i voda. Tuk se do hotového pokrmu přidává na úplný závěr před samotným podáváním. Některé děti odmítají polévky, což je pro jejich budoucí stravování naprosto nevhodným trendem – polévka z kvalitní zeleniny, kvalitního masa či luštěnin by měla být základem racionálního stravování. Nedílnou součástí zpracování surovin je tepelná úprava vařením, dušením a pečením, zeleninu lze upravovat také v páře. Všechny pokrmy dětem solíme jen minimálně, nejlépe sůl nepoužíváme vůbec (Eliášová, 2021). Základem racionálního prospívání dítěte je také pitný režim a jeho dodržování. Voda neobsahuje žádné živiny, ale je zcela nezbytná pro správné fungování lidského těla v jakémkoliv věku. Lidské tělo denně ztrácí tekutinu odpařováním kůží, dýcháním, stolicí a především močí. Obsah vody v organismu dítěte je vyšší než u dospělého jedince. Děti jsou na ztrátu tekutin výrazně citlivější. Je potřeba zohlednit individuální potřeby každého jedince, což je věk, fyzická aktivita, ale také teplota těla i okolí. U kojenců

je v ideálním případě v prvních šesti měsících množství tekutin zajištěno kojením (Sikorová, 2011).

Je potřeba upozornit na to, že dítě si v průběhu dne ve většině případů o pití rodičům neřekne. Rodič by tedy měl dbát na dostatek tekutin a dítěti je v průběhu dne nabízet. Nejvhodnějším nápojem je voda nebo neslazený bylinkový či ovocný čaj. Tento návyk je velmi zásadní pro péči o dětský chrup – předchází se tím vzniku zubního kazu. Mezi 6. a 9. měsícem je vhodné začít s pitím z hrníčku. Každé dítě je však jiné a schopnost pít z hrníčku může zvládnout v odlišném období. Dítě při pití z hrníčku procvičuje mluvidla a připravuje se na správnou výslovnost. Hrniček dále dítě nutí se soustředit na příjem tekutin (Gregora, 2010). Dle Soukupové lze v první fázi hodnotit dostatek tekutin zbarvením moči. Je nutné dítěti rozvrhnout příjem tekutin v malých dávkách v průběhu celého dne. Naopak nevhodné je dítěti nabízet velké množství tekutin najednou, jelikož může docházet k zatížení organismu, především ledvin a trávicího traktu (Soukupová, 2019).

1.2 Stravovací návyky a výchova

Sledovat stravovací návyky a skladbu potravin v jídelníčku je nutné z mnoha důvodů. Strava vypovídá o každé tradiční skupině obyvatel, o jejich kultuře, úprava a složení potravin ovlivňuje zdravotní stav. Výživa je chápána jako sociální determinant zdraví, protože správné stravovací návyky a zajištění kvalitních potravin mají pro zdraví a zdravý životní styl zásadní význam. Pokud hraje větší roli kvantita potravin než jejich kvalita, vzniká problém. Nedostatek kvalitních potravin a jejich nedostatečná pestrost způsobují vznik mnoha civilizačních nemocí, v nekvalitní stravě není dostatek důležitých živin (Wilkinson, Marmot, 2005).

Ministerstvo zdravotnictví tuto oblast sleduje, bylo realizováno mnoho výzkumů. Úkolem veřejného zdravotnictví je dostupnost a cena nutričně bohatých a zdraví prospěšných potravin. Výživa a s ní spojené kvalitní stravovací návyky mají silný sociální aspekt způsobený médií a reklamou. Tyto faktory ovlivňují stravování již v dětství a determinují stravovací návyky jedince (Kajanová, 2009). Pravidelnost je základním návykem stravování prospívajícího dítěte. Je nutné dohlížet na rovnováhu energie tak, aby dítě zvládalo fyzickou i psychickou zátěž. Pravidelný režim ve stravování si dítě osvojuje již v batolecím věku a je základem pro celoživotní stravování. Dítě by mělo jíst pětkrát denně. Základem dne je snídaně. Díky snídani se lidský organismus nastartuje a dítě dostane potřebnou energii.

Snídaně by měla tvořit 20 % celkového energetického příjmu dne, oběd pak 35 %, večeře 20 % a svačiny dopoledne a odpoledne 10 %. Jestliže se tento režim dodržuje, předcházíme u dětí přejídání, které vede k obezitě (Eliášová, 2021).

Společnost a historická situace ovlivňují způsob výchovy v rodině i ve škole také šířením určitých názorů na dítě a jeho výchovu (Čáp, Mareš, 2001). Výchovu ovlivňují vlastnosti a zkušenosti vychovávajících, vztahy mezi vychovatelem a dítětem, vlastnosti a zkušenosti vychovávaného dítěte, události a změny podmínek v prostředí, ve kterém se dítě pohybuje, a sociokulturní podmínky, ve kterých dítě vyrůstá (Čáp, Mareš, 2001). K výchově a vztahu k potravě patří bezesporu i stolování. V historii bylo naprosto přirozené, že stolování patřilo ke společenské události. Hodgkinson uvádí, že by se do rodin mělo opět zavést společné stolování. Tento rituál by zajistil i mravní základy, kdy se za jídlo poděkuje a lidé u stolu si popřejí dobrou chuť. Děti velmi často připravený pokrm odmítají, možná je to právě tím, že jim rodiče dávají příliš mnoho k výběru (Hodgkinson, 2009). Podle Jiřiny Prekopové se zdá být výchovný plán jednoduchý, jestliže dítě napodobuje chování svého rodiče, což souvisí i se stolováním a vztahem k připravenému pokrmu (Prekopová, 2004).

Ačkoliv rodiče usilují při výchově dětí o pestrost a vyváženost stravy, podvědomě se opírají o tradice i zvyklosti, podle nichž byli sami vychováni. Dítě si osvojuje návyky i životní styl rodiny a buduje vztah k jídlu a k potravinám. Ve většině případů se děti od tří let stravují ve školských zařízeních, což může do jisté míry změnit stravovací návyky rodiny, kterou školní menu natolik zaujme, že zařadí podobné pokrmy do svého jídelníčku i doma. Rodiče by měli mít zájem o stravování dětí v mateřských a základních školách. Základem školního stravování je naučit děti stravovat se v jiném zařízení (Gregora, 2010). Podle Čápa rodič své děti vychovává podle zkušeností ze svého dětství (jak z rodiny, tak ze školního prostředí). Rodič se může stát negativním modelem, aniž by si své jednání uvědomoval. Dítě napodobuje dospělé, ale i své vrstevníky. Celý život je člověk ve vztazích k druhým lidem (Čáp, Mareš, 2001).

1.3 Rizika ve stravování

Obezita se stala celosvětovým zdravotním problémem. Netýká se pouze dospělých, ale závratně roste i u dětí. Dle vědců se jedná o smrtelný problém – s obezitou souvisí další nemoci, a to cukrovka a srdeční choroby. Proti obezitě není člověk chráněn, vývojem lidstva docházelo v důsledku nedostatku potravy spíše k hromadění tuku než k jeho odbourávání.

Lidský genom se nezměnil, neustále pracuje na zachování a vytváření energetických zásob. Dostatek potravy tento způsob strádání živin v lidském těle nijak neovlivnil (Gregora, 2010). Rodiče by se měli snažit dětem nabízet jednoduché pokrmy. Časově náročná příprava může rodiče odradit, jestliže dítěti pokrm nechutná a odmítá ho (Gregora, 2010).

Hodgkinson uvádí, že John Locke ve svých výchovných koncepcích doporučoval domácí chleba, u nějž bylo možné pohlídat jeho kvalitu, a k snídani měla být podávána ovesná kaše, která neměla být slazena, leda minimálně (Hodgkinson, 2009). Podle Gregora může být dítě obézní v důsledku obezity jednoho z rodičů. Rodiče často argumentují, že dítě má sklony k obezitě vrozené. Spousta dětí s nadváhou nesnídá, což může vyvolat u rodičů přesvědčení, že je to v pořádku a jejich dítě hubne. Dítě odchází do školy hladové, energii, kterou jeho organismus potřebuje, získává tělo z tukových zásob. Když se však dítě nají, strava se opětovně v těle ukládá do zásob (Gregora, 2010). Množství tukové tkáně u obézního dítěte je zastoupeno ve větším množství, než je průměr, proto je podíl vody v takovém organismu menší. Je nutné dbát na pravidelný pitný režim, aby se předešlo vzniku onemocnění pramenícího z nadváhy dítěte. Dostatečné množství vody zaplní žaludek, tudíž dítě navíc méně sní a nemá pocit hladu. Je žádoucí vybrat takové tekutiny, kterými je zamezen přísun skrytých cukrů a umělých sladidel, které pouze podporují vznik zdravotních problémů.

V kontrastu k nadbytku potravy, kdy rodiče neúmyslně dítě překrmují v tom nejlepším úmyslu dítěti poskytnout maximum, existuje však také druhý extrém, a tím je nutriční zanedbávání. Rodič svému dítěti neposkytuje živiny v takovém množství, aby dítě fyzicky i psychicky prospívalo. Dítě je rodiči zanecháno hladové, energetická hodnota je podprůměrná a nedosahuje hodnot s ohledem na věk a fyzickou aktivitu dítěte. Dalším druhem zanedbávání jsou případy, kdy mají děti lékařem stanoveno speciální stravování s ohledem na jejich zdravotní stav, avšak rodiče doporučení a předepsanou lékařskou dietu nereflektují (Pemová, Ptáček, 2016). Důležitá je v těchto případech součinnost se školským zařízením, jestliže je zanedbávané dítě navštěvuje. Vzdělávací instituce může příslušné orgány na ochranu dětí upozornit na závažnou skutečnost, společně pak mohou sjednat nápravu a navrhnout další postup.

1.4 Racionální strava

Racionální strava znamená vyvážený poměr živin prospěšný rostoucímu mladému organismu. Strava by měla být dostatečně pestrá. Základem tohoto stravování by mělo být maso, mléčné výrobky, ovoce a zelenina. Mléko a mléčné výrobky jsou zdrojem vápníku, nedostatek vápníku způsobuje nedostatečný růst jedince a špatný vývoj kostí a zubů. Maso je zdrojem železa, bílkovin a vitamínu B, v lidském organismu přispívá ke správné krve tvorbě. Nejmenší děti potřebují ke svému vývinu tvorbu červených krvinek, s čímž souvisí kvalitní trávení a činnost ostatních vitamínů. Ovoce a zelenina by měly tvořit základ správného stravování, protože jsou zdrojem základních vitamínů C, B a D a dodávají tělu potřebné látky a také vlákninu.

1.4.1 Tuky do racionálního stravování patří

Tuky (lipidy) bývají člověkem přijímány ve dvou extrémech. Tuk je přijímán buď nadprůměrně, anebo naprosto minimálně. Společnost v mnohých stravovacích návycích tuky ztrácí, především při různých dietách. Pravdou však je, že tuky jednoznačně patří do základního jídelníčku, stejně jako do něj patří bílkoviny a sacharidy (Fourová, 2020). Fourová (2020, s. 14) uvádí, *je pravda, že tuky jsou ze všech živin nejbohatším energetickým zdrojem (37 KJ/g), a přesto mají ve srovnání se sacharidy (21 kJ/g) nebo bílkovinami (17 kJ/g) nejmenší sytící schopnost. Pro správnou funkci organismu jsou ale nezbytné. Hrají významnou roli ve vstřebávání vitamínů rozpustných v tucích. Ve formě cholesterolu jsou součástí všech živočišných buněk a jsou nezbytné pro syntézu hormonů i syntézu vitamínu D, důležitého pro správnou stavbu kostí. Mezi tuky se řadí také esenciální mastné kyseliny s označením omega-3 a omega-6.*

V jídelníčku dětí by neměly chybět nenasycené mastné kyseliny, které bychom dětem měli podávat v podobě rostlinných olejů a ryb, ale také v podobě ořechů a semen. Nevyhovujícím tukem jsou naopak tzv. transmastné nenasycené kyseliny (TFA). Ty vznikají při smažení či fritování na rostlinném oleji, který se tímto procesem přepaluje. Transmastné nenasycené kyseliny mnohonásobně podporují vznik kardiovaskulárních onemocnění. Nedostatek tuků způsobuje potíže s nízkým využitím vitamínů rozpustných v tucích. Negativním důsledkem je pak nedostatečný vývoj dítěte a omezení tvorby některých hormonů (Fourová, 2020).

1.4.2 Sacharidy – palivo pro naše tělo

Sacharidy jsou zdrojem energie a vlákniny. Sacharidy bývají často označovány jako cukry či uhlohydráty. I když se současné trendy snaží o snižování příjmu sacharidů, stále by měly tvořit 55 až 60 % celkového energetického příjmu. Sacharidy do jídelníčku tedy patří. Jsou zastoupeny v mnoha pokrmech ve formě jednoduché, případně ve formě polysacharidů (ty tráví lidský organismus pomaleji). Omezit bychom měli jednoduché sacharidy – potraviny a nápoje s přidanými cukry či sladidly. Sladidla jsou v současné době nejvíce zastoupena v západním způsobu stravování (Fourová, 2020).

1.4.3 Cukr

Jednoduché cukry dodávají tělu okamžitě potřebnou energii. Naopak polysacharidy uvolňují energii postupně. Lidský organismus se bez cukru neobejde, měli bychom jej však do jídelníčku zařazovat minimálně. Cukr představuje pro lidský organismus rychlou energii, kterou si ale tělo ukládá v podobě tuků a zcela ji nevyužije. Se sladkou chutí se člověk ve svém životě seznamuje jako s první (objevuje se v mateřském mléce), proto jsme na sladkostech celoživotně závislí. Člověk se neustále snaží nalézt jinou alternativu cukru, po které by nehrozilo riziko přibírání na váze. Zdravý cukr ale neexistuje – ať už použijeme třtinový cukr, med, datlový nebo javorový sirup, všechny alternativy mají téměř shodné složení. Děti sladkosti vyhledávají a do jejich jídelníčku patří, nicméně bychom měli hledat jiná řešení, a to v podobě čerstvého či sušeného ovoce. Vhodné jsou také tvarohové dezerty a čokoláda s vyšším obsahem kaka. Jestliže dítě netrpí žádnou alergií na potraviny, můžeme mu nabídnout i různé druhy ořechů (Fourová, 2020).

1.4.4 Metoda semaforu

Pro děti předškolního a školního věku je nevhodnější jednoduchá a jasná metoda semaforu. Jedná se o nastavení přiměřeného energetického příjmu, přičemž tento příjem rozdělíme do tří skupin, které jsou označeny třemi barvami – zelenou, žlutou a červenou. Potraviny označené zeleně může náš organismus v neomezeném množství. Neobsahují velké množství energie a také v nich není tuk. Naopak obsahují tolik potřebné vitamíny, minerály i vlákninu. Mezi tyto potraviny patří ovoce a zelenina (Gregora, 2010). Denní příjem vitamínů a minerálních látek je číselně vyjadřován v minimálních hodnotách, ale tělo je ke správnému fungování jednoznačně potřebuje. Dětem jsou často nabízeny různé alternativy v podobě

doplňků stravy, ale ve skutečnosti, dbáme-li na zdravé a pestré stravování, deficitem vitamínů netrpí (Fourová, 2020).

Podle Fourové (2020) je pro správnou funkci imunitního systému důležitý přísun vitamínů, zejména vitamínu C, který je v současnosti také nejvíce propagován. Doporučená dávka vitamínu C je pro dospělého člověka 110 mg/den, u kuřáků o něco víc. V období respiračních a chřipkových onemocnění má denní dávka vitamínu C činit 1000 mg. Zajímavostí je, že nejvýznamnějším zdrojem tohoto vitamínu jsou u nás brambory. Důvodem je, že se konzumují nejčastěji – každý Čech spotřebuje ročně v průměru 69 kg brambor. Druhou barvou v semaforu stravování je žlutá. Potraviny v této barvě mají průměrnou energetickou hodnotu. Zařazují se denně do jídelníčku, jelikož obsahují důležité živiny, ale musíme hlídat jejich množství. Do skupiny žlutých potravin patří například rýže, celozrnný chléb, jogurty, těstoviny, vejce (Fourová, 2020).

Třetí skupinou jsou červené potraviny. Jak uvádí Gregora (2010), tyto potraviny obsahují mnoho tuků a jednoduchých cukrů, ale jen velmi málo živin. Je vhodné hledat k těmto potravinám zdravější alternativu nebo červené potraviny konzumovat pouze v malém množství. Jestliže se podaří tyto potraviny vyřadit z jídelníčku, nic zásadního se nestane. Do této skupiny patří sladké nápoje, tučné maso, mastné výrobky i zmrzlina (Gregora, 2010). Otázkou stále zůstává, zda je vhodné zařadit do dětského jídelníčku alternativní stravování, které praktikuje čím dál víc dospělých osob. Názory z řad odborníků a dětských pediatrů jsou jednoznačné – dítě potřebuje vyváženou pestrou stravu, v níž jsou zastoupeny všechny živiny ve správném poměru (Fourová, 2020).

1.4.5 Kvalita stravování

Kvalita potravin na talíři je v každé rodině ovlivněna financemi. Noveský a Tuvora (2009) vysvětlují, že každá rodina je jedinečným a individuálním systémem. Základem by měla být komunikace, soudržnost a také adaptabilita. Adaptabilitou se rozumí schopnost přizpůsobit se změnám, krizím, které souvisí s nároky života uvnitř rodiny. Rodiny s nízkým příjmy, kterými jsou senioři, ale také mladí rodiče a nezaměstnaní, nemají vhodné podmínky pro kvalitní stravování. Současná nezaměstnanost souvisí s věkem, pohlavím, etnickou a národnostní příslušností a také lokalitou. Člověk bez zaměstnání prochází změnou sociální pozice, snižuje se jeho prestiž a dochází k poklesu jeho sociálního statusu. Rodiny s malými příjmy nemohou dítěti zajistit kvalitnější organické potraviny, které jsou zdravější.

Biopotraviny neobsahují pesticidy a dítě není vystaveno zdravotním rizikům, bohužel jsou však tyto potraviny dražší než běžné suroviny (Noveský, Tuvora, 2009).

1.5 Školní stravování

Školní stravování má jednoznačný úkol, a to zasytit dítě pokrmem, který odpovídá adekvátním výživovým požadavkům s ohledem na věk i fyzickou zátěž dítěte. Dalším cílem školního stravování je formovat osobnost dítěte a tím vypěstovat správné hygienické a stravovací návyky. Dítě stravující se ve školním zařízení se naučí přistupovat k jídlu s chutí, naučí se pravidelnému stravování a ve společnosti ostatních dětí se stane toto stolování chvílí oddechu u kvalitního pokrmu. Děti, které se stravují ve školní jídelně, mají tímto obědem zajištěný teplý pokrm, který bývá v mnoha případech jediným teplým jídlem za den. Dítě se nejen zasytí, ale také získá základy racionálního stravování na celý život (Mikoška, 2012).

Rodiny s nízkými příjmy by měly využít školního stravování, které jejich dítěti zajistí kvalitní stravu a pravidelný přísun živin za nízkou cenu. Stravování ve školních jídelnách je legislativně upraveno tak, aby splňovalo odpovídající požadavky v souvislosti s věkem dítěte. Jedná se o státem dotovanou službu, která má přesná pravidla. Obecné podmínky obsahuje školský zákon 561/2004 Sb., podrobněji je školní stravování upraveno vyhláškou č. 107/2005 Sb. Tato vyhláška určuje, jak mají školní obědy vypadat v praxi. S touto vyhláškou se může seznámit každý zákonný zástupce dítěte (Vyhláška č. 107/2005 Sb.).

Státní zdravotnický ústav uvádí, že děti by měly být po školním obědě syté, ale podané jídlo by zároveň mělo být výživově i nutričně vyvážené. Školní stravování plní i funkci výchovnou a v mnoha případech se ve školní jídelně děti seznámí s novými potravinami, které v domácím stravování dosud nepoznaly. V průběhu docházky od mateřské školy po základní devítiletou docházku dítě odebere až 4000 pokrmů, což vyžaduje kvalitní a hodnotné obědy. I když je v současné době patrná snaha systém školního stravování modernizovat, funguje nadále na stejných základech již více než 25 let. Státní zdravotnický ústav se snaží o celkovou optimalizaci metod ve stravování. Doporučuje pestrost a vyváženost, dochucování bylinkami a omezení soli, naopak nedoporučuje dochucovadla či instantní směsi. Nedílnou součástí je také pravidelné vzdělávání provozních i vedoucích zaměstnanců, jsou pořádány mnohé kurzy zaměřené na správnou přípravu pokrmů (Státní zdravotnický ústav, 2022).

Ludvík uvádí, že vedoucí stravování sestavuje jídelníček především s ohledem na výživové normy a spotřební koš. Jidelny mají od roku 2015 od Ministerstva zdravotnictví k dispozici Nutriční doporučení, které uvádí, že školní kuchyně má připravit maximálně 2 sladká jídla měsíčně, 2× měsíčně podávat ryby a 4× měsíčně uvařit bezmasá jídla. Jestliže toto vedoucí stravování dodržuje, daří se dodržet spotřební koš (Ludvík, 2019). Často se stává, že řada strážníků vyjadřuje své názory, jak by měl jídelníček vypadat. Nejvhodnějším řešením je zlepšení a úpravu stravy konzultovat s vedením školy.

1.5.1 Školní projekty

V roce 2017 vznikl projekt Evropské unie, který podporuje dodávky ovoce, zeleniny a mléka do škol. Školní projekt s názvem Ovoce, zelenina a mléko do škol upravuje nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 1308/2013 a prováděcí nařízení Komise 2017/39. V ČR je upraven nařízením vlády č. 74/2017 Sb. o stanovení některých podmínek pro poskytování podpory na dodávky ovoce, zeleniny a mléka (EAGRI, 2018). Základní školy se do těchto projektů aktivně zapojily. Cílem je přispět k navýšení spotřeby ovoce, zeleniny a mléčných produktů a současně vytvořit správné návyky dětí. S těmito cíli souvisí i prevence dětské obezity. Děti dostávají pravidelně dle rozpisu rozvozu ovoce, zeleninu, mléko a jiné neochucené mléčné výrobky zdarma. Nárok na dotované ovoce a zeleninu mají všichni žáci. Se zapojením školy do těchto projektů souvisí i doprovodné vzdělávací aktivity, exkurze škol do zemědělských podniků nebo aktivní účast ve výtvarných soutěžích (EAGRI, 2018).

Školy se do projektu mohou přihlásit uzavřením smlouvy s jedním ze schválených žadatelů. Projekt se vztahuje na základní školy a přípravné třídy základních a speciálních škol. Žadatele, který bude řídit distribuci produktů, schvaluje Státní zemědělský intervenční fond. Schválený žadatel musí produkty do škol dodávat v průběhu celého školního roku. Ovoce, zelenina a výrobky z nich, jako jsou šťávy a pyré, musí být bez přidaného tuku, soli, cukrů a jiných sladidel či konzervantů. Balené ovocné a zeleninové šťávy mohou tvořit pouze 25 % z celkového počtu dodaných produktů. U mléčných výrobků mohou ochucené produkty pro děti obsahovat maximálně 7 % přidaného cukru. Každé balení je označeno nápisem „Školní projekt“ (EAGRI, 2018). U dodávaných produktů jsou upřednostňovány ty druhy ovoce a zeleniny, které byly vypěstovány v podmínkách našeho klimatického pásma a také v místním regionu, kde se škola nachází. Dle doporučení Ministerstva zdravotnictví jsou upřednostňovány jablka, hrušky, švestky, kedlubny, karotka, salátové okurky a ředkvičky (Laketa, 2014–2022).

2 ROMSKÉ ETNIKUM

Romové jsou členy romského etnika, mají svoji historii, tradice, kulturu, přístup k rodině, dětem, stravování, ke zdraví, čímž se odlišují od většinové společnosti. Romové jsou jednou z nejpočetnějších menšin (Šotolová, 2013).

2.1 Historie romského obyvatelstva

Jak uvádí Kaleja (2011), Romové mají dlouhou historii. Spojením indických kmenů v Persii vznikl národ Domů, což je původní označení romského národa. Peršané nepodporovali smíšená manželství s Indy snědé pleti. Domové se vydali do Evropy. Název Dom znamenal „člověk“ a hláska „d“ se později zaměnila za „r“. Z označení Dom vznikl název Rom (Kaleja, 2011). V Evropě se Romové objevili ve 14. století. Setkávali se zde s údivem, neporozuměním a útlakem. Různými územími přešli často bez povšimnutí, jelikož tvořili malé skupiny. Romský jazyk byl identifikován v 18. století, byly nalezeny souvislosti s indickým jazykem sanskrtem. Některé oblasti, kde se Romové usadili, byly nazývány malým Egyptem, jelikož byli velmi plodní (Šotolová, 2013).

Samková uvádí (2011), že někteří historici zabývající se původem romského etnika hledají první zmínky o Romech ve kmeni Rubenů. Romské pohádky vypráví, že Romové mohli krást, jelikož zachránili Ježíše Krista od ukřižování Římany tím, že hřebíky určené k popravě ukradli, tudíž se ukřižování díky Romům opozdilo.

V 16. století narůstalo putování Romů po celé Evropě, později však následoval určitý útlum migrace. Romové se začali věnovat řemeslným činnostem, což souviselo s rozvojem řemesel a obchodu. Romové byli zkušení řemeslníci, které místní obyvatelé podporovali a ochraňovali před vyhoštěním. Řemeslná činnost nutila Romy, aby nabízeli své služby dům od domu, čímž se snažili získat stálého klienta. To znamenalo cestování, hledání vhodného bydliště. Proto Romové nadále žili kočovným způsobem života (Šotolová, 2013).

Romové se od ostatních lidí v podstatě neliší, radují se, milují, nenávidí, dokážou se obětovat pro druhé, ale také jsou sobečtí a bojí se nemocí. I když jsou ve vnímání světa stejní, veřejnost vytváří až jakousi bariéru, a ta Romy odděluje od společnosti. Je nutné hledat souvislost v historii a jejich osudech. Hledání a poznávání dějin je pro každé etnikum podstatné – pomáhá pochopit a poznat sebe samo. Sebereflexe je podstatou pro vytvoření novodobého etnika (Horváthová, 2002). Rom je osoba, která se sama považuje za Roma

a je si vědoma svého původu. Nemusí jednat a žít dle známého rámce, ale přímo se hlásí ke svému romství nebo je na základě antropologických a kulturních indikátorů za Roma považován (Kaleja, 2011).

Porozumění Romům, jejich činností i jejich reakcím, porozumění způsobům adaptace a jejich kulturní a sociální dynamice by mělo vést k vyřešení problémů v soužití s ostatní populací (Šotolová, 2013, s. 15).

Romům, jak uvádí Samková (2011), chybí pocit bezpečí. Romská komunita je pro Romy jediným místem kam patří. Děti i dospělí jsou přijati bezpodmínečně, toto přijetí je ohroženo pouze v případech, kdy jsou porušeny jejich tradční hodnoty. Romové mezi sebe opětovně přijmou i takové jedince, kteří se vrací z výkonu trestu. Tento přístup sice ohrožuje jejich zodpovědnost, ale na rozdíl od majoritní společnosti prokazuje toleranci ke svému etniku.

2.2 Romská komunita v ČR

Vnímání romské minority a soužití s většinovou společností má bezesporu neustále mnoho problémů. Romům je Čechy vytýkána jejich nepřizpůsobivost, hlučnost, nevzdělanost, špatné sousedské vztahy, nekvalitní pracovní morálka, agresivita, kriminalita. Romská menšina vnímá Čechy jako nadřazené, rasistické, vypočítavé. V obou skupinách je tendence jednotlivé vlastnosti zobecňovat a přisuzovat celé skupině. Nelze tvrdit, že Romové jsou v současné době plně integrováni do majoritní společnosti. Romskou komunitu lze rozdělit do dvou skupin. První část Romů je asimilována, ale druhá část žije odděleně od většinové společnosti. Neustále existují velké rozdíly mezi jednotlivými skupinami Romů a majoritou, především v oblasti kvality života (Šišková, 2001).

Evropské centrum uvádí, že v České republice žije 250 000 až 300 000 Romů. Tento údaj pochází z roku 2003, podle odhadu ve vládním dokumentu Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů 2021–2030 je v České republice asi 262 000 Romů. Převládají slovenští Romové, následují olašští, maďarští, čeští a moravští. Nejméně jsou zastoupeni Romové z Německa. Každá etnická skupina Romů používá romský jazyk, ale kvůli rozdílným dialektům si mezi sebou jednotlivé komunity ve většině případů nerozumí (Vláda České republiky, 2021).

2.2.1 První zmínky o Romech v ČR

První zmínku o Romech na našem území najdeme v Dalimilově kronice z roku 1314. Popravčí kniha pánů z Rožmberka (1389–1429) taktéž uvádí přítomnost Romů. V 15. století byly podmínky pro kočovné Romy příznivé a došlo k nárustu romských osad v českých zemích, a to v okolí Prahy, Brna a Kutné Hory. Zároveň však byla vydávána protiromská opatření a Romové byli vyháněni. Romové byli popisováni jako tuláci, lotři, hadači a čarodějové, ale byli uznáváni ve svém kovářském umění (Šotolová, 2013). Jak uvádí Horváthová (2002), samosprávy obcí a Romové spolu často vedli spory o usazení Romů na daném území. Romské osady začaly vznikat za jasně daných podmínek nedaleko obcí, ale také na sporných katastrálních územích, přičemž obce nechtěly za tyto osady zodpovídat. Integrace Romů se v obcích nedařila, obce je obcházely a zamítaly Romům domovské právo, jelikož by tím obec nesla zodpovědnost i za sociální zaopatření rodin.

Romové byli v podstatě bezdomovci a neměli vůči obcím žádné povinnosti, natož navštěvovat školu. Vzdělávání jim nenabízelo zajištění lepší obživy, tudíž školy nenavštěvovali. Romové nezvládali český jazyk a neměli možnost zapojit se do společnosti. Tyto faktory ovlivnily jejich životy natolik, že vznikaly romské osady – ghetta, která je naprosto izolovala od široké veřejnosti (Horváthová, 2002).

„I když byly podmínky pro usazení Romů na Moravě ve srovnání s Čechami příznivější, ani zde neprobíhalo bez problémů. Romové, kteří chtěli změnit dosavadní způsob života, museli k uskutečnění těchto změn vynaložit velké úsilí. Podstatné však bylo jejich vlastní přání a rozhodnutí, že něco měnit chtějí. Potom byli schopni za takové cíle i vytrvale „bojovat“, jak sami se sebou, tak také se svým okolím“ (Horváthová, 2002, s. 41-42).

I v tomto období existovaly výjimky a některým romským rodinám se podařilo usadit se v obcích a být jejich součástí. V takových případech se již děti Romů musely vzdělávat. Romské rodiny se snažily o dobré sousedské vztahy, občané obce se také stávali jejich zaměstnavateli nebo zákazníky. Tato spolupráce romským rodinám zajistila finanční prostředky, tudíž nebylo nutné se nezákonně obohacovat krádežemi a jinými kriminálními přestupky. Jestliže se Romové usadili v obci natrvalo, dařilo se jim vymanit se z ekonomických potíží. V předválečné době dokonce navázali s majoritou přátelství, takže byli označováni za „naše Cikány“. Za první republiky se některým Romům dostalo vzdělání a vedle výučního listu existovali i Romové se středoškolským a později dokonce vysokoškolským vzděláním (Horváthová, 2002).

2.2.2 Období druhé světové války a později

Tragickou ranou byl pro Romy za druhé světové války nacistický holokaust. Z dochovaných statistik víme, že z 8000 českých Romů ho přežilo pouhých 600. Nebyli to však pouze Němci, kdo byl zodpovědný za vyhlazování Romů. Svou vinu měli i Češi. Gál (1998) upozorňuje, že vraždění lidí za druhé světové války bylo vždy zmanipulováno jak rasistickou, tak etnickou nenávistí, jinak by tyto likvidační plány neměly tolik ochotných a připravených spolupachatelů. Romové se museli prokazovat dokladem, který se nazýval cikánská legitimace. Tímto dokumentem byla romská minorita naprosto izolována od ostatních spoluobčanů. Na konci roku 1942 byli deportováni do Osvětimi, aby zde byli následně usmrceni, jak Romové, tak i romští míšenci. Ani po roce 1945 nedošlo k integraci Romů a ke zlepšení jejich životní úrovně tak, aby byly uspokojeny jejich materiální i nemateriální potřeby. V roce 1946 byl vznesen návrh na vytvoření táborů pro romské obyvatelstvo. V těchto táborech měl být systém diagnostický, převýchovný, ale i kárný pro ty rodiny, u kterých by nedostačovala prvotní převýchova. Nakonec byl tento návrh shledán jako protiústavní a byl zamítnut (Drbohlavová, 2017).

Předkové většiny našich současných Romů pocházejí ze Slovenska. Po druhé světové válce to bylo právě Slovensko, odkud Romové přicházeli, a to zejména do pohraničí. Negativním důsledkem této státem podporované asimilace byl zánik rodových romských komunit a smývání specifických rozdílů jak mezi komunitami, tak i ve vztahu k majoritní společnosti. Zároveň s tím došlo k potlačení romského jazyka. Stát tímto řízeným přizpůsobením menšiny majoritě v československé společnosti naprosto zdevastoval romskou komunitu, což je příkladem toho, že také komunistická totalita vycházela z dlouhodobého národnostního útlaku. Po listopadovém převratu v roce 1989 získali Romové poprvé ve své dlouhé historii statut národnosti. Mohou nyní pěstovat svou kulturu, jazyk a zakládat vlastní organizace. Tyto změny znamenaly pro Romy svobodu. Otázkou však zůstává, zda ji maximálně využili pro svůj rozvoj a zachování tradic. V současné době Romy podporují mezinárodní organizace, jako je Evropská unie, OSN či UNESCO. V Brně od roku 1991 existuje Muzeum romské kultury. Jeho zakladatelem byl vysokoškolsky vzdělaný romský historik Bartoloměj Daniel. Toto muzeum má svoji hodnotu nejen v rámci svého regionu, ale i celoevropsky (Horváthová, 2002).

2.2.3 Současnost

Romové nerozlišují, jaké mají občanství a národnost. Jak uvádí Ševčíková (2008, s. 63) „*sebeidentifikace Romů s romstvím je přitom krajně komplikovanou záležitostí. V zásadě platí, že každá osobnost tak činí na základě individuálního osobního rozhodnutí, či častěji podle úzu panujícího v rodině nebo širší společnosti*“. Dle Horváthové (2002) jsou v České republice nejpočetněji zastoupeni Romové ze Slovenska – tvoří 75 % až 80 % z celkového počtu Romů. Tito Romové se dále rozdělují na osady podle lokalit, ze kterých pocházejí. V jednotlivých osadách však v současnosti existují zdrcující rozdíly, které se týkají nejen úrovně sociální, ale i životní. Výrazné jsou dále také rozdíly ve vzdělání a kultuře, což souvisí i s tím, že mnoho Romů se kvůli nadměrné konzumaci alkoholu a drog ocitlo na společenském dně.

V tomto ohledu je jistě zajímavé svědectví Kanadanky Veronique Lussier (2007), která přijela do České republiky, aby zde v rámci studia etnologie pochopila romskou minoritu. Navštívila Matiční ulici v Ústí nad Labem. V Kanadě panují vůči Romům stejné předsudky jako v ČR, Romové jsou vnímáni jako zloději a agresori. Řešení romské problematiky vidí Lussier především na úrovni vlády. Romové se dle jejího pozorování pouze shlukovali na ulici, nanejvýše se přemístili do nákupních center, i když mohli s dětmi do nedalekého lesa. Překvapila ji však pohostinnost Romů, dveře v romských domácnostech byly jí i jiným návštěvám neustále otevřeny.

Romská komunita začala řešit své finanční potíže odjezdem do Anglie. Tímto hromadným stěhováním však Anglie musela zajistit komplikované ubytování, integraci Romů a také jejich přístup ke zdravotním a vzdělávacím subjektům. Romové byli anglickými zákony uznáni jako etnická skupina, která je zákony chráněna před diskriminací, současně Romové svým kočovným způsobem života se stávají silným ohniskem sociálního napětí. Úřady se snaží, aby byly zachovány tradice této minority, řeší však jejich zodpovědnost ke zdraví a také vzdělávání (Gypsies and Travellers 2017).

2.3 Rodina

Rodina je prvním prostředím, se kterým se dítě ve svém životě setkává. Osobnost dítěte utváří především rodina a vztahy v ní. Rodina ovšem může působit na dítě i jako rizikový faktor, protože pokud je dysfunkční, dochází k narušení její výchovné funkce. Poruchy chování mohou mít původ právě v dysfunkčním rodinném prostředí – rodič se může chovat delikventně, užívat návykové látky, nadměrně konzumovat alkohol, nebo být dlouhodobě

nezaměstnaný. Důvodem, proč se rodiče nemohou starat o dítě, mohou být však také zdravotní problémy, případně invalidita. Příčinou může být i nezralost, neschopnost, disharmonický vztah nebo nízká sociální úroveň (Kuja, Floder, 1989).

Nejvyšší hodnotou je pro romskou minoritu život a jeho zachování a pokračování, i přes vážná zranění, jejich následky či invaliditu. Veškerá činnost Romů vede i přes všechna sociokulturní úskalí této komunity k zachování a pokračování života (Šišková, 2001). Základem romské společnosti je rodina, pro romskou komunitu má obrovský význam. Specifickými vlastnostmi romské rodiny je soudržnost, pevné vazby i interpersonální vztahy. Romové se dokážou mezi sebou respektovat a mít jeden druhého v úctě, i když je jejich chování vnímáno majoritní společností strojeně (Kaleja, 2011). Romská komunita tradičně prokazuje úctu starým členům svých rodin, jelikož se řídí příslovím, že snědli více chleba – chale buter maro. Romové mají, podobně jako Indové, ve svých tradičních hodnotách zakořeňeno, že věk a stáří není nic, co by se mělo skrývat a za co by se měl člověk stydět. Naopak – vysoký věk znamená vyšší postavení. Postarat se o nemohoucí staré rodiče je v romské komunitě naprosto přirozené, nenalezneme romské seniory pobývající v domovech (Šišková, 2001).

Jednotlivé komunity a jejich rodiny mají svá pravidla. V některých romských komunitách má jednatelce a jeho jednání mizivou váhu, naopak v kolektivu jiných Romů má každý jedinec podporu, pochopení a zastání. Je nutné, aby každý v komunitě dodržoval pravidla, čímž je zajištěna bezpečnost celé romské skupiny. Pro romské ženy vždy platila jiná pravidla než pro muže. Romská žena musí zvládat více povinností nežli muž. V některých romských rodinách to byla právě žena, která nejen zvládala péči o rodinu a děti, ale musela také zajistit obživu pro celou rodinu (viz přísloví ajsi romňi kampil, savi maro anel – správná žena umí obstarat chleba), i když navenek je to muž, kdo je garantem životní úrovně romské rodiny. Žena má být v romské rodině tradičně vzorem, je zodpovědná za výchovu všech dětí v rodině, má být věrná svému muži. Žádné odchylky se ženě nepromíjí, je velmi přísně hodnocena a je nemyslitelné, aby se věnovala nemorálním činnostem, jako je například prostituce (Horváthová, 2002).

2.3.1 Muž a žena v romské rodině

I když je fungování romské rodiny v mnoha faktorech ovlivněno současnými postoji a názory, vztahy muže a ženy jsou v romské komunitě neustále tabuizované, byť spíše

v komunikaci než v samotném partnerství a soužití. Šišková vysvětluje, jak romský muž projevuje ženě svou lásku – aby měla žena jistotu, že ji její muž miluje, je nutné, aby ji občas uhodil. Tímto fyzickým atakem dokazuje své partnerce, že žárlí, tudíž jí prokazuje lásku. Romové se řídí rčením, že každá romská žena pozná mužovu ruku. Problém je, že romským dětem jejich rodiče neposkytují dostatečné informace o sexualitě ani o sexu samotném. V majoritních rodinách je patrná snaha hovořit s dětmi o sexu bez předsudků, Romové o intimní součásti partnerského života mlčí. Rodiče své děti nepoučí ani neupozorní na možná rizika či možnosti antikoncepce. Neblahým následkem jsou pak častá otěhotnění romských dívek brzy po ukončení povinné školní docházky. Ženy velmi brzy rodí, i když je v současné době patrná snaha o redukci plodnosti. S nástupem puberty začíná Romům sexuální život. I když mladé Romy otázky sexu zajímají, nedokážou o něm hovořit. Pouze verbálně provokují, jak dospělé, tak dívky, i když je tato oblast velmi láka a později i naplňuje. Pohlavní akt je vyžadován i denně, žena nesmí odmítnout. Cudnost u Romů nadále převládá, ženy se dodnes stydí koupat v plavkách (Šišková, 2001).

2.3.2 Dítě v rodině

Ženy v tradiční romské rodině byly podřízeny mužům, jejich hlavním úkolem bylo mateřství a plodnost. Dodnes považují romské ženy za své životní poslání rodit děti. U Romů má péče o dítě (v souvislosti s pokračováním života, o němž byla řeč) prvořadou důležitost, i když je tato péče v očích majoritní společnosti značně problematická. Naopak ve vzdělávání svých dětí Romové často nevidí nic podstatného ani zásadního pro život (Šišková, 2001). Šišková (2002) uvádí, že romským ženám byly při porodu rozpuštěny vlasy a sundány všechny ozdoby. Rodička na sobě nemohla mít žádný kovový předmět, Romové věřili, že by se tím ztížil porod a nastaly by problémy. U porodu bývaly porodní báby. Romové je měli v úctě, ale předměty, kterých se porodní bába při porodu dotkla, už nepoužili a zakopali je na místo, kam nikdo nechodil. Rodičce byla při porodu omývána tvář svččenou vodou a pila čaj nebo alkohol pro zmírnění porodních bolestí.

Lacková (1997) uvádí, že ještě před šedesáti lety mívaly romské děti těžký život. V důsledku nedostatečné péče trpěly hladem a nemocemi. Brzy umíraly, v některých případech docházelo k jejich umrznutí. Souviselo to s romským kočovným životem, děti neměly kvalitní zázemí, kvalitní hygienické podmínky. Kočovný životní styl se neslučoval ani se vzděláváním, tudíž neměly žádné jistoty pro lepší budoucnost. Jak uvádí Říčan (2000), dnešní romské dítě se má mnohem lépe, zabezpečena je jeho lékařská péče

i vzdělání. Negativní změny v rodinách souvisejí s větší uvolněností, která jde ruku v ruce i s celospolečenským trendem. Romské dítě nadále velmi obratně hovoří romsky, slovní zásoba v českém jazyce však zůstává velmi chudá a bývá vulgární. Romské děti se baví především médii, ztrácí se zájem o romskou kulturu, která je založena především na tanci, zpěvu a hudbě obecně. Romské dítě neprojevuje zájem o přírodu, je naopak pohlceno městem a zcela vtaženo do konzumního života.

Zajímavé přirovnání ohledně kontrastu výchovného stylu majority a Romů přináší Bakalář (2004). Podle něj se matky z majoritní společnosti při výchově svých dětí chovají jako hrnčíři – snaží se všemi faktory tvarovat dítě podle svých nejlepších zkušeností a představ i podle požadavků společnosti. Romské matky přistupují k výchově dětí spíše jako zahradníci – o své květiny pečují, občas je zastříhnou, ale jaká rostlina nakonec bude, záleží pouze na ní samotné. Činnost dítěte je ovlivněna nejen mírou času, který pro sebe má, ale i hodnotami každé rodiny, finančním zabezpečením a také představami rodičů, jak by se mělo jejich dítě chovat. Často si rodiče přes své děti snaží plnit vlastní nenaplněné sny.

Romské děti jsou ve svých rodinách odmalička nedílnou součástí životů dospělých a do „dospělého“ dění jsou vtaženy bez ohledu na věk. Výchova Romů nespočívá v zákazech, příkazech a vysvětlování, ale v tom, že děti přirozeně napodobují dospělé (Jakoubek, 2004). Jakoubek (2004) uvádí, že se dosud nesetkal s tím, že by romští rodiče vysvětlovali svým dětem, jak se mají chovat, co je správné a co ne. Děti se učí adekvátnímu chování každodenní praxí, kterou vidí ve své komunitě. Tento způsob výchovy je u Romů stále stejný. Romové neumí vysvětlit, proč tyto výchovné procesy zůstávají beze změn. Uvádějí, že je to tak, protože to tak musí být.

„Romské dítě se učí tím, že vidí a vnímá, co dělají druzí. Nikdo je nedrezíruje, učí se jaksi samočinně. Také je nikdo nemutí učit se něčemu, co není od Boha dáno. Romské dítě je zvyklé účastnit se rozhodování spolu s ostatními. Vystane-li nějaká otázka, každý k tomu řekne své slovo a všichni jsou vyslyšeni. Od nikoho se neočekává, že úkol vyřeší sám. Naopak, kdyby chtěl rozhodovat sám, ostatní by se na něj dívali úkosem“ (Hübschmannová, 2002, s.117). Romská výchova je i po letech stále blízká výchově indických předků, není ovlivněna výchovou rodičů evropské kultury. Dítě si svobodně určuje, kdy chce spát, jíst a podobně – dítě může cokoliv. Jediné, co rodiče po dětech zodpovědně vyžadují, je úcta k ostatním členům rodiny. Fyzické tresty bývají pro romské děti něčím nepoznaný (Hübschmannová, 2002).

V romské rodině je běžným jevem upřednostňování jednoho z dětí před druhými. Ostatní děti tento jev naprosto respektují. Sourozenci a jejich vztahy jsou poznamenány menší rivalitou, než tomu bývá u většinové společnosti. Částečně je to dáno respektováním nejstarších sourozenců v rodině – v rodinné hierarchii mají výsadní postavení a tím i kompetence, které v majoritní společnosti přísluší pouze rodičům. Dalším zvláštním jevem v romských rodinách je vznik koalic. Ve většině případů se jedná o koalice mezi rodičovským a dětským subsystémem. Vznikají také varianty dospělý– dítě, může se jednat o babičku, anebo strýce a synovce. Prestiží každé romské rodiny je větší počet synů, je to znamení síly rodiny, především fyzické. Mužské povinnosti přebírá nejstarší syn, od něhož se přirozeně očekává výchova mladších sourozenců – dle Romů nejstarším synům náleží zkušenost, síla a rozum od ostatních dětí v rodině (Šišková, 2001).

Jakoubek (2004) uvádí, že podle Ariense rozdělujeme rodiny dle vztahu k dětem na dvě základní skupiny – rozmnožující a malthuziánské. Dítě v první skupině není ve středu zájmu, jeho výchova a péče je naopak zanedbávána a dítě pro tuto rodinu neznamena dar, ale novou pracovní sílu. Do druhé skupiny, malthuziánských rodin, patří rodiny vnímající v dětech bohatství a zajištění budoucnosti. Dětem je v těchto rodinách věnována veškerá láska a péče (Jakoubek, 2004). Počet dětí v romské komunitě má nezanedbatelný význam. Co největší počet dětí je v romské komunitě důležitý hlavně vzhledem k vnějšmu, majoritnímu prostředí – velký počet dětí komunitu upevňuje a ta se stává odolnější a stabilnější. Dalším faktorem je přirozené upevnění vztahů mezi matkou a otcem. Velké rodiny navíc mají více členů, příbuzných, což jsou opět rodinní spojenci. Období dospívání bývá u romských dětí klidnější, kompaktnější (Jakoubek, 2004).

Tradiční romská rodina je patriarchální. Její hlavou byl vždy muž a romská žena zaujímalá submisivně druhořadý post. Romská žena je vychovávána tak, aby se starala o rodinu, nekladou se na ni nároky ve vzdělávání. Postavení ženy v rodině však nebylo neměnné – postupně se měnilo v dominanci s počtem porozených potomků. Počet dětí zajišťoval romské ženě úctu a uznání. Zcela specifické postavení měly v romské komunitě staré ženy, udržovatelky romských tradic (Bakalář, 2004). Romské sourozenecké vztahy jsou téměř bezkonfliktní, sourozenci jsou vedeni ke vzájemné podpoře, navzájem se hlídají a vůbec jsou spolu ve větším kontaktu. Malé dítě vnímá a osvojuje si názory své komunity. Problém vzniká, jestliže dítě nastoupí do školy, kde má prokázat samostatnost, vytrvalost práce a schopnost sdělit svůj názor. Romské dítě nedokáže školní prostředí ze začátku pochopit,

je zvyklé na společné rozhodování rodiny, kterého se také účastní. Často dochází ke konfrontaci mez romskými žáky a školním zařízením, kdy je jejich vzdor proti pedagogům a vychovatelům podporován celou romskou rodinou. Volná romská výchova naráží na výchovu a vzdělávání ve většině školských zařízení (Štěpařová, 2005).

V rámci inkluze byly školám zřízeným dle § 16 odst. 9 školského zákona zrušeny nulté ročníky, které byly určeny pro romské děti v předškolním věku (Zákon č. 561/2004 Sb.). Tyto nulté ročníky se přitom osvědčily, připravovaly děti na vstup do 1. třídy. Romští zákonní zástupci v současnosti jen velmi zřídka zajistí svým dětem předškolní vzdělávání. Romské děti přichází do základní školy nepřipravené a právem se školy bojí. Na 1. stupni bývají poddajné i ochotné se učit, ke svému pedagogovi přilnou, respektují zásady i podmínky spojené s výukou. Vstupem na 2. stupeň se zvyšuje nejen absence žáků, ale také se ztrácí zájem o vzdělávání. Dítě je drzé až vzpurné vůči pedagogům a celému vzdělávacímu systému (Vláda, 2021).

Jak dítě tráví volný čas, je dáno mimo jiné i sociálním prostředím a společností, ve které se pohybuje. U romských dětí a mládeže je také nutné zaměřit se na vysokou absenci ve vzdělávání – aby pravidelně navštěvovali školská zařízení, byli dochvilní a uměli se přizpůsobit. Všechny tyto faktory ovlivňují jejich budoucí život, který může být plnohodnotnější a kvalitnější, než je tomu doposud. Je nutné pracovat na optimalizaci soužití romské komunity a majority. Pro výchovu romských dětí je charakteristické pouze minimální stanovování hranic či vymáhání pravidel v rodinách. Jestliže je dítě trestáno, nejedná se o cílený výchovný prostředek, ale o spontánní a krátkodobou záležitost. V romských rodinách není stanoven styl výchovy. Rodiče či prarodiče mezi sebou nespolupracují, čímž dochází k nesouladu a absenci stejného výchovného působení na dítě. Co jeden z rodičů zakáže, druhý rodič dovolí. Výchova je především na matkách (Kaleja, 2011).

2.4 Zdravotní stav romské komunity

Hlavní problém romské minority se v současnosti týká oblasti zaměstnanosti a vzdělávání, což zásadně ovlivňuje ekonomické a sociální postavení Romů v dnešní společnosti. Vláda České republiky (2021b) vydala koncepci romské integrace, která řeší integraci Romů do majoritní společnosti a všechny zásadní kroky s tím spojené. *„Cíle koncepce v oblasti zdravotnictví byly například: 1. Zvýšit informovanost vyloučených Romů o zdravém životním stylu a o fungování systému zdravotní péče a minimalizovat tak jejich*

rizikové chování, 2. Zajistit vyloučeným Romům praktickou podporu při řešení jejich zdravotních problémů v každodenním životě, 3. Zvýšit informovanost zdravotnických pracovníků o sociokulturním charakteru a tradovaném způsobu života Romů ve vztahu ke zdraví. Sociální a zdravotní situací romské populace se zabýval evropský projekt „Zdraví a romská populace“ (2009), který byl koordinován španělskou nadací Fundación Secretariado Gitano v 7 evropských zemích, mezi něž patřila i Česká republika. Získaná data měla sloužit ke zmírnění nerovnosti v poskytování zdravotní péče na úrovni členských států Evropské unie“ (Danosová, 2015, s 257).

Dle Toumové (2016) je zdravotní stav Romů stále oblastí, v níž je zapotřebí dalších výzkumných studií. Teprve z jejich výsledků vyplynou následná opatření ke zlepšení zdravotního stavu této minority. Sociokulturní determinanty zdraví mají zásadní podíl na tom, že romská komunita neustále setrvává na okraji většinové společnosti. Pokroky ke zlepšení jsou kvůli tomu minimální, nedaří se zdravotní stav Romů zlepšit. Jarčuska (2013) uvádí, že zdravotní stav romské populace je špatný. Jedná se především o diabetes, srdeční choroby a obezitu, která se objevuje i u Romů do třiceti let. Nekvalitní levné potraviny obsahují skryté tuky a neinformovanost o zdraví má za následek až dvakrát vyšší výskyt nadváhy. Česká republika sice deklarovala dostupnost péče i rovnoprávný přístup ke zdraví a péči o zdravotní stav pro každého občana, romská komunita má však stále komplikovaný přístup ke zdravotní péči, prevenci a ošetření. Davidová (2010) uvádí, že tímto nerovným přístupem a nedostatkem preventivních programů a akcí je u Romů způsoben celkově zhoršený zdravotní stav a větší počet chronických nemocí.

Závažným faktem také je, že romské děti mají dle současných výzkumů podstatně horší zdravotní stav. Vyplývá to ze špatné životosprávy, hygieny i nevhodného bydlení v romských osadách. Tyto faktory u romských dětí způsobují také zvýšený výskyt kožních nemocí. Nedostatek kvalitní stravy je příčinou zvýšeného výskytu chudokrevnosti. Je nutné podporovat aktivní přístup romských občanů ke svému zdraví i ke zdraví svých dětí. Prevence a také neustálá edukace Romů povede ke zlepšení zdraví i životního stylu této minority. Především edukace povede k posilování zdraví, životního stylu a tím k zamezení vzniku chronických onemocnění. Romové zpravidla dokončí pouze základní vzdělání. Děti v rámci inkluze navštěvují běžné základní školy, přesto jsou nejvíce zastoupeny na praktických školách, kde se vzdělávají podle osnov pro žáky s lehkým mentálním postižením (Amnesy International, 2009).

Dle Bittnerové (2013) se studium romského dítěte neslučuje s jeho postavením. Každé období je specifikováno určitými činnostmi, které jsou vnímány za přiměřené. Ve věku 18 let považují romští chlapci vhodné založit rodinu, odpoutat se od rodičů a začít finančně zabezpečovat svoji rodinu, jiná očekávání ve vzdělávání na ně ze strany romské komunity nejsou kladena. Rodiče u svých dětí v raném věku akceptují vzdělávání, současně však s narůstajícím věkem klesá zájem o vzdělávací instituce, jelikož nejsou pro jejich život podstatné. Tento nezáměr pramení z odlišných životních hodnot v porovnání většinové společnosti.

Zásadními příčinami nízké vzdělanosti romského etnika je nízké vzdělání rodičů romských dětí a chybějící motivace, proč se vzdělávat – i vzdělaný Rom má ve většinové společnosti nízkou hodnotu. Děti mají v rodinách často nevyhovující podmínky ke vzdělávání. Dalším úskalím je vyučování českého jazyka, který kvůli nízké pojmové výbavě činí dětem obrovské problémy. I když se legislativa snaží o využití zkušeností ze zahraničí, v oblasti školství a vzdělávání se je nedaří aplikovat. Další příčinou problémů je minimální vzdělávání v oblasti multietnické výchovy (Gabal, 1999). Problematika obezity je u Romů aktuální, dále pak problematika zdraví těhotných žen a dětí. Zvýšená informovanost o zdravém životním stylu je důležitá, aby se zvýšila participace romské komunity na jejím zdravotním stavu. Romská psychika se, jak to vnímá majoritní společnost, vyznačuje specifickými zvláštnostmi. Romové bývají méně trpěliví, neradi jednají, neustále pospíchají, mají slabší vůli a snadno se vzdávají (Vláda ČR, 2021).

Cleemput uvádí (2007), že se ve Velké Británii zaměřili na výzkum zdravotního stavu romské komunity. Romové přistupují ke svému zdraví z jejich kulturního přesvědčení. V této minoritě je běžné, považovat špatný zdravotní stav za normální. Toto negativní vnímání je důsledkem nepodnětného sociálního zázení. Anglické instituce se snaží romskou komunitu informovat o této problematice a pracovat na zlepšení zdravotního stavu Romů.

2.4.1 Socioekonomické vlivy

Stabilita rodinného prostředí může být kvůli špatné ekonomické a sociální situaci ohrožena, následkem takového nevyhovujícího stavu pak může být špatný růst dítěte, výchovné problémy i emoční nevyrovnanost. Socioekonomická situace romskou rodinu natolik ovlivňuje, že dochází ke krizím v romských komunitách a k destabilizaci rodin, což se samozřejmě promítá do situace dítěte. Kvůli absenci jednoho z rodičů, který může být

například ve výkonu trestu, se může dítě z takovéto rodiny ocitnout v ústavní péči. Důsledkem negativních prožitků může být sociální patologie, tedy nežádoucí společenské jevy jako prostituce, alkohol či drogy, byť je tradiční romská kultura naprosto zavrhuje. Základní rodičovskou povinností je zajištění životně důležitých potřeb dítěte, čímž se rozumí teplo, čisto, nezávadná strava i tekutiny, čistých vzduch a dostatečná hygiena. Tento soubor základních potřeb však vychází z většinové společnosti. Romská minorita se sice snaží dětem zajistit nezbytně nutné potřeby, ale je ovlivněna svým socioekonomickým postavením, takže strava bývá nevyvážená a v popředí bývá především kvantita potravin, ovšem na úkor kvality (Matoušek, 2003).

Romové se v majoritní společnosti cítí osaměle, nemohou uplatnit své schopnosti, tudíž se ještě více stávají závislými na své romské komunitě. Může se však jednat o vynucený proces, aniž by všichni Romové chtěli sdílet stejný osud (Samková, 2011). Dle Štěpařové (2002) nemá romské dítě ohledně zdravého životního stylu vyváženou podporu po psychické ani emoční stránce. V romské komunitě se jedná především impulzivně, emotivně, hlučně. Vztah mezi matkou a dítětem je v této komunitě natolik specifický, že dítě téměř postrádá sebekázeň. Výchova romského dítěte se vyznačuje velkou pudovostí. To ovlivňuje chování dítěte natolik, že má potíže při nástupu do mateřské školy, jelikož chybí částečná sebekontrola, zato převažuje vzrušivost a výbušnost dítěte. I v současnosti navštěvují romské děti mateřskou školu jen velmi zřídka. Jedná se o dlouhodobý problém. Kvůli absenci v předškolním vzdělávání se tyto děti nemohou dostatečně připravit na školní režim, který zahrnuje nejen edukaci, ale také základy racionálního stravování. Romské matky, případně babičky, pečují o mladší sourozence svých předškolních dětí doma, tudíž nemají žádný zájem o umístění dětí do mateřských škol.

Správná životospráva je však jednou ze základních potřeb člověka a životospráva v dětství je základem pro celý život. Romská komunita ale nevnímá rizikové potraviny jako nekvalitní a ve vyloučených komunitách chybí informace a zdroje ke správnému stravování (Kajanová, 2009). Dle Wilkinsona a Marmota (2005) je zdraví výsledkem působení mnoha faktorů, které nazýváme determinantami. Jedná se o dětství, sociální vyloučení, stres, různé závislosti, výživu, práci, nezaměstnanost, sociální oporu či dopravu.

Dle Kubátové (2009) vyměnili Romové v souvislosti se socioekonomickými změnami skromný venkovský život za život městský, pohybová aktivita se zcela propadla a nahradil ji sedavý životní styl. Mnoho romských rodin vlastní automobily, případně k nákupům využívá

taxislužbu. V jejich stravě jsou v nadprůměrném množství obsaženy živočišné tuky, sůl, cukry a umělá sladidla. U dětí je tím ohrožena především pozornost, rozvoj psychomotoriky a paměti. Strava romských dětí se přizpůsobuje stravovacím zásadám většinové společnosti. Konzumace jídel je pravidelnější, čímž se rozumí snídaně, oběd, večeře. Příjem živin a jejich nutriční hodnota přesahují průměr. Populace romských dětí nemá dostatečný příjem polysacharidů a bílkovin, příjem tuků je naopak vyšší. Příjem vitamínů a vlákniny stagnuje a je naprosto nedostačující. V důsledku takovéto skladby jídelníčku se u romských dětí vyskytuje větší počet obézních jedinců. Je zde opět nutnost prevence a osvěty, a to především u romských matek, aby byly schopny i ve specifických podmínkách romské společnosti dodržet zásady racionálního stravování. Zcela nedostačující je u dětské populace Romů příjem mléčných výrobků, tedy i vápníku, tolik potřebného ke zdravému vývinu dětí. Základem každodenního stravování romských rodin je ohromné množství masa, především finančně dostupnějších uzenin, a (především u dětí) sladkostí (Kubátová, 2009).

Kubátová uvádí (2009), že v jídelníčku romských dětí je zelenina zastoupena především bramborami. Romské děti nemají dostatečně zafixovanou péči o chrup, přičemž konzumace sladkostí je přímým zdrojem vzniku zubního kazu. Romové zubní ambulanci často vůbec nenavštěvují a problémy se zuby řeší pouze na zubních pohotovostech, čímž veškerá prevence vzniku zubního kazu u dětí končí. Děti si často zuby vůbec nečistí. Romové obecně mají zhoršený chrup, což je způsobeno nejen hygienou, ale i nadměrným kouřením. Na bolesti zubů si Romové stěžují často, prevence je však nulová (Kubátová, 2009). Romské děti preferují masité pokrmy a sladkosti, mají toto stravování pevně osvojeno z domácího prostředí a necítí potřebu poznávat jiné druhy potravin. Nezdравá jídla jsou přirozeně atraktivnější, navíc rychle zasytí. Romové, jejichž znalosti o nevhodnosti určitých druhů potravin jsou omezené, jsou zvyklí investovat do potravinářských výrobků, které rychle a na dlouhou dobu zasytí, aniž by zjišťovali jejich energetické hodnoty a jiná složení (Rambousková, 2003).

Dle sdělení Rambouskové (2003) má romská populace v oblibě suché potraviny, a to především sladké a slané pečivo, kterého je nepřehledné množství, slané pochutiny, chipsy a uzeniny a také fastfood včetně kebabu, pizzy, vietnamského občerstvení apod. Podobné stravování (pečivo, paštiky, hranolky, z tuků především sádlo a máslo, z tekutin zásadně sladké limonády) preferují i těhotné romské ženy. Rodiče až s hrdostí dopřávají svým dětem jídlo z fastfoodů – fastfood v romské komunitě považován za dobré a drahé jídlo, a tak jeho konzumace zajišťuje dobrou pověst romské rodiny.

Romská kuchyně zaznamenala v posledních letech určité změny ve stravování. V každé romské rodině zůstávají tradiční pokrmy, ale ve větší míře je tato tradiční kuchyně nahrazována rychlými polotovary a smaženými pokrmy. V romských rodinách nebylo zvykem snídat a tento trend se objevuje i v současnosti. V historii Romů to vždy musela být matka, která se snažila směnným obchodem nebo tím, že pomáhala v hospodářství u sedláků, zajistit stravu pro rodinu. Vracela se až odpoledne, tudíž rodina neměla jídlo dřív než v poledne (ROMBASE, 2004).

Tělesný pohyb je základem prevence vzniku nemocí – pohyb vždy patřil k faktorům upevnění lidského zdraví. Trendem současnosti je minimálně třicetiminutový pohyb za den, může se jednat o kolo či chůzi. Pohybem snižujeme rizika metabolických problémů i nadváhy, zároveň se jím vyhýbáme psychické zátěži. Pohyb Romů se v současnosti omezil na minimum, preferují sedavý životní styl trávený především doma u televizních obrazovek, v případě dětí u mobilů (Wilkinson & Marmot, 2005). Obezitu mnoha lidí ovlivňují psychosociální faktory. Mnoho obézních jedinců hledá v jídle útěchu, snaží se vykompenzovat své životní potíže nebo neúspěchy. Obezita zapříčiňuje vznik kardiovaskulárních onemocnění a rakovinu. Zásadním faktorem je rozložení tuku. Obezitu rozdělujeme na androidní a gynoidní typ. Je-li tuk uložen v oblasti hýždí, jedná se o gynoidní, méně rizikový typ. Ukládá-li se tuk do dutiny břišní, jedná se o androidní typ obezity. Protože se v dutině břišní nachází většina orgánů, je tento typ obezity velmi rizikový (Stránský & Ryšavá, 2014).

Danosová (2015, s. 257) uvádí, že *„nejvíce Romové trpěli migrénami nebo bolestmi hlavy (28 %). Druhou nejčastější nemocí byl vysoký krevní tlak (19 %), výskyt dalších nemocí byl v rozmezí 10–14 % a tvořila jej poměrně široká skupina chorob zahrnující deprese, vysokou hladinu cholesterolu, žaludeční vřed, onemocnění srdce, alergie, oběhové potíže, artritida nebo revmatismus, u žen problémy související s přechodem.“*

Kubátová (2009) upozorňuje, že při průzkumu spotřebního koše průměrné romské rodiny byly v jídelníčku nejčastěji zastoupeny brambory, mouka, těstoviny a uzeniny, dále následoval olej, maso, pečivo a sladkosti. Pouze 10% podíl činila zelenina, ovoce, luštěniny, mléčné výrobky a rýže. V romských rodinách jsou připravovány pokrmy z brambor, těstovin, uzenin a masa. Mleté maso a bůček nakupují Romové nejčastěji. Romové tvrdí, že nesnesou pocit hladu a že se bez masa nezasytí.

2.5 Stravovací návyky

Vývoj romské kuchyně prošel mnoha změnami. Kuchyně Romů byla i je do jisté míry ovlivňována většinovou společností, dodnes si však uchovala svá specifika a svou tradici. V dávné historii, kdy Romové žili v Indii, připravovali pokrmy příbuzné indickým. Romové neměli důsledkem častého kočování a nejistoty finančního příjmu dostatek prostředků na kvalitní potraviny, jejich kuchyně byla velmi skromná. Vzhledem ke kočovnému životu nedisponovali svou vlastní půdou a nevlastnili dobytek. Romové se museli spokojit s bramborami, zelím a kukuřicí. Z brambor nejčastěji připravovali halušky, podávali je s osmaženou cibulí, omastkem a tvarohem. Takto připravené halušky je nasytily na celý den. Z masa nejčastěji konzumovali lesní zvěř. Romská komunita byla vždy natolik solidární, že si rodiny společně vypomáhaly a jídlo si mezi sebe dělily. Romové jednou uvařený pokrm již znovu neohřívají ani nejedlí. Zbytky vždy vyhodili, protože věřili, že zbytky očichávají duše mrtvých (Vzájemné soužití, 2015).

Tato tradice pochází z Indie, kde se potraviny velmi rychle kazí a konzumace potravy již po několika hodinách od zpracování může způsobit zdravotní potíže. I tento příklad jasně dokazuje, jak se historické zkušenosti Romů promítly do obecných norem a tradic romské minority. Rovněž v dnešních romských rodinách lze pozorovat pro většinovou společnost nepochopitelné plýtvání uvařenými pokrmy, které Romové každodenně vyhazují. Majoritní společnost naopak uvařená jídla běžně ohřívá. Romská minorita ohřívání pokrmů nerozumí a zdá se jí nevhodné. Nejedná se však pouze o uvařená jídla, především ve školách lze často pozorovat, jak děti nesnědené svačiny vyhazují ihned do koše, a jestliže zapomenou jeden den vypít pití, druhý den je okamžitě vylévají (Vzájemné soužití, 2015).

Dle Šiškové málokteré romské dítě však nosí do školy svačiny připravené doma. Romští rodiče svým dětem každodenně kupují svačiny v pekárnách. Romské matky argumentují, že je pro ně příprava svačiny doma časově náročná. Děti konzumují především salámy a rohlíky, ze sladkostí zejména koblihy a donuty. Následují slantinové rohlíky a různé párky zapečené v listovém těstě. Děti si často kupují svačiny samy, peníze od rodičů však mnohokrát utratí spíše za pamlsky. Romská solidarita se projevuje i u dětí – nemají problém si mezi sebou jídlo rozdělit, aby nikdo neměl hlad (Šišková, 2001).

Zásadu, že se jednou uvařené jídlo už neohřívá a nekonzumuje podruhé, si Romové s sebou nesou i v současných, stále špatných hygienických podmínkách – daří se jim tím eliminovat výskyt infekčních onemocnění. Pravidla přípravy romských pokrmů byla natolik

specifická, že se dívky doma nutně nemusely učit vařit, do kuchařského umění rodiny dívku často zasvětila až její tchýně (Šišková, 2001). Tradičním pokrmem byla polévka mačanka, plněné zelné listy zvané holubky, šátečky pišot a placky. Tím hlavním při přípravě pokrmu byla čistota jídla, kterou zajišťovala jeho čerstvost. Degešové (nečistí Romové) a gádzové (Neromové) konzumovali zbytky z předchozího dne. Čistota připraveného pokrmu souvisí i s čistotou domácnosti. Tato tradice vycházející z romské historie v Indii je zakotvena v romských rodinách dodnes (Kolektiv, 1999).

Romská štědrovečerní tabule bývala dříve výhradně postní. Romové drželi půst, polévka byla fazolová z uzeného masa, hlavním pokrmem bylo zelí a fazole se švestkami, masem a bramborami. Následovaly šátečky zvané pišot a bobalky – buchtičky posypané mákem. Romské vánoční jídlo se v současné době skládá z bramborového salátu a z vepřových či kuřecích řízků. Vánoční stůl je bohatý, symbolizuje bohatství každé rodiny. Vánoční tabule a přípravy na Vánoce jsou velmi ovlivněny majoritní společností, romské ženy se snaží zajistit i vánoční cukroví. Buď jej s předstihem samy pečou, anebo si cukroví objednají (Vzájemné soužití, 2015).

I když Romové nakládají s potravinami bez ohledu na rodinný rozpočet a často s financemi zacházejí nehospodárně, návštěvě připraví vždy občerstvení. Není možno odmítnout, Romové toto odmítnutí chápou jako pohrdání a urážku. Romové jsou dle zkušeností romistky Evy Davidové velmi vstřícní a pohostinní. I když byla v romské osadě poprvé a místní Romové ji neznali, hned ji zvali dál a ptali se, zda není hladová (Vagáí, 2018). Nejvyšším projevem pohostinnosti je u Romů maso a alkohol. Laskavost dle romské tradice prokazuje návštěvník, který si bere nabídnuté občerstvení, nikoli hostitel – rozdělit se je pro Romy samozřejmé. Romské tradiční pokrmy, které dodnes v romských kuchyních nalezneme, jsou goja, pašvare, holubky a bandurky. Romové vaří jednoduše, mají v oblibě kořeněné pokrmy a česnek. Tyto pokrmy nesou znaky indické kuchyně. Romové obědvali tak vydatně, že často chyběla v jejich stravování snídaně i večeře. Na talíři či v pokrmu se nesmí objevit vlas, to je pro Romy něco zela neakceptovatelného (Kmeto, 2009).

2.5.1 Tradiční pokrmy

„Dnes stále platí zásada, že každá rómska matka sa snaží pomukúť svojej rodine a priateľom okrem iného aj prehnané množstvo jedla. Možno tak nevedomky zaháňa strach

z veľkého hladu, ktorého si Rómovia v minulosti užili viac ako dost'. Preto je snád' jedlo pre Rómov dôležitejšie než to, aby sa obklopovali novými vecami“ (Kmeto, 2009, s. 1).

Goja je název pro tradiční romské jídlo, které se připravuje z těsta na bramboráky a plní se do vepřových nebo umělých střívek. Zapéká se v troubě a může měřit až půl metru. Romské děti o goja často hovoří, negativně hodnotí nejen chuť, ale především střívka, kvůli kterým tento pokrm odmítají. Současné romské děti jsou ovlivněny pokrmy majoritní společnosti, z nichž si však vybírají ty nejméně zdraví prospěšné. Holubky jsou zelné závitky plněné rýží a mletým masem. Romové je podávají s chlebem. Mleté maso obsahuje uzený bok, dále je zapotřebí chilli koření, rajčata, papriky a kečup. Děti mají zelí v oblibě, také na zelných polévkách s uzeným si pochutnají. Pašvare je dalším typickým romským jídlem. Jedná se o žebírka (výhodou žebírek je, že jsou cenově dostupnější) upečená s česnekem a cibulí v troubě. Podávají se s chlebem, ale také s hranolky. Dětem pašvare chutná, přesto ovšem preferují hranolky, nejlépe s řízkem či smaženým sýrem. Romské děti mají v oblibě také polévky. Fasula je fazolová polévka z červených fazolí, vaří se společně s kořenovou zeleninou, sušenými švestkami a párkem. Další polévkou je romské zelí – opět se uvaří uzené maso, rajčata, papriky, feferonky a zelí (Kmeto, 2009). Také halušky patří do kuchyně Romů. Byly připravovány se špekem, kyselým zelím, uzeným, tvarohem a smaženou cibulkou, ale i s taveným sýrem a kuřetem (Vzájemné soužití, 2015).

2.6 Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2020

Předseda vlády na základě usnesení vlády ze dne 23. listopadu 2019 č. 1214 předkládá Zprávu o stavu romské menšiny v České republice. Tento dokument vznikl s cílem zjistit aktuální situaci Romů v ČR. Zpráva je zpracována na podkladech jednotlivých státních správ, ale zpracování se účastní také koordinátoři pro romské záležitosti. Je zapotřebí zmínit, že v roce 2020 čelila romská minorita nečekané výzvě v podobě pandemie covid-19. Platil celorepublikový nouzový stav, hrozily nečekané restriktce, všechna vyhlášená opatření podporující romskou komunitu byla přesunuta do online podoby, spousta projektů a akcí byla odložena nebo zrušena. V roce 2020 se aktivně připravovala Strategie rovnosti, strategie romské integrace 2021–2030, na které se podílí kancelář Rady vlády ve spolupráci s romskými zástupci a proromskými neziskovými organizacemi. Tato Strategie rovnosti počítá s vytvořením postu zmocněnce vlády pro romské záležitosti do roku 2022, dále je jejím cílem podporovat sociálně-ekonomickou integraci a boj proti diskriminaci (Vláda ČR, 2021).

Kvalita soužití Romů a většinové společnosti je základní informací. Centrum pro výzkum veřejného mínění sleduje názor majority na národnostní menšiny v ČR. Bylo zahrnuto 14 národností. Z výzkumného šetření bylo zjištěn odmítavý vztah vůči Romům s tím, že jsou vnímáni jako velmi nesympatičtí. V roce 2019 byly názory české populace na romskou menšinu lepší, v roce 2020 došlo k nárůstu antipatií k tomuto etniku (Vláda ČR, 2021). Zpráva z roku 2020 se rozsáhle věnuje vzdělávání romských dětí a jejich pravidelné školní docházce. MŠMT podporovalo integraci Romů dvěma dotačními programy, jejichž cílem je podpora předškolního vzdělávání romských dětí. Předškolní vzdělávání romských dětí vnímám jako stěžejní. Romské děti mateřské školy nenavštěvují a při vstupu do základní školy mají ve vzdělání velké rezervy. Toto vzdělávání zajišťuje těmto dětem připravenost na úspěšné zahájení školní docházky. Dotační programy se věnují také volnočasovým aktivitám, do kterých mohou být zapojeny nejen romské děti, čímž se podpoří interkulturní dialog a vzájemné porozumění (Vláda ČR, 2021).

Zpráva z roku 2020 se věnuje uzavření škol a distanční výuce. Tato změna výrazně dopadla i na romské děti. Po uzavření škol ve většině případů ztratili pedagogové se svými žáky kontakt. Tato nečekaná situace odhalila problém s používáním digitálních technologií. Rodiče v šetření uváděli, že měli potíže se složitostí látky, tudíž ji nemohli dětem dostatečně vysvětlit. Žáci se distanční výuky neúčastnili nejčastěji z důvodu nízké motivace nebo chybějícího internetového připojení. Účast na distančním vzdělávání byla velmi rozdílná. Zástupci škol uvedli, že děti ze sociálně znevýhodněného prostředí, kde rodiče své děti ve vzdělávání nepodporují, ztratily potřebný režim. Další problém vznikl při zajišťování techniky ke vzdělávání na dálku. Některé rodiny (nejčastěji se jednalo o rodiny romských žáků) se školou vůbec nekomunikovaly, zástupcům škol se nedařilo zkontaktovat 55 % žáků prvního stupně a 56 % žáků druhého stupně (Vláda, 2021).

Závěr a zjištění zprávy za rok 2020 shrnuje problémy romské menšiny a pandemie covid-19. Všechny aktivity včetně vzdělávání byly přesunuty do online prostředí. Toto mimořádné období dopadlo na romskou komunitu ve všech oblastech, ještě více prohloubilo nerovnosti a také odhalilo rozdíly mezi romskou komunitou a většinovou společností. Tyto nerovnosti se týkají také zdraví a prevence, se kterou je potřeba u romských dětí začít. Jestliže se podaří romské děti začlenit do předškolního vzdělávání, budou lépe připraveny pro vstup na základní školu. Školská zařízení se díky projektům věnují zdravému stravování

a pozitivnímu přístupu ke zdraví prospěšným potravinám. Romské děti se tak mohou naučit rozlišovat, co je pro ně zdravé (Vláda ČR, 2021).

Teoretická část této diplomové práce je základem pro praktickou část. Obsahuje souhrn informací o stravování romského dítěte, jak Romové přistupují k výchově, rozvoji správných stravovacích návyků, jaká byla historie romského etnika, zda dodržují své tradice a jestli došlo ke změnám v romských rodinách. Tento souhrn informací je předmětem praktické části této práce.

II PRAKTICKÁ ČÁST

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Praktická část diplomové práce se věnuje realizaci výzkumného šetření, které bylo koncipováno jako kvalitativní a bylo provedeno v pěti romských rodinách, přičemž byly sledovány změny ve stravování u romských dětí. Metodologie diplomové práce byla založena na kvalitativní strategii, byla využita technika polostrukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami.

3.1 Strategie výzkumu a výzkumný problém

Zvolili jsme kvalitativní výzkumný design. Tento typ výzkumu umožňuje získat přístup do přirozeného prostředí a více pochopit danou problematiku a tím získat data pro vyhodnocení výzkumných cílů. Chceme zjistit a popsat, jak se stravují romské děti v rodinném, ale i školním prostředí. Jak jsou tyto děti ovlivněny tradicemi i výchovou vycházející z těchto tradic a zda je dítě ovlivněno většinovou společností. Rozhovor s oslovenými romskými matkami je pro tento výzkum důležitý. Chceme zjistit, jak žijí, jaké názory mají stravování a pozorováním si ucelit všechny získané informace o této komunitě. Kvalitativní výzkum jsme zvolili, abychom hlouběji pronikly do této zkoumané problematiky. Přímý kontakt byl naprosto zásadní a jedinečný pro celý kvalitativní výzkum.

3.2 Cíle výzkumu

Cílem kvalitativního výzkumu je popsat, **jak je stravování romských dětí ovlivněno většinovou společností v souvislosti se zdravým životním stylem.**

Z hlavního výzkumného cíle vznikly následující dílčí cíle:

- 1) Popsat, jakým způsobem romští rodiče přistupují k výchově dětí v souvislosti se stravováním.
- 2) Zjistit, jak Romové vnímají zdraví a jak o něj u dětí preventivně pečují.
- 3) Odhalit, jaké pokrmy rodiče připravují, aby prospívaly zdraví jejich dětí.
- 4) Zjistit, jak vzdělání ovlivňuje zodpovědnost ke svému zdraví.

3.3 Výzkumné otázky

Na základě popisu cílů diplomové práce byly stanovena výzkumná otázka: **jak je stravování romských dětí ovlivněno většinovou společností v souvislosti se zdravým životním stylem?**

Dílčí výzkumné otázky:

- 1) Jakým způsobem romští rodiče přistupují k výchově dětí v souvislosti se stravováním?
- 2) Jak Romové vnímají zdraví a jak o něj u dětí preventivně pečují?
- 3) Jaké pokrmy rodiče připravují, aby prospívaly zdraví jejich dětí?
- 4) Jak vzdělání ovlivňuje zodpovědnost ke svému zdraví?

3.4 Operacionalizace základních pojmů

Níže jsou definovány pojmy, které budou použity v praktické části diplomové práce.

Kdo je Rom

Rom je jedinec, který si je vědom svého původu a sám se za Roma považuje. Hlásí se ke svému romství, aniž by se musel chovat podle známého rámce. Nerom je osoba, ke které se otázka romství nijak nevztahuje (Kaleja, 2011).

Romské dítě

Výchova romských dětí je podmíněna odlišnou mentalitou tohoto romského etnika. Lze ji charakterizovat jako mnohem emocionální, dítě je respektováno ve svých přáních i pocitech. Dítě má v mnoha základních povinnostech svobodu rozhodování, což nevyhovuje podmínkám výchovy většinové společnosti. Dítě se učí způsobem napodobování, rodiče považují za prioritu, aby bylo spokojené (Kaleja, 2011).

Romská rodina

Tradiční romská rodina je od západního typu rodiny odlišuje společným soužitím více generací. Rodina je základní jednotkou romské společnosti. Rom je součástí této etnické skupiny, identifikuje se s ní a přirozeně přijímá pravidla, která vyplývají z kultury a etnické normy. Člen romské rodiny má své konkrétní postavení a funkci, které ovlivňují dva základní faktory – věk a pohlaví (Kaleja, 2011).

Zdraví

Světová zdravotnická organizace – WHO definuje zdraví jako „stav kompletní fyzické, duševní a sociální pohody, a nikoliv pouhé nepřítomnosti nemoci či vady. Tuto užitečnou a přesnou definici lze také považovat za idealistickou a nerealistickou. Podle ní se dá 95 % lidí označit jako nemocných nebo postižených (vadou, nepohodou)“ (Význam zdraví, 2005, s 2).

3.5 Pilotáž

Pilotáž a předvýzkum je součástí výzkumného šetření. Pilotáží jsme ověřovali srozumitelnost a vhodně formulované otázky k plánované realizaci rozhovorů. Řízeným rozhovorem s vedoucí stravování jsme se seznámili s danou problematikou školního stravování, spotřebním košem, legislativou, související problematikou a také potížemi se stravováním romských dětí, odmítáním některých pokrmů apod. Cílem rozhovoru bylo ověření, zda jednotlivé otázky pro výzkum odpovídají zkoumanému tématu a jsou jasné a srozumitelné. Předvýzkum navazoval na zrealizovanou pilotáž, oslovili jsme tři matky romských dětí, se kterými jsme si ověřili, zda jsou jim otázky dostatečně jasné a srozumitelné a zda splňují výzkumné šetření ve všech podstatných skutečnostech.

3.6 Metoda sběru dat

Kvalitativním výzkumem na základě polostrukturovaného rozhovoru byly zaznamenány důležité a užitečné okolnosti. Díky přímé interakci v pěti romských rodinách byly získány odpovědi sloužící k analýze současných stravovacích návyků dětí v romské komunitě. Výzkum byl realizován v časovém rozmezí prosinec 2021 až březen 2022 na Vsetíně.

Během období sběru dat jsme se věnovali informacím stravování romského etnika, tradiční romské kuchyni, novodobým stravovacím trendům většinové společnosti, dále zejména zdraví dětí i rodičů, školnímu stravování, pravidelnosti v konzumaci pokrmů i trávení volného času v souvislosti s fyzickou aktivitou dětí. Tématem diplomové práce jsme se zabývali v odborné literatuře, článcích, zprávách a hledala také názory i výzkumy odborníků na tuto problematiku. Pomocí rozhovorů se nám podařilo získat relevantní odpovědi na toto téma a pochopit současný stav i okolnosti stravování romského etnika. V období sběru dat k výzkumu jsme navštívili pět romských rodin. Pozorovali jsme nejen rodinné prostředí, ale také rodinné vztahy a jak fungují. Se souhlasem participantů jsme rozhovory nahrávali. Záznamy z rozhovorů byly následně přepsány, uvádíme v příloze této práce.

3.6.1 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkum probíhal v pěti romských rodinách ve Vsetíně a jeho okolí. Čtyři rodiny bydlí v městských bytech, jejichž blízké okolí taktéž obývá romská komunita, pátá rodina se nedávno odstěhovala na vesnici. Dvě rodiny bydlí v centru města Vsetín a jedna ve vyloučené lokalitě za Vsetínem, další uprostřed obou částí a poslední v rodinném domě na venkově. Polostrukturovaný rozhovor byl veden s ženami romského etnika. Všechny rodiny jsme seznámili se záměrem a cílem rozhovorů, oslovené participantky byly překvapené a současně poctěné. Domnívaly se, že jejich kultura stravování i životní styl je nám znám. Komplikace vznikaly při plánování návštěv v oslovených rodinách. Současně aktuální situace v souvislosti s restrikcemi epidemie covid-19, nám činila značné potíže. Po domluvě s oslovenými romskými matkami jsme je navštěvovali v odpoledních hodinách, když se jejich děti vrátily ze školy. Komunikace byla vcelku přátelská, romské matky ochotně sdělovaly své názory, především příprava pokrmů a zajištění stravy pro všechny členy rodiny je pro ně každodenní povinností. Na začátku každého rozhovoru všichni oslovení participanté prohlásili, že se považují za Romy či romskou rodinu. Jména všech zúčastněných ve výzkumném šetření byla s ohledem na ochranu jejich soukromí a intimitu účelně změněna.

Tabulka 1 - Přehled oslovených participantů – identifikační údaje

1. rodina	otec matka děti	Petr 35 let Vanesa 32 let Gabriel 15 let; Pavel 10 let; Radim 7 let
2. rodina	otec matka děti	Josef 42 let Helena 36 let Mário 19 let; Caroline 13 let; Diana 12 let
3. rodina	děda babička vnuk svěřený do péče	Štefan 50 let Ludmila 50 let Samuel let 8
4. rodina	otec matka děti vnuk	Václav 47 let Věra let 45 Simona 22 let; Veronika 18 let; Jiří 18 let Adam 4 roky
5. rodina	otec matka děti	Marcel 30 let Šárka 30 let Erik 15 let; Sam 10 let; Steven 10 let; Filip 6 let; Noel 3 roky

Ve všech rodinách, kde byly zrealizovány rozhovory bylo dvě a více dětí. Pouze u prarodičů bylo jedno dítě – vnuk, o kterého se babička stará a má ho ve vlastní péči. Děti do patnácti až šestnácti let navštěvují základní škola praktickou. Naopak děti, které ukončily základní devítiletou docházku k dalšímu vzdělávání na SOU nenastoupily. Zůstávají doma, nepracují. U dvou dětí probíhalo předškolní vzdělávání.

Tabulka 2 – Lokalita, ve které romská rodina bydlí, typ bydlení

1. rodina	Rodina žije v bytě v centru města, tato část je známá, že zde bydlí romská komunita. Tuto část města obývají dlouhodobě z generace na generaci.	Městský panelový byt – pavlačový byt
2. rodina	Rodina žije ve vyloučené lokalitě za městem. Pouze Romové	Městský byt
3. rodina	Rodina žije v bytě za centrem města, bydlí zde pouze romská komunita.	Městský panelový byt
4. rodina	Rodina žije na venkově, 10 km od města Vsetín	Rodinný dům v rekonstrukci
5. rodina	Rodina žije v bytě v centru města, tato část je známá, že zde bydlí romská komunita. Tuto část města obývají dlouhodobě z generace na generaci	Městský panelový byt – pavlačový byt

Romové přišli do Vsetína v několika vlnách, především v roce 1952, 1963 a 1976 z východního Slovenska, dodnes se navštěvují a jezdí i na týdenní návštěvy. Jedná se především o rodiny s příjmeními Kadračovi, Kandrovi, Ščukovi, Horváthovi, Tulejovi a Žigovi. Tato příjmení zcela převládají i v současné komunitě Romů ve Vsetíně. Tradičně již desítky let obývají v centru Vsetína pavlačové domy na ulici Tyršova. Druhou Romy obývanou částí města Vsetín je vyloučená lokalita na kraji města. Jedná se o romské „ghetto“, které se vyznačuje značnými potížemi nejen k neromským obyvatelům, ale také mezi romskými občany vznikají časté rozepře a sváry. V této části jsou poskytovány sociálně aktivizační služby. Tyto služby jsou především pro romské děti. Sociální pracovnice řeší zejména zadluženost, zaměstnání, podporují vzdělávání, jak předškolní, tak základní. Taktéž řeší nemocnost a absenci ve školách, kterou každé školské zařízení sleduje s ohledem zanedbávání péče. Této problematice se věnuje OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí (Grygar, Stöckelová, 2006).

3.6.2 Participantky výzkumu a jejich charakteristika

Rozhovory byly vedeny s ženami – matkami, muži se rozhovoru neúčastnili. Buď z důvodu zaměstnání, či nezájmu o dané téma. Dle subjektivního pocitu pozorování, se muži se svými partnerkami před jinými osobami nebaví o svém soukromí. Pět oslovených matek bylo označeno symboly M1 – M5. Vzorek není omezen žádnými kritérii, naopak, jedná se o rozmanitou skupinu oslovených participantek. Další rozhovor byl zrealizován s paní vedoucí školního stravování na základní škole praktické, tato oslovená vedoucí stravování byla označena jako V1. Níže jsou uvedeny krátké charakteristiky.

M1 – Matka tří chlapců ve věku 32 let, romská rodina. Bydlí se svým manželem a dětmi v městském panelovém bytě v centru města Vsetín. Manžel pracuje, synové navštěvují základní školu. O domácnost a rodinu se svědomitě stará, snaží se chlapce vychovat, co nejlépe. Byt byl uklizený, vkusně a čistě zařízený. Participantka i s manželem mají základní vzdělání. Rodina působí harmonicky, rodiče mají zájem a starost, aby jejich děti byly zdravé, prospívaly a dobře se učily.

M2 – Druhá participantka je matkou tří dětí – jeden syn a dvě dcery, jedná se o ženu, 36 let, bez zaměstnání. Jedná se o rodinu romského etnika a bydlí ve vyloučené lokalitě za městem Vsetín. Manžel nepracuje, v době realizace rozhovoru vykonával veřejně prospěšné práce pro Město Vsetín. Syn přijat na SOU – zedník, kde ale nenastoupil. Dcery navštěvují základní školu. Atmosféra v rodině napjatá, rozhovor několikrát odložen, participantka si nepřála, aby byl rozhovoru přítomen manžel. Ve srovnání s jinými rodinami, domácnost působila zanedbaně a neútně. Přístup participantky k ostatním členům rodiny vnímán jako lhostejný, odevzdaný. U dětí absence rodinného řádu a povinností. Oba rodiče dle sdělení základní vzdělání.

M3 – Třetí participantka je padesátiletá babička, která je sama matkou pěti dětí, v současné době má v péči vnuka s LMP. Romská rodina bydlí v městském bytě u centra města Vsetín a také poblíž vyloučené romské lokality, což této rodině vyhovuje, jsou se všemi v kontaktu. Manžel participantky pracuje, bývá často sama, upnula se na svého vnuka. Základní školu ukončila v 6. třídě, její manžel je vyučený zedník. Domácnost dle zjištění starší, ale čistá, upravená, přátelské klima, babičku navštěvují její dospělé děti. Byt starších rodičů je centrem rodinného setkávání. Její vnuk navštěvuje základní školu – opakuje 1. třídu.

M4 – Čtvrtá participantka je Češka, která je provdána za Roma, má 45 let. Je nevlastní matkou dvou dospělých dcer, společně s manželem mají syna, současně se starají o vnuka.

Nejstarší dcera s rodinou nebydlí, nekomunikuje s nimi. O svého syna se přestala starat a opustila ho. Z tohoto důvodu se o nevlastního vnuka stará oslovená participantka. Rodina se nedávno přestěhovala na vesnici, zejména kvůli synovi a vnukovi. Matka je vyučená s maturitou a pracuje jako asistentka pedagoga na základní škole, manžel je zedník. Domácnost velmi vkusně a moderně zařízena. Vnuk navštěvuje předškolní zařízení. Rodina o něj láskyplně pečuje, vynahrazuje mu nepřítomnost jeho biologické matky.

M5 – Předposlední oslovená je matkou pěti dětí, je jí 30 let, nepracuje. S nejmladším synem je doma. Starší synové navštěvují základní školu, má také dvojčata – dva kluky. Manžel pracuje v sousedním městě. Rodina bydlí v městském bytě v centru Vsetína. Matce pomáhá babička, aby péči o všechny děti zvládla. Manžel se každodenně vrací večer. Byt čistý, upravený, zařízení starší, ale udržované. Matka ráda nakupuje doplňky do domácnosti. Oba rodiče mají základní vzdělání. Manžel nastoupil na SOU učiliště, ale učební obor nedokončil. Prostředí rodiny živé, veselé, pozitivní, matka vyčerpaná, velmi štíhlá, její děti jsou pro ni všechno.

V1 – poslední oslovenou participantkou je vedoucí stravování na základní škole praktické. Ve škole pracuje pátým rokem, je jí 56 let. Má vysokoškolské vzdělání – bakalář. Praxi v oboru má 5 let. Je zodpovědná za stravovací provoz ve škole, zodpovídá za vybavení kuchyně, školní jídelny i za výběr a objednávky potravin, kontroluje dodržování směrnic, na základě zdravé výživy dodržuje spotřební koš, spolupracuje na tvorbě jídelníčku s hlavní kuchařkou, komunikuje s rodiči, vedením, ostatními zaměstnanci školy.

3.7 Zpracování a analýza dat

V období výzkumného šetření jsme na základě polostrukturovaných rozhovorů získali data, které nám vnesla nový pohled na romskou komunitu a její odlišnost od většinové společnosti. Získaná data byla kategorizována a zpracována do schémat, aby byla zřejmá jejich vzájemná propojenost. Zrealizované rozhovory v pěti romských rodinách jsme nahráli na diktafon. Rozhovory s participantkami jsme přepsali. Pro analýzu dat rozhovorů s romskými rodinami a jejich příslušníky jsme využili metodu otevřeného kódování. Otevřené kódování je operace, pomocí které jsou zjištěné údaje rozebrány, konceptualizovány a opět složeny novými způsoby. Jak uvádí Šedřová (2007) otevřené kódování je pro nastartování analýzy výzkumu nejlepší způsob. Otevřeným kódováním lze vybudovat mnoho analytických postupů, které se odlišují v souvislosti se zvoleným designem výzkumu. Text výzkumného šetření

pořízený audiozáznamem slouží ke zpracování dat. Při procesu otevřeného kódování jsou k částem přepsaného rozhovoru přiřazovány kódy. Tento text je rozdělen na jednotky, čímž je slovo, věta, odstavec. Je možné volit celek různých velikostí, jako je slovo či souvětí. Úkolem je vytvořit konkrétní a jasné kódy, byla použita metoda tzv. kódování v ruce. Text je rozložen bez počítačového programu – softwaru určený pro kódování (Švaříček, Šed'ová, 2007).

4 INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT

Kvalitativním výzkumem na základě polostrukturovaných rozhovorů s šesti participantkami byla získána data, z nichž vznikly kategorie, které by mohly být dále použity jako nové poznatky této zkoumané problematiky. Přímým kontaktem v rodinách byl výzkum metodou rozhovorů a pozorováním zásadní i významný pro vytvoření kategorií. Jednotlivé kategorie jsou vzájemně propojeny. **Pro získání výsledných dat jsme zvolili techniku vyložení karet.** Vyložení karet je technika interpretace kategorií získaná zpracováním dat otevřeným kódováním kvalitativního výzkumu (Švaříček, Šed'ová, 2007). Vznikly nám čtyři hlavní kategorie a dvě podkategorie ke každému hlavnímu tématu, které níže popisujeme, zejména jak na sebe navazují a vzájemně se propojují. Pomocí otevřeného kódování byl zpracován obsah jednotlivých kategorií. Ve výzkumu bylo použito zúčastněné pozorování, jehož předmětem byla lokalita, bydliště, úprava bytu a jeho vybavení, vztahy v rodině, ale také k dětem, výchově a stravování, předmětem pozorování bylo chování participantek a jejich vzhled i upravenost.

4.1 Výsledky z rozhovorů

Výsledné kategorie prezentujeme pomocí vytvořeného schématu a nalezených vztahů.

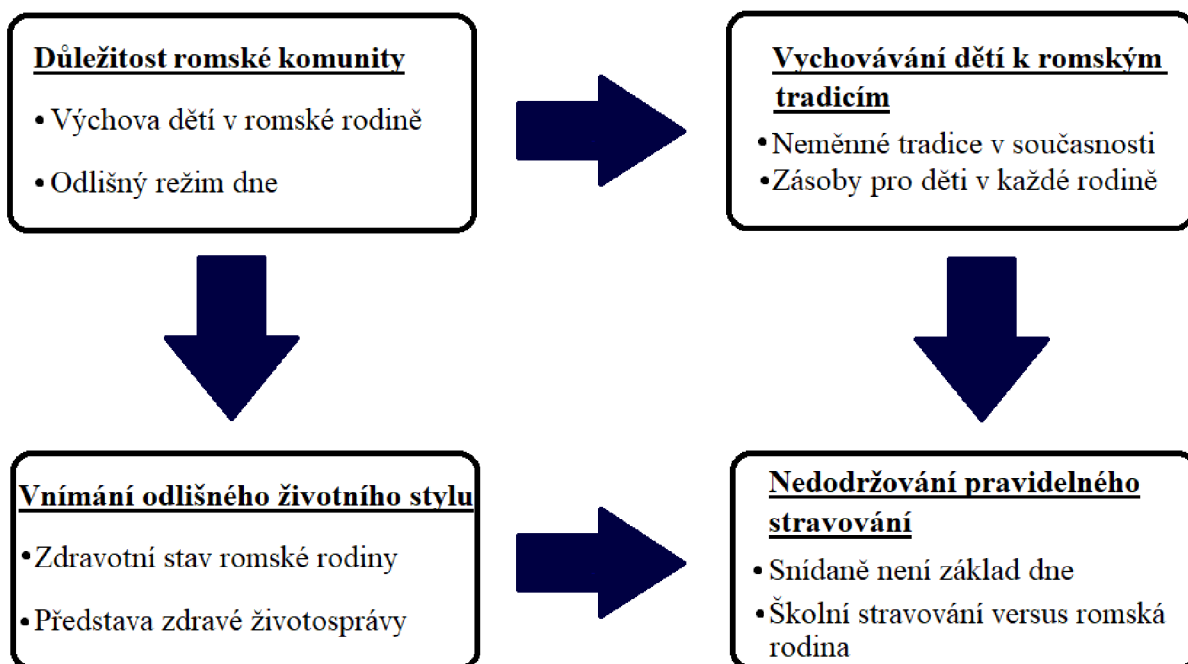

Schéma č. 1. Prezentace analytických kategorií

Jednotlivé kategorie je zapotřebí vnímat komplexně, propojují se, doplňují a navazují jedna na druhou. **Důležitost romské komunity** má pro jejich minoritu zásadní význam, převládá vzájemná soudržnost, která může vycházet dle našeho zjištění z nepochopení a nepřijetí ze strany majoritní společnosti. Rodiny jsou v každodenním kontaktu. Stále na Vsetíně bydlí v částech města, kde romská komunita vždy bydlela. Pouze ve vyloučené lokalitě za městem, ve srovnání s ostatními rodinami, dotazovaní Romové uvedli, že nejsou spokojeni. Jedná se zejména o rodiny s malými dětmi. Romskou komunitu ovládá novodobý životní styl, kdy všichni vlastní mobilní telefony, na kterých tráví většinu svého volného času. Současně se však dle tradic schází na rodinných oslavách, kde je vždy přichystáno mnoho pokrmů, aby se všichni dostatečně nasýtili, hraje romská hudba. Romové žijí svými oslavami, setkáváním se, shlukují se v různých částech města, horlivě diskutují. Jak vypověděli: „Umíme žít“. Všechny tyto podněty romské minority ovlivňují **výchovu romských dětí k romským tradicím**. Romská populace považuje stravování a pokrmy za jeden z nejdůležitějších faktorů, které každodenně ovlivňují jejich rodinné soužití. Nedostatek potravy a bídu, kterou trpěli v historii mají pevně zakotvenou v přesvědčení, že současná doba jim nabízí mnoho rozmanitých surovin, aby již nikdy netrpěli nedostatkem potravy pro celou rodinu. Dětem je dopřáváno vše, bez ohledu na složení pokrmů. Dětem musí především chutnat, tudíž je připravována taková strava, která dítě uspokojí a zasytí. Menu připravují romské ženy, ať už tradiční romské, ale i pokrmy většinové společnosti. **Životní styl romské populace je dle zjištění většinovou společností vnímán jako odlišný**, což je způsobeno nejen životní filozofií, ale i sociálním, historickým a biologickým dědictvím. S těmito faktory souvisí stravování. Ženy každodenně vaří. Zbytky se na konci dne likvidují, jelikož ohřívání pokrmů jsou pro tělo škodlivé. Romové by ohřívání jídla z předešlého dne nikdy nezkonsumovali, považují jej za zkažené. Pro majoritní společnost se může tento přístup zdát plýtváním. Na otázku, proč každodenně likvidují zbytky pokrmu shodně uvedli, že to takto v romské komunitě bylo vždy. Zdravotní stav romské populace je však velmi špatný. Nedokážou si dle našeho zjištění odpírat druhy potravin, které jejich zdraví škodí. Pokrmy musí zejména zasytit. Děti v rodinách, které byly předmětem našeho šetření, mohou jíst v průběhu celého dne. Nejsou zakotveny žádné zásady, **nedodrhuje se pravidelnost stravování**, panuje velká benevolence. Dítě si svobodně určuje, kdy bude jíst. Děti nesnídají, naopak mohou mít i dva obědy denně – jeden školní a druhý domácí. Večeří kdykoliv, často v pozdních nočních hodinách. Rodiče svým dětem nenastavili pravidelný režim ve stravování.

4.1.1 Důležitost romské komunity

Romská komunita žije dle našeho zjištění podle svých tradic i v současnosti. Nadále převládá jejich vzájemná soudržnost. Romové, kteří byli předmětem našeho šetření se hlásí k romskému etniku a přes všechna úskalí, která jejich život přináší jsou hrdí na svůj původ. Romové ve Vsetíně stále bydlí v částech města, kde romská komunita žije tradičně již desítky let. Jsou spokojeni. Pouze rodiny bydlící ve vyloučené lokalitě za městem považovali dle zjištění podmínky bydlení za nevhodné, sousedské vztahy za špatné, současně negativně vnímali velkou vzdálenost do centra města. Rodiny s malými dětmi usilují o přestěhování z vyloučené lokality do centra. V této části za městem si oslovení Romové stěžovali na zvýšenou kriminalitu, časté zásahy Policie ČR, ale také výjezdy hasičského záchranného sboru. Dle jejich sdělení za tyto potíže mohou rodiče, kteří nechávají své potomky zcela bez dozoru. Často se však nedaří viníky identifikovat, z důvodu nepřesných svědectví či klamných informací, kdy jedna rodina obviňuje druhou.

V navštívených rodinách, Romové ve velké míře využívají sociální sítě, které jsou pro ně zdrojem sdílení zážitků, informací, jsou v této sféře velmi aktivní. Sdílí nejen fotky, hudbu, módu, ale také recepty a videa. Oslovená romská matka uvedla, že tato videa pasivně shlédnou, neobohacují těmito recepty své rodiny jejich přípravou. Absence přání zkusit něco nového je značná. V oslovených rodinách bylo zjištěno, že je velký zájem o rychlé stravování. Romské rodiny jej vyhledávají a zejména děti jsou zvyklé se v těchto podnicích stravovat. Romové se často schází na různorodých oslavách, kde nechybí občerstvení, zejména takové, aby chutnalo. Dle našeho šetření, jsou děti zvyklé na všechny druhy mas, uzenin, slaných pochutin i sladkostí, jako jsou dorty a šlehačkové zákusky. Tímto specifickým životním stylem jsou děti nejen vychovávány, ale i ovlivněny, rodina je základním pilířem pro zásady racionálního stravování do budoucího života dítěte.

M2 – „*Jo, jsme Romové, romská rodina, co jiného, ne. Jsme tady dlouho a Vsetín je náš. Romové jsou nejlepší. Umíme žít, máme rádi děti, dobrý jídlo, tanec, hudbu taky, vy takoví nejste, neumíte žít. Co mě štve to bydlení tady, nepořádek, jinak bych byla spokojená.*“

M3 – *Jsme Romové, jsme i cigáni, to nám nevadí, oboje jsme. Máme našu kulturu a hodně dětí, my Romové, nedokážu si to bez dětí představit, pro ně všechno. Co jiného, aby byly děcka spokojeny, měly, co chtěou.*

M5 – „*Jo jsme. Jsme romská rodina, jsme velká rodina a jsme rádi, že jsme Romové. Na rozdíl od vás dobře žijeme, jsme i veselí, podporujeme se, máme velké rodiny. Scházíme se, je pořád co slavit, rádi jíme, bavíme se*“.

Romské ženy v navštívených rodinách porodily v průměru tři až čtyři děti, nepracují, starají se o rodinu. Ve zkoumaných rodinách se muži snaží najít zaměstnání a pracovat, někteří dojíždějí do Valašského Meziříčí, anebo do vzdálenějšího Zlína. Tyto práce jsou časově omezené, či sezónní, a tak muži zůstávají po určitou dobu doma, než se jim naskytne další přívýdělek v krátkém časovém horizontu. Tento trend je dle našeho zjištění neustále se opakující. Někteří muži zůstávají pouze doma, anebo vykonávají veřejně prospěšné práce. Na základě našeho zjištění konstatujeme, že strava i výchova zcela spadá do povinností romských žen. Na výchovu svých dětí zůstávají samy, anebo pomáhají babičky. Muži se výchově nevěnují, tento přístup vychází z tradic romské rodiny a dle zjištění tento trend přetrvává i v současnosti. Romské ženy své muže ctí, hovoří o nich s respektem, současně si ale postesknou, že jsou zcela vytížené.

M3 – „*Už mám všechny děcka dospělý. Dva syny Roberta, Erika a tři dcery Marcelu, Dianu a Vanesu, mám v péči od dcery vnuka, ta má hodně dětí. Starám se o malýho Samuela. Nechce moc mluvit. Ale já se mu věnuju, dcera nemá čas, tak jsem si ho vzala k sobě. Manžel bývá často pryč, je zedník, vite. Tak jsem ráda, že mám toho Samuela, nejsem sama*“.

M5 – „*No já jich mám, však za to nemůžu, že ještě dvojčata se mi narodily a samí kluci. Už další nechci, už mi to stačí. Všechno musím oběhat, ale už je to lepší, už jsou velcí, ale zlobí to jo. Nejstaršího mám Erika, tomu je patnáct, bude vycházet základku, pak mám dvojčata Sama a Stevena, ti jsou to té, do puberty, ti mě zlobí a řvou po sobě, těm je deset. Pak mám Filipka jen je zlatej, moc nemluví, je klidnej po manželovi*“.

Z našeho úhlu pohledu jsou romské matky naprosto ponořeny do chodu domácnosti, starají se o své potomky. Přesto se snaží být dle možností upravené. V závislosti na financích a času, nosí upravené gelové nehty, vlasy si dle tradice stříhají minimálně, preferují zlaté šperky, barevné oblečení s různorodými aplikacemi, některé volí sportovní značkové oblečení. Jiné ženy vypověděly, že nakupují v e-shopech pro celou romskou rodinu.

4.1.1.1 *Výchova dětí v romské rodině*

Z uvedených výpovědí vyplývá, že Romská komunita prožívá a sdílí se všemi zainteresovanými Romy těhotenství romských žen a současně narození dítěte. Lze tvrdit

z pohledu majoritní společnosti, že romské etnikum považuje děti za své zásadní poslání, které i v současné době zůstává v romských rodinách zakotveno. Romské rodiny se často navštěvují, tudíž společně sdílí a prožívají výchovu svých potomků. Pojem výchova je chápán odlišně od většinové společnosti. Dítě má mnohá práva jako dospělý jedinec. Jestliže si dítě cokoliv přeje, je mu vyhověno. Jedná se především o materiální hodnoty, kdy děti mají nemalé požadavky. V navštívených rodinách dle zjištění, rodiče dětem nic neodpírají. Jestliže nemají dostatek financí, nakupují v bazarech a zastavárnách. Upřednostňují ve většině případech kvantitu na rozdíl od kvality. Jedná se zejména o mobily, které svým dětem pořízují, aby mohly hrát hry, taktéž pořízují televize a zlaté šperky. Dívky bývají šperky obdarovány v den narozenin, jedná se o velké šperky, aby byly tzv. vidět. Lze pozorovat, jak finančně zajištěná je jednotlivá romská rodina. Existují nemalé rozdíly, kdy některé rodiny finančně strádají, což se odráží dle našeho zjištění na jejich dětech. Tyto finanční potíže jsou z našeho úhlu pohledu způsobeny nedostatečnou finanční gramotností, ale také spotřebním životem této komunity. Současně je nedostatek finanční ovlivněn nákupy tabákových a alkoholických produktů. Tyto položky jsou velmi nákladné.

M1 – *„Oni pořád něco chtěou, tak jim to koupím. Jeden chce takovou hru, druhou takovou, já tomu moc nerozumím, to musí manžel a on jim to koupí. Myslím ten PlayStation, tak se to myslím jmenuje. Vydržíjou u toho dlouho, ale nekupte jim to, že.“*

M3 – *„...koupím mu, co si řekne, spíš ukáže, že. Ale to nevadí. Mám ho ráda, moc. Měli nedávno karneval, ne, tak jsme zapomněli masku. A co myslíte, šla jsem rychle koupit masku, toho no, policajta, i fotky mám, jak mu to slušelo.“*

M2 – *„Už jsou velký. Pořád by si něco kupovaly, aby se libily, já na to nemám peníze, kdybych měla, tak bych koupila. Ani naušnice nenosí. To jim musí koupit jejich chlap, až budou velký.“*

Romská komunita, která byla předmětem našeho šetření, se vyznačuje jinými životními hodnotami, které vychází z jejich tradic a které je celoživotně ovlivňují. Děti jsou životním posláním a všechny romské rodiny sdílí a vzájemně prožívají přítomnost dětí a současně i jejich přání. Výchova se odlišuje od většinové společnosti, dítě je středem veškerého dění, samo si určuje, co a kdy chce dělat, nejsou na něj kladeny povinnosti a nároky. Matky z oslovených rodin uvedly, že se snaží zajistit zejména materiální hodnoty. Některé rodiny hospodaří neekonomicky, což souvisí s jejich finančními problémy. Přesto chtějí dětem poskytnout všechno, co si přejí.

4.1.1.2 *Odlišný režim dne*

Děti z navštívené romské komunity nemají dle našeho zjištění stanovený denní režim tak, jak by většinová společnost očekávala. Dítě romského etnika má v denním režimu pevně stanovenou pouze povinnou školní docházku, kterou rodiče respektují a snaží se ji také dodržovat. Na prvním stupni se daří děti vzděláváním motivovat, nástupem puberty zájem opadá a pravidelná školní docházka se stává problémem zejména na 2. stupni. Romské děti z námi navštívené komunity, nemají žádné kroužky a volnočasové aktivity. Ve většině tráví společný čas venku, bloumáním po městě, navštěvují se, hrají si na chodbách, parkovištích, využívají všech prostor, kde se dá cokoliv podnikat. Když počasí těmto aktivitám nepřeje, tráví čas na mobilech, natáčí se a tato videa sdílí se svými vrstevníky. Jak uvedly oslovené participantky, málokteré děti musí doma pomáhat, tato povinnost se většině rodin ztrácí. Pouze některá nejstarší děvčata doma pomáhají s úklidem. Jejich volná výchova se projevuje také nedodržování režimu spánku. Bez dozoru rodičů tráví svůj čas venku s kamarády. Tato benevolence rodičů vede ke kriminalitě a přestupkům nezletilých, jelikož nemají pevně zakotven režim dne a každodenní povinnosti, nejen školní. Shodně oslovené respondentky z navštívené romské komunity uvedly, že ráno dětem činí značné potíže vstát a jít do školy. Jedná se především o starší děti, které po prohýřené noci zůstávají doma. Rodiče jim tuto absenci ve škole tolerují.

M5 – *„No kluci musí vstávat do školy. Ráno, tak kolem sedmy. Nemůžu je vzbudit, to je nekonečno a pak chodí pozdě, ještě je pošlu do obchodu na svačinu, někdy musím poprosit babičku, aby je dovedla, protože zaspali. Jsou na těch mobilech a pořád hrajou hry a tancují. Všude okolo bydlí Romové, mají tam kluci kamarády a kamarádky, pořád na těch mobilech něco dělají. Dokonce i večer si píšou a posílají videa.“*

M1 – *„Hádají se o PlayStation, musím i křičet, ať toho nechají. Baži chodí za kamarády ven a jdou do města, už je velké. Musí být do deseti doma, někdy přijde dřív, někdy pozděj, to mu nadám. Bojím se, ne. Mladší moc nepouštím. Buď jdou k sousedům – jiným romským kamarádům. Hodně jsou i na mobilu, to na nich hrajou i tajně.“*

Romští rodiče v navštívených rodinách své potomky chrání, většinovou společností je tato výchova vnímána jako přehnaná až přecitlivělá. Romské dítě nezná trest, může v podstatě cokoliv, nemá mnoho zákazů. Tento způsob výchovy činí těmto dětem značné potíže ve vzdělávání, kdy jsou nuceny podřídít se autoritě a respektovat požadavky, které jsou na něj kladeny. Z těchto důvodů jsou rodiče často v opozici a jednájí přehnaně, jestliže si dítě doma

postěžuje, co ve škole muselo. Romská rodina vnímá své dítě, jako bytost, která může cokoliv. Dítě není nikterak omezováno, rodič máloco zakazuje, naopak svolí a pořídí vše, co si dítě přeje, jedná se především o materiální hodnoty. Děti se dle zjištění při dialogu předhání, kdo má mobil, kdo ho bude mít a kdy, současně jim nečiní problém se o své věci podělit s ostatními, respektují se. Romské rodiny, které byly předmětem našeho šetření, preferují liberální výchovu, která se zdá být pevně zakotvena ve všech rodinách.

M2 – „Říkám jim, ať se hezky chovají, jsou to holky, ale některé jejich kamarádky tak sprostě mluví, že jim to ti rodiče nezakážou. Mario ten je už velkej, jezdí třeba do Ostravy za kamarády, už mu nezakazuju. Kouří to jo, to už tak je, kouří hodně Romů.“

M4 – „Synovi jsem zakazovala chodit s partou ven, neměla jsem přehled, kde je a v kolik přijde. Taky jestli něco pije či kouří. Už se bojím, jako u té nejstarší manželovy dcery, která si totálně pokazila život a není cesty zpět. Byla na drogách, potom otěhotněla a utekla zase s jiným chlapem. Když se vrátím k tomu zakazování, tak je to hraní her na počítači, syn se tady na vesnici zklidnil, ale prostě hraje hry.“

M3 – „Ne, ani nevím co bych měla zakazovat. Samuel je hodný kluk. Poslechně mě. Nezlobí vůbec, je pořád se mnou doma.“

M1 – „Určitě zakazuju, nelíbí se mi ty drogy a cigarety. Taky na mobilech nějaký sprostý věci. Fuj.“

Dle dalších zjištění vnímáme, že i rodiče romského etnika řeší problém sociálních sítí shodně, jako většinová společnost. Tento trend se projevuje i u malých dětí ve věku 5 až 6 let, kdy si přejí mobil, aby si mohly hrát s kamarády. Mobil pro ně představuje jakousi hračku, nepoužívají jej na volání, ale pouze pro zábavu. Konzumní život se projevuje i v této sféře, kdy bývají děti neopatrné, mobil rozbijí, ztratí. Toto jim nečiní žádnou újmu, rodiče jdou a pořídí dítěti mobil druhý. Jednají takto zejména proto, aby se jejich dítě necítilo méněcenné. Materiální zabezpečení je primárně důležitější než citové. Děti jsou vychovávány tak, že co si přejí, dostanou. Všechny děti navštívené komunity znají různé mobilní aplikace, které ovládají, aniž by uměly anglicky. Tento způsob trávení volného času je velkým činitelem, který ovládá životy dětí všech věkových kategorií.

M2 – „Pořád tancujou a smějou se. Jsou venku na lavičce s kamarádkama, mají ty mobily. Taky to holky chtěly, mají jeden dohromady. Nevolají, ale natáčijou se, tancujou hezky.“

M3 – „*Já se starám o Samuela. Chodí pozdě. On to tak má. Moc nemluví, to mu moc nejde. Než usne, chce mobil, já jsem mu ho musela pořídít, všichni ho mají, Sami ho chtěl.*“

M4 – „*Jinak sedí na mobilu, že. To už jiné nebude. Mládež už ani nikam nechodí, všechno to probíhá přes ty mobily a Facebooky. Úplně jiná doba. Taky Veronika, ta je na tom taky. Hodně poslouchá hudbu a sleduje někoho na různých těch kanálech.*“

Děti v navštívené romské komunitě se dle zjištění nevěnují volnočasovým aktivitám, jejich čas strávený po školním vyučování je víceméně jednotvárný. Jejich přáním je vlastnit mobilní telefon. Děti nemají žádné domácí povinnosti, nakládají s časem dle svého uvážení. Volný čas strávený na sociálních sítích je identickým problémem jako u většinové společnosti. Děti vnímají mobilní telefon jako hračku. Rodiče jim tento způsob trávení volného času jednoznačně dopřávají bez ohledu na škodlivost, které toto trávení volného času způsobuje a děti zásadně ovlivňuje.

4.1.2 Vychovávání dětí k romským tradicím

Zjištění vypovídají o tom, že zkoumané romské etnikum ve Vsetíně považuje stravu a stravování za jednu z nejdůležitějších faktorů ovlivňujících jejich život. Z historie víme, že Romové v minulých stoletích trpěli nejen hlady, ale také chudobou, tudíž byli nuceni kočovat. Jejich tradiční pokrmy zůstávají nadále v jídelničcích, předávají si tyto recepty z generace na generaci. Příprava pokrmů je pro romské ženy každodenním tématem. Často se navštěvují, sdílejí recepty. Nakupují ve velkém na několik dní, svými auty, anebo taxíky obrovské nákupy dopravují domů. Dle sdělení oslovených participantek se romské ženy učí vařit ve spolupráci s matkami, tchýněmi či babičkami. Romská žena je svým okolím hodnocena pozitivně, když umí navařit hodně a chutně pro celou rodinu. O svých gastronomických schopnostech dokážou s nadšením vyprávět. Zejména o svých začátcích, kdy se musely naučit vařit pro partnery a děti za dozoru starších žen v romských rodinách.

Výpovědi romských matek byly velmi podobné, viz. ukázky níže.

M1 – „*Já jsem byla hodně mladá, co jsem čekala malyho, učila jsem se podle maminky i babičky, kontrolovaly mě a musela jsem potom vařit sama a ony přišly jen ochutnat. Někdy jsem to pokazila, ale teď už vařím dobře, říkají.*“

M2 – „*Učili mě doma všichni, máti, starší sestra, než se vdala.*“

M5 – „Vařit mě učila hlavně tchýně, když jsem se vdala. Já jsem moc v kuchyni nepomáhala, to spíš sestra, já třeba něco tak umýt, uklidit, ale vařit mě nebavilo. Byla jsem hubená, koupila jsem si třeba jen rohlík. To mi stačilo.“

Romská minorita v navštívených rodinách nedisponuje žádnými knihami o romských pokrmech. Nevedou si žádné písemné záznamy. Oslovené romské ženy si nepíší žádné své osobní záznamy o tradičních receptech. Nedokážou popsat, jak vařili jejich předkové, mnoho historii nevěnují pozornost, soustředí se na současnost a často sdělují, že to tak prostě vždy bylo a nedokážou vysvětlit proč. Na rozdíl od většinové společnosti, kde knižní trh nabízí nepřehledné množství literatury o potravinách, surovinách a jejich přípravě, romské ženy z navštívené a zkoumané komunity recepty v knižní podobě nevyhledávají. Občas dle zjištění shlédnou recepty na YouTube. Vnímají to jako zábavu, málokdy nějaký nový recept skutečně vyzkouší.

M2 – „Co? Romskou kuchařku, jako knížku, myslíte. Ne, to jsem nikdy neviděla, ani to nepotřebuju, všechno jsem se naučila doma, však co jiného mladé holky mají dělat, když potom mají děti. Když jsou malé, tak tancují, všichni Romové mají rádi hudbu a dobré jídlo taky. To musí být, ať nemáme hlad.“

M3 – „Ne, vůbec. Vaříme jedna od druhé. Dcery si někdy pustí ty recepty na mobilech. Jak to tam mají, ty videa. Já to nemám ráda. Holky ani podle toho nevaří, spíš se dívají a pak mají hlad.“

Pouze jedna odpověď se odlišuje. Oslovená participantka je české národnosti a provdala se za Roma. Uvedla, že používá knihy s recepty většinové společnosti, romské pokrmy ji naučila romská tchýně, opět vše názorně. Oslovená participantka také sleduje recepty na YouTube, tyto novinky zařazuje do jídelníčků a snaží se je nabídnout i rodině. Což se občas podaří, ale stále převažují klasické pokrmy, které do rodinného menu zařadila již dávno.

M4 – „Já mám tak tři kuchařky, jakože v tištěné podobě, všechno od matky. Prostě opět české klasiky a moučníky. Od romské tchýně nemám nic. Někdy jsem si něco napsala, ale už to všechno umím zpaměti, tak žádné recepty nepotřebuju. Hodně taky čerpám z internetu, člověk si opravdu nemusí nic psát.“

Romové dle našeho dalšího zjištění považují stravování za jeden z nejdůležitějších faktorů, který je ovlivňuje. Z historických pramenů víme, že romská minorita neměla dostatek financí na obživu, často musela měnit bydliště a stěhovat se za živobytím. Trpěla bídou a

nedostatkem potravy. Jejich tradiční pokrmy nadále romské ženy vaří. Recepty jednotlivých pokrmů se učí z generace na generaci. Mladé ženy se učí od svých matek, babiček, které také hodnotí, jak se mladé kuchařce v kuchyni daří.

4.1.2.1 *Neměnné tradice v současnosti*

I když každého jedince formují a přetvářejí vlivy minoritní společnosti, zůstávají v národnostních menšinách tradice, které zachovávají jejich jedinečnost a originalitu. Totéž platí u zkoumané romské komunity, kde ve stravování zůstávají pokrmy, které si předávají z generace na generaci. Dle dalších zjištění se mladé romské ženy učí vařit a připravovat pokrmy, na kterých vyrostli jejich rodiče, prarodiče. Složení této stravy vychází z historických zvyků a tradic, kdy Romové kočovali, trpěli bídou a hlady, tudíž i strava byla velmi chudá. Tyto prvky si romská komunita přináší i do současných domácností a kuchyní, i když je ovlivněna stravovacími zvyklostmi většinové společnosti. Dle našeho zjištění konstatujeme, že si ze současných pokrmů vybírají takové druhy potravin, které obsahují velké množství tuků, cukrů a sacharidů. Oslovené matky shodně uvedly, že tradiční romské pokrmy stále vaří, ale jejich oblíbenost u jejich dětí v navštívených rodinách neustále klesá a je nahrazována pokrmy většinové společnosti. Pokrmy jako jsou řízky a bramborový salát, anebo segedínský guláš považují také za romský pokrm.

M5 – „*Ale jo, vaříme romsky jídla. Dva kluci mi nejlí halušky a další dva zase jo, to by chtěli pořád. Holubky moc ne, to už moc nevařím, hlavně ty řízky a bramborový salát. Kluci taky ten smažený sýr to jim jede. Hlavně to maso pečú, k tomu brambory, ale i hranolky. Prostě co je zrovna levný v obchodě. Goja, když se ptáte, no fuj, to opravdu nemáme rádi. To ne.*“

M1 – „*Pro mě je neznámější jídlo goja. Děcka to nerady jí. Jim to nevařím. Oni by pořád řízky a bramborový salát. Taky hranolky. Goja nechcou. Ani je nemutím. Ani někteří dospělí Romové už to nechtějí.*“

Dalším specifickým romského stravování ve zkoumané komunitě, jsou časté návštěvy rychlého občerstvení. Romové, kteří se účastnili našeho výzkumu, nenavštěvují klasická restaurační zařízení, vyhovuje jim pokrm, který není náročný na čas, který se může konzumovat venku. Zcela tento způsob vystihuje romskou komunitu, která se ráda shlukuje a komunikuje ve velkých skupinách. Tento způsob trávení volného času ovlivňuje romské děti, pro které je tento způsob života naprosto přirozený. Romské rodiny dokážou naplánovat výlet

do sousedního města, aby s dětmi například navštívili rychlé občerstvení KFC. Děti ve většině konzumují kuřecí maso upravené různými způsoby, ať už jako smažené, anebo v kebabu či hamburgeru, také svým dětem dopřávají uzeniny, a to nejčastěji v podobě párku v rohlíku. Pro děti jsou tyto pokrmy naprosto top a těší se jejich oblibě. Rodiče, jak již bylo popsáno svým dětem nic neodpírají, tudíž je i v tomto stylu stravování podporují.

M1 – „*Kluci mají zeleninu v kebabu. Tam to mají výborné. Na pizzu to moc nechtějí, mají rádi šunkovou. Než tu zeleninu, tak to ovoce. Kluci jsou mlsní, to už tak je, chutná jim to dobré.*“

M3 – „*Sami má nejraději maso, já mu to vždycky koupím. Hlavně to kuřecí. To on rád, hlavně řízek, anebo to z KFC, to mu chutná, ale ne to pálivy. V Kauflandu mají dobrý hamburger, na ten tam chodíme.*“

Tento současný trend potvrdila i vedoucí stravování. Kuřecí maso se těší u romských dětí největší oblibě. Upřednostňují kuřecí řízek před vepřovým, nemají ostych sdělit, co mají rády a naopak. Taktéž uzeniny patří do základního jídelníčku romské komunity a děti jsou na tyto masné výrobky zvyklé.

V1 – „*Tak nejoblíbenější je maso, a to kuřecí. To se nám snad nestalo, aby to naši měli strážníci nejedli. Ať už je to klasický řízek, přírodní plátek, anebo kuřecí nudličky, pečené kuře, toto všechno mají naši žáci rádi. Potom jsou to také vepřové maso a uzeniny, ty nejčastěji podáváme s čočkou na kyselo, hrachovou kaší, to těm dětem také moc chutná.*“

Romské ženy stále připravují tradiční pokrmy, které vychází z jejich historických tradic. Současně ale oslovené matky přiznávají, že jejich děti jsou natolik ovlivněny pokrmy většinové společnosti, že z tradiční romské kuchyně si vybírají zlomek toho, co jim chutná. Stále však pokrmy obsahují velké množství tuků a sacharidů, aby byly děti zasyceny a neměly pocit hladu. Největší popularitě se mezi dětmi těší kuřecí řízek a bramborový salát. Tento pokrm děti vnímají jako romský.

4.1.2.2 Zásoby pro děti musí mít každá rodina

Dle sdělení oslovených matek bylo zjištěno, že romské dítě nemůže mít hlad. Neexistuje žádná pravidelnost, jako je snídaně, oběd, večeře. Dítě si samo určuje, kdy bude jíst a co, má s dispozici mnoho rozmanitých pochutin, které může kdykoliv zkonsumovat. Mimo obědy a večeři je v každé domácnosti dostatek slaných pochutin a sladkostí. Tyto zásoby ovlivňují tři faktory. Romové jezdí na velké nákupy do supermarketů a tím si obstarávají zásoby

na několik dní, současně nakupují zboží ve slevách. Děti se nákupů také účastní a samy si vybírají, co by si přály za potraviny. Druhým faktorem je prevence, aby jejich dítě nemělo hlad a mohlo si dopřát cokoliv, jen aby bylo uspokojeno. Dalším faktorem je velký počet dětí v rodinách, tyto děti se neustále setkávají, navštěvují, Romové jsou pohostinní, nemají problém se podělit s ostatními. I když se jedná o velmi nezdravou a kalorickou stravu, tento fakt romští rodiče nevnímají. Prioritou je, aby jejich děti neměly hlad. Odpovědi romských matek jsou naprosto shodné.

M1 – „*Ano, to kupujem, hlavně brambůrky, chipsy, čokolády, děcka to mají rády všechny. Také mi to chutná, kupujeme to ve slevě, ale vždycky to doma je. Je nás hodně.*“

M2 – „*Kupuju ty chipsy, to nám chutná, hlavně paprikové, někdy i slaninové. Ty jsou dražší, ale v akci vždycky nějaké jsou. My to máme rádi, holky si kupujou ty žvýkačky a plechovky, já nevím, všichni to chtěou. Nadávám jim, je to drahý.*“

M3 – „*To musí být. Je nás hodně. U nás na stole pořád něco je. Já mám hodně vmuků a starám se o Samuela. Když má chuť a hlad, tak jsem ráda. Však on se rád nají.*“

Romské matky dle našeho zjištění svým dětem pečou sladké moučníky. Pečou zejména o víkendech, mají několik receptů, které jsou osvědčené a dětem chutnají. Romské děti vyhledávají sladkosti, sladká jídla jsou v jejich jídelníčku bohatě zastoupena. Každodenně mají tyto děti sladkosti, nejsou nikterak omezovány. Romské matky uvedly, že pečou buchty a koláčky, nejvíce s tvarohem a mákem. Často také pečou babičky, mají na pečení více času. Jestliže někdo v rodině slaví narozeniny, objednávají dorty, děti preferují čokoládové. O vánočních svátcích romské matky cukroví objednávají. Při velkých nákupech v supermarketech nakupují zákusky, které obsahují šlehačku a čokoládu. Naopak ovocné moučníky nevyhledávají, taktéž děti nejsou na sladkosti obsahující ovoce zvyklé. Ve školní jídelně, jak uvedla vedoucí stravování, odmítají například rýžový nákyp i žemlovku, tyto pokrmy neznají.

Dle dalších našich zjištění jsou cukry významně zastoupeny v nápojích. Navštívené romské rodiny odmítají jako primární zdroj v přijímání tekutin vodu. Nechutná jim, potřebují mít sladký nápoj, především sycený oxidem uhličitým. Romské děti doslova vyhledávají nápoje předních značek výrobců, i když jsou podstatně dražší. Romské matky uvedly, že si částečně uvědomují nevhodnost těchto nápojů a nahrazují je radoby zdravějšími variantami jako jsou kyselky a minerálky, opět dochucené cukry a sycené oxidem uhličitým. Romské děti nejsou navyklé pít slazený čaj, odmítají jej. Cukry jsou tedy v romských rodinách bohatě zastoupeny

shodně jako tuky. Rodiče neodpírají dětem ani druh a ani množství tekutin, které cukry obsahují. Výpovědi matek se shodují.

M5 – „*Peče spíš babička, ale ta je vedle, tak donese, anebo jdou kluci tam. Peče i třeba nějakou tu čokoládovou buchtu, anebo i s makem, to má rád Filipek. Ten si kupuje makový věci i v obchodě na svačimu. Taky ty čokoládovy věci.*“

M3 – „*Ale jo, taky pečeme. Hlavně buchty. Buchty s tvarohem nejčastěji. Všechno se vždycky sní. K tomu kafe, to mám ráda. Však mě bolí nohy a kyčel. Hubnout bych měla, ale říkám si proč, já nemůžu mít hlad.*“

Spokojené dítě je syté dítě, to je pravidlo stravování u romských dětí z navštívených rodin, současně si dítě samo vybírá, co bude jíst. Dítě si také určuje, kdy bude jíst. Neexistuje žádné pravidlo snídaní, obědů a večeří, dítě jí kdykoliv. Každá domácnost je zásobena dostatečným množstvím pochutin a sladkostí, jsou pořízeny s ohledem na cenu, ale také, aby dítěti chutnaly. Dle sdělení oslovených matek, často jsou u nákupů potravin samotné děti, které si vyberou, co chtějí koupit a co budou jíst. Velké množství potravin v domácnostech je zapříčiněno také přítomností dětí v sousedních rodinách, jelikož se všechny navštěvují a musí být dostatek potravin i pro ně.

4.1.3 Vnímání odlišného životního stylu

K ojedinělému specifiku v oblasti stravování Romů, patří každodenní příprava pokrmů, která je určena tentýž den ke konzumaci a všechny zbytky jsou ještě ten den zlikvidovány. Z historických zdrojů tento způsob hospodaření vychází z dob Indie, kdy se Indové snažili předcházet onemocnění ze zkažené stravy. Oslovené rodiny uvedly, že v této historické tradici pokračují. Ženy každodenně vaří, nakrmí rodinu a všechny zbytky se na konci dne likvidují. Romové z oslovené komunity, nedokážou pochopit názory většinové společnosti, že i další den je pokrm zdravotně nezávadný. Při zmínce ohřívání pokrmu ze druhého dne jsou velmi pohoršeni. Takto hospodaří všechny romské rodiny bez ohledu na finanční zabezpečení. Můžeme tento přístup chápat jako plýtvání, jejich přesvědčení je natolik pevně zakotveno, že se názor majoritní společnosti s romským etnikem nemůže v této oblasti shodnout. Z dalších historických zdrojů vyplývá, že Romové věřili v duchy svých zemřelých příbuzných, kdy jejich duše po nocích obchází domácnosti a očichávají pokrmy, které se ten den nezkonzumovaly. Z tohoto důvodu, Romové vyhazovali jídlo, jelikož bylo poskvrněné posmrtnými bytostmi. Tento názor však současní Romové z navštívené komunity vůbec neznají. Na otázku,

proč vyhazují na konci dne všechno uvařené jídlo, shodně uvedli, že to takto bylo vždy. Nemají potřebu zjišťovat důvody či důsledky, které z toho plýtvání potravinami z pohledu většinové společnosti vychází, žijí ve své tradici, kterou si předávají z generace na generaci, aniž by věděli, proč to tak je.

M2 – „*Kdepak, všechno pryč, polívky taky. A proč? No já nevím, to tak vždycky bylo. Tak nás to učili, není to zdravý a nechceme mít nemoce, to ne. Vy gádžové to jíte i druhý den, fuj. To my nevíme, proč to tak máte.*“

M3 – „*To vůbec, to je zkažené, nedala bych to do pusy a Samuelovi už vůbec. Vy to takto děláte, fuj. Není to zdravé. Není nad čerstvé. Všechno vyhazuju, jen buček nechám, když pečou.*“

Problémy s ohříváním potravin ze předešlého dne uvedla oslovená parcitipantka, která je české národnosti a téměř dvacet let provdána za Roma. Nedokázala pochopit, proč se navařené pokrmy na konci dne vyhazují. Její návyky pramenily ze zvyků většinové společnosti a tento způsob hospodaření vnímala jako plýtvání. Jak uvedla, s manželem došli ke kompromisu, kdy manžel některé druhy potravin akceptuje, ale jiné se musí likvidovat, zejména polévky. Výpověď oslovené matky vystihuje popis zacházení s potravinami viz níže.

M4 – „*To se musím smát. S tímto bojuju celý život. To bylo tolik hádek. To si nedovedete představit. Manžel to nechtěl ohřívát, já jsem zase na tom nic neviděla špatného. Jeho holky, že to jíst nebudou. No hrůzy toto. Když se nám narodil syn, tak se přidal k nim. Výsledek je po x letech takový, že něco ohříváné sní, ale třeba polévky kdepak. To prostě buď sní do večera, anebo už nic.*“

K dalším specifikům v navštívené romské komunitě patří konzumace ryb. Romové dokážou o rybách vášnivě debatovat. Nejen romští rodiče, ale také děti z oslovených rodin, se o rybách na talíři vyjadřují velmi negativně. Pokrmy z ryb jsou ale také problémem majority, děti ryby odmítají. Může se jednat o neofobii, kdy se bojí ochutnat něco nového. Ryby nevycházejí z tradic české společnosti, tudíž se rybí maso stává celospolečenským problémem. U Romů je jejich schopnost ke kompromisu o to složitější, že nevnímají rybu jako maso a zdroj důležitých živin pro své tělo. Dalším úskalím, jak již bylo zmíněno, je skutečnost, kdy romský rodič dle našeho výzkumného šetření, odmítá své dítě nutit a direktivně poručit, naopak převládá ve výchově benevolentní přístup. Problém s pokrmy z ryb se týká i školních jídelen, kdy rybí maso do spotřebního koše patří a musí se i ve školní jídelně objevit na talíři. Jak uvedla vedoucí stravování, romští rodiče odmítají tyto pokrmy pro své děti hradit, své děti buď z obědu

odhlašují, anebo děti do jídelny vůbec nevkročí. Výpověď vedoucí stravování zcela vystihuje tento problém.

V1 – „*Největší potíže jsou s konzumací ryb, které naše děti ve velkém odmítají. Bohužel nelze je vyloučit ze spotřebního koše. Zkoušíme různé recepty, ale i polévky, jak rybu pro děti upravit. Kolikrát naši žáci ani nevkročí do jídelny, když cítí, že vaříme či pečeme rybu. Je to opravdu velká škoda, ale oni to tak prostě mají.*“

Oslovené romské matky jako zprostředkovatelky pokrmů pro své rodiny hovoří o rybách pohrdavě. Dle jejich sdělení se ryby nikdy v jejich rodinách nepřipravovaly, jednoduše na jejich stůl nepatří. Odmítají skutečnost, že ryba má nenahraditelné zdraví prospěšné látky. Romské etnikum je v oblasti přípravy ryb naprosto výjimečné.

M1 – „*Ryby ne, my to nikdy nevařili, ani mě to neučili. Však jiní Romové to nechtějí. Vadí mi ta ryba, to ani není maso, myslím jako v obchodě. Nejíme to.*“

M2 – „*Fuj. Ryby. To nevím, proč se to jí, holky mi to ve škole vracely, smrděla celá jídelna. To my nechceme, nejraději řízek.*“

Dle zjištění vyplývá, že ryby obecně děti odmítají. I když jsou zdravé, dětem vadí jejich zápach a také kosti, rybí maso jim nechutná. Přes všechna tato úskalí je většinovou společností ryba zařazována do jídelníčku. Romská rodina uvádí, že rybí maso odmítá konzumovat, nehledá způsoby, jak ji dítěti nabídnout či upravit. Nevnímají jejich důležitost s ohledem na živiny, které obsahují. Dítěti nabízí takovou stravu, která dětem chutná a vyžadují ji, aniž by je rodiče museli nutit. Vedoucí stravování uvedla, že školní jídelny jsou však povinny rybí maso dětem nabízet a připravovat tak, aby jim chutnalo. Výjimkou tudíž nejsou ani děti romského etnika, pro které je to způsob, jak rybu ochutnat.

4.1.3.1 Zdravotní stav romské rodiny

Jak uvádí výzkumy, zdravotní stav romské populace je nejhorší ze všech obyvatelů evropských zemí. Z výše uvedených zjištění vyplynulo, že romské rodiny historicky ovlivněny špatnou životní úrovní způsobenou častou migrací a kočovným životem za živobytím, si nedokážou odpírat všechny druhy potravin, které jim chutnají. Jak uvedly romské matky, snaží se dopřát svým dětem vše, aby byly spokojené a necítily se v prostředí ostatních romských dětí méněcenné. Dle dalších našich zjištění se matky z navštívených rodin snaží o zdravotní prevenci. Se svými dětmi chodí na pravidelné prohlídky ke svým pediatrům, jejich děti mají

všechna povinná očkování. Na základě našich zjištění konstatujeme, že matky jsou až přecitlivělé, aby jejich dítě nebylo nemocné. Jakmile si dítě stěžuje na krátkodobou bolest břicha, hlavy, ihned navštíví ordinaci svého dětského lékaře. Jsou vynaložit maximálního úsilí, aby jejich dítě bylo opět zdravé. Často se tato přehnaná péče promítá do školní docházky. Pokud se dítě necítí zcela v pořádku, zůstává i několik dnů doma. Stává se ale, že toto dítě běhá s ostatními venku, ačkoliv je ve stavu nemocných a do školy nedochází. Tato problematika absence ve vzdělávání je častým problémem. Současně však dle našeho zjištění v romské komunitě, Romové zanedbávají jak u dospělých jedinců, tak u svých dětí zubní prevenci. O svůj chrup nepečují, dle zjištění se zubního lékaře bojí a nevěří mu. Nedá se zcela tvrdit, zda tento přístup vychází z jejich historických tradic. Jestliže se vyskytne zubní kaz a bolest, uvedli, že všechno řeší tlumícími léky proti bolesti a v nejhroších případech navštíví zubní pohotovost. Chrup romských dětí je bohužel žalostný, nemají žádné návyky. Tento stav souvisí s jejich stravováním, nadměra sladkostí ničí zdraví jejich zubů. Jejich zuby u dětí z navštívených rodin, jsou plné kazů. Zuby se jim ulamují dle zjištění již v pěti až šesti letech, což způsobuje další potíže, zejména logopedické. Romské matky uvedly, že tuto skutečnost nevnímají jako problém. Dětem není poskytnuta zubní prevence.

S jednostrannou stravou romských rodin souvisí i zdraví. Dospělí jedinci z komunity, která byla předmětem našeho výzkumného šetření, mají především potíže s nadváhou, s čímž souvisí další onemocnění. Jedná se zejména o zvýšenou hladinu cholesterolu, vysoký tlak, cukrovku, bolesti kloubů apod. U romských dětí z navštívených rodin, jsou to především respirační onemocnění, děti nejsou vedeny, aby se teple oblékaly, neumí smrkat, dětem nejsou podávány doplňky stravy, kterých je na trhu nadměrné množství. Dle sdělení romské matky, vitamínům zakoupeným v lékárnách nevěří. Domnívají se, že ze stravy, kterou děti mají získají dostatek vitamínů. Nejpodstatnější dle sdělení je, aby bylo dítě dostatečně syté, tím je dle názoru matek zdravé. Neomezují své děti ani ve stravě, v mlsání, romské matky nechápou, proč by jejich dítě nemělo tolik jíst. Jestliže má jejich dítě nadváhu, jsou rády, že dítěti chutná a podporují ho, aby se dostatečně najedlo.

M3 – „Proč bych měla děcka omezovat. To nejde, když mají chuť, ať si dají. Samik má chuť třeba na kebab, tak já mu pro něj zajdu, třeba i v devět večer. Nemyslete si, on si umí o jídlo říct. Sní i pět párků na večeri. To normálně sní.“

M2 – „*Ne, vůbec. Mario má břicho, ale to k chlapům patří. Když mu chutná, to bych nedokázala zakazovat, aby nejedl, zakazovat? To ne. Holky to vyběhají, asi jsou i mlsny, něco chcou něco nechcou. Jak pořád tancujou, tak jsou hubený.*“

M1 – „*To si nedokážu představit, vždyť to jsou děti, aby jim něco zakazovala. Ráda jim něco koupím a moje maminka taky. Přijdou i děti od sousedů, oni se rádi podělí. Bydlíme kousek od centra, děti chodí do večerky. Pořád mají na něco chuť. Děti jsou děti.*“

V navštívených romských rodinách zcela absentují ovoce a zelenina, které jsou určeny pro děti. Obecně se ovoce a zelenina netěší velké oblibě u všech dětí, jedná se o celosvětový problém, který nutí nejen rodiče, ale i školská zařízení toto změnit. Vznikají různé projekty, jako jsou Ovoce a Mléko do škol. Do školských zařízení jsou v pravidelných intervalech dodávány produkty a výrobky, které jsou určeny dětem ke konzumaci. Romské děti, jak uvedly oslovené matky, tyto projekty nevnímají pozitivně, máloco jim chutná. Mléčné výrobky ve velké míře odmítají, ze zeleniny uvítají okurku, papriku a z ovoce jablko a banán. Obdobné je to i ve školní jídelně, jak uvedla vedoucí stravování, pečlivě si vybírají, co budou jíst. Jestliže mají ke školnímu obědu jablko, banán, rády jej sní, naopak pomeranče, mandarinky odmítají.

Z výzkumného šetření vyplývá, že romské matky svým dětem dopřejí jedenkrát za týden jeden kus ovoce či zeleniny. Ovoce a zelenina pro ně neznamena zdroj nasycení, proto jej dítěti nedopřávají tak často, jak by bylo vhodné. Současně je to také cena, která ovlivňuje smýšlení romské rodiny. V navštívených rodinách oslovené matky uvedly, že jsou závislé na sociálních dávkách. Ve většině případů jsou vedeny na odboru hmotné nouze. Současně se mylně domnívají, že zeleninu mají jejich děti v pokrmech z rychlého občerstvení, což je pro ně dostačující. Velké oblibě se těší kebab, který dle sdělení chutná všem dětem a také děti o tomto pokrmu nadšeně vypráví. Matky své děti ujišťují, že je to zdravé, jelikož je v kebabu dostatečné množství zeleniny. Obdobné je to také s hamburgery a gyrosem. Jakmile tyto pokrmy obsahují zanedbatelné množství zeleniny, je to pro děti i dospělé zdravé.

Jak uvádí paní vedoucí stravování, nedostatečný příjem ovoce a zeleniny vnímá u romských dětí jako velký problém. Upozorňuje na minimální fyzickou aktivitu, zná romské rodiče, všichni trpí nadváhou, jezdí do školy auty, což jejich nadváze neprospívá. Potvrzuje, že romské děti jsou zvyklé pouze na dva druhy ovoce i zeleniny.

V1 – „*Určitě to jsou jablka a banány, které děti dostanou k obědu. Někdy to jsou i mandarinky, pomeranče, hruška, prostě podle sezóny. U těch citrusů to není žádná výhra,*

kolikrát to ani nechtějí. Že to neponesou domů. Ale jablka i banány si berou a sní. Jak jsem říkala, ani ty kompoty moc nechtějí. To jim vadí. Podle mě na to nejsou zvyklí.“

Romové, kteří byli předmětem našeho šetření, upřednostňují takové pokrmy, které jim chutnají, bez ohledu na obsah tuků a cukrů. Současně vyhledávají takovou stravu, aby je zasytila. Nevyhledávají si recepty na odlehčenější varianty pokrmů, na které jsou zvyklí. Neřeší své zdravotní problémy úpravou jídelníčků a pohybem, naopak, nedokážou se vzdát toho, co mají nejraději. Tento problém je neřešitelný a romská populace jej sama nedokáže odstranit. Většinová společnost se snaží o prevenci a osvětu, jak by měli Romové o sebe pečovat, a jak tuto zodpovědnost o své zdraví předávat svým dětem. Nedaří se však tento zájem u romských rodin prohlubovat. Romové dle našeho šetření, si z majoritní společnosti vybírají pouze to, co jim vyhovuje a co je činí spokojenými. Absence informací o zdraví, zdravém životním stylu a zdravé výživě je nadprůměrná, jejich znalosti jsou velmi omezené. Romské matky shodně uvádí, že okrajově znají například bulgur, pohanku, divokou rýži, ale odmítají tyto suroviny používat. Mají své osvědčené recepty, které nehodlají měnit.

M2 – *„Pohanku, tu jo. Ale škoda peněz, nekupujeme to. Nejvíc brambory, ty jsou přeci nejlepší. Nedám peníze za zbytečný věci. Kuskus neznám. Bulgur? Co je to. Jak to vypadá? Proč bych to měla vařit. My máme svoje.“*

M5 – *„Už jsem o tom slyšela, je to jako myslím ta. Rýže. V Kauflandu to nekupuju. Nebudu utrácet za něco, co neumím uvařit a pak to nikdo nebude jíst. Doma se potřebujou najíst. Myslím, že to mívají kluci ve škole, ale nikdy neřeknou, co to bylo za chuť, nebo jestli si šli přidat. Když je to dobré, chodí si přidat. To mi kolikrát řekne i vychovatelka, že jak jsou hubení, tak moc sní. To jsem moc ráda, když to mají zaplacený, tak ať jim tam přidají. Nemůže být dítě hladové, potřebuje mít sílu.“*

V současné době se do všech pokrmů promítají suroviny zdravé výživy, které se snaží do svých jídelníčků zařadit také školní jídelny. Jedná se například o batáty, cuketu, dýni, brokolici, ale také o tofu, kuskus, bulgur, jáhly apod. Romské děti, jak uvedla vedoucí stravování, které se stravují ve školských zařízeních, mají příležitost ochutnat něco nového a tím přivyknout jiným chutím i stravovacím návykům, které z domova neznají. Jestliže kuchařka umí správně zakomponovat jednotlivé suroviny dohromady, malý strážník nemá předsudky a ochutná. Jak již bylo výše uvedeno, problém nastává na druhém stupni, kdy děti odmítají školní stravu a na obědy nechodí. Tímto přístupem ztrácí všechny návyky získané školním stravováním opět se vrací do začarovaného kruhu, který spočívá v domácích

jednotvárných pokrmech. Romské děti mají velké potíže s nadváhou, jedná se především o děti na druhém stupni, kdy v deváté třídě bývá mnohdy jejich růst a vývin ukončen.

Vedoucí školní jídelny uvádí, že se v podstatě daří nabízet dětem nové pokrmy tak, aby děti alespoň ochutnaly a neodnášely nedotčené porce zpátky. Zkouší nové recepty tak, aby dítě oběd neodmítalo slovy, že tento pokrm není, viz výpověď níže.

V1 – „Ano snažíme se a myslím si, že se nám to i daří. Kolikrát na to jdeme šalamounsky, ale to nevadí, hlavní je, že to dětem chutná. Naposledy, co se nám opravdu podařilo byla cuketová a batátová polévka. Byl to tedy spíš krém s krutony, ale obě novinky dětem chutnaly. Také s grilovanou zeleninou máme úspěch, podávaly jsme to dětem s plátkem masa a bramborami a děti to jedly. Pohanku přidáváme do polévek, anebo do rýže. Taktéž bulgur, jáhly, obojí používáme.“

Navštívené romské rodiny dle zjištění připravují takové druhy pokrmů, aby nejen zasytily, ale i chutnaly, bez ohledu na složení jednotlivých surovin. Tyto rodiny nejsou nakloněny jiným a zdravím prospěšnějším potravinám, obávají se, že by měly hlad. Oslovení Romové si jsou vědomi zdravotních potíží, které však nechtějí řešit. Majoritní společnost se sice snaží o prevenci u romských obyvatel, aby byli ke svému zdraví zodpovědní. Romové nevykazují zvýšený zájem o zdravější potraviny, argumentují, že jsou dražší a domácí strážníci by zdravější a odlehčenější stravu nekonzumovali. Vedoucí stravování však uvádí, že do školních pokrmů zařazují nové suroviny, které dětem připraví tak, aby je ochutnaly, což se jim úspěšně daří.

4.1.3.2 Představa zdravé životosprávy

Správnou životosprávu ovlivňuje několik zásadních faktorů, zejména zdravá výživa, pravidelnost pokrmů během dne, kvalitní pitný režim, ale také pohyb. Všechny tyto faktory bohužel nesplňuje životní styl zkoumané romské komunity. Jejich představa o tom, co je zdraví prospěšné je odlišná od většinové společnosti, proto Romové trpí civilizačními chorobami. Dle dalších zjištění romské matky považují pro své děti, jako zdraví prospěšné teplou stravu, která je čerstvě uvařená, čímž se jejich děti kvalitně zasytí. Nejzásadnější pro ně je, aby dítě nebylo hladové. Na otázku vitamínů jsou si vědomy, že je obsaženo v ovoci a zelenině, domnívají se, že jablko v průměru jedenkrát za týden je dostačující. Jestliže ony samy trpí nadváhou, včetně ostatních členů rodiny, vnímají to jako skutečnost, ne jako problém, který

by se mohl řešit. Omezovat se, anebo změnit jídelníček jednoznačně odmítají. Dostačující pro ně je, že co navaří, rodina sní, a tím jsou spokojeny nejen ony, ale i jejich partneři a děti.

Děti z navštívených rodin, nemají stanoven žádný denní režim, nejsou na ně kladeny nároky, děti mohou v podstatě všechno. Tento přístup se negativně projevuje již od raného věku. Nepravidelným stravováním trpí děti na bolesti břicha, může to také souviset s druhy potravin, které konzumují. Dětem bývá nevolno po konzumaci produktů rychlého občerstvení. To je ale nenutí omezit tento druh stravování. Nedostatek živin a nepravidelný režim dne způsobuje u dětí velkou unavitelnost. Činí jim potíže ráno vstávat do školy, naopak o víkendech jsou naprosto bez dozoru a usínají v ranních hodinách. Romské děti trpí na běžná respirační onemocnění, matky v této oblasti řeší zdravotní stav svých dětí okamžitě. Nečiní jim potíže nechat dítě doma několik týdnů.

Oslovené romské ženy se snaží o sebe pečovat, chtějí se líbit. Mají rády pestré barvy, výrazný make-up, ale také výrazné šperky, zejména zlaté. Vlasy si stříhají minimálně, své děti se snaží dle financí oblékat vkusně, moderně. Velký důraz je kladen na image, nevnímají, že i zdravou stravou ovlivní svůj zevnějšek. Romské ženy také ve velké míře kouří, což opět nevratně ovlivňuje nejen jejich zdraví, ale i krásu. První zkušenosti s tabákovými výrobky mají děti už v první třídě. Na otázku, co pro matky znamená zdravý životní styl, odpověděly následovně.

M1 – „*To je že jím a žiju.*“

M3 – „*Tak že mě nic nebolí, ani kluky, ani dcery, prostě nikoho a máme všeho dostatek i pěkný bydlení a dost peněz.*“

V přístupu ke svému zdraví, tak jak Romové žijí, je z velké části ovlivněno jejich vzděláním. Bohužel až 80% romské populace má základní vzdělání. I když jsou žáci devátých ročníků přijati na střední odborná učiliště, na školu nenastoupí a zůstávají doma. Romské dívky zpravidla ve svých 17 až 18 letech otěhotní, zůstávají doma se svými dětmi a tento jejich životní styl je opět identický, jako u jejich matek, babiček. S porovnáním s většinovou společností bylo zjištěno, že chybí jakékoliv ambice změnit své životní standardy. V romských rodinách, které jsme v navštívili, se mluví převážně romsky, český jazyk dětem činí potíže. Tento problém je odrazuje od vzdělávání. Odlišný životní styl, který jsme popsali, způsobuje problémy v domácí přípravě a současně nestálý denní režim ovlivňuje výsledky dětí ve vzdělávání. Rodiče své děti dostatečně nemotivují, aby se vzdělávaly, mají odlišné hodnoty nejen morální, ale i celoživotní. Zásadním problémem k přístupu ke zdraví a zdravému životnímu stylu

je z našeho úhlu pohledu, absence předškolního vzdělávání. Romské matky uvedly, že zůstávají doma, tudíž nemají potřebu své děti do mateřských škol přihlašovat. Děti nastupující do 1. třídy mají vědomosti pouze z domova, taktéž všechny návyky, včetně stravování si nesou ze svých rodin. Výchovně vzdělávací proces je tudíž velmi komplikovaný.

4.1.4 Nedodržování pravidelného stravování

S výchovou romských dětí a jejich režimem dne, souvisí také strava. Pohyb mají tyto děti, dle zjištění, značně omezen. Většinová společnost dlouhodobě řeší pohyb dětí a mládeže, romská populace není v tomto problému výjimkou. O to těžší je tyto děti z navštívené komunity namotivovat, jestliže se nevěnují žádným volnočasovým aktivitám. S tímto přístupem ke svému zdraví, souvisí také pravidelnost ve stravování. Děti romského etnika nemají stanoven denní režim, tudíž ve stravování panuje velká benevolence. Dítě si samo určuje, kdy bude jíst. Dle zjištění romské děti nesnídají. Velmi často zaspí, s ohledem na počet členů rodiny se musí co nejrychleji připravit do školy, což činí značné potíže, aby děti se stihly v klidu nasnídat. Tento způsob začátku dne je praktikován od pondělí do pátku.

M1 – „*Moc nechtějí snídat, jen malej, někdy nutelu a rohlík. Nemůžu je ráno vzbudit, jsou unaveni, nachystám jim oblečení, někdy i svačimu nachystám, chtějí rohlík se šunkou, nebo slaninou. Máme po cestě do školy pekárnu, dám jim peníze, koupí si svačimu tam. Je to různý, prostě jak ráno stiháme. Však to znáte ne, taky ráno nestiháte, to se nikdy nedá stihnout.*“

M2 – „*Jídlo si kupujou až v Hypernově, dám starší peníze, někdy jedu s nima. Vyberou si, na co mají chuť. Doma ráno nejí, vždyť by to nestihly, musijou se malovat a učesat. Jídlo až potom.*“

O víkendu se nedaří dodržovat pravidelné snídaně, jelikož děti chodí spát velmi pozdě. Oslovené participantky uvedly, že jejich děti usínají jednu až dvě hodiny po půlnoci. Z toho zjištění vyplývá, že děti ráno probdělou noc dospávají a vstávají kolem poledne, kdy je již navařen oběd. Tudíž jejich prvním jídlem o víkendu je oběd.

4.1.4.1 Snídaně není základ dne

Romské děti dle sdělení nesnídají, jelikož by nestihly včas vyučování. Přes víkend jsou zvyklé vstávat až k obědu, tudíž jejich první pokrm je posunut na dobu dopolední až polední. Romské matky uvedly, že svým dětem svačiny do školy chystají občas, ve většině

případů děti dostanou peníze, aby si cestou do školy svačinu koupily. Mladší děti matky doprovázejí a také nakoupí svačiny cestou do školy. Preferují především pečivo, sladké, slané, uzeniny – nejčastěji salámy, čokoládové tyčinky různých druhů a sladké minerálky. Z domova nosí nápoje občas, čaj vůbec. Děti z navštívené romské komunity odmítají mléčné výrobky, nejsou na ně zvyklé, také chybí ovoce a zelenina. Romské děti si svačiny vybírají samy. Stává se, že peníze od rodičů utratí za sladkosti a energetické nápoje, anebo za slané pochutiny, jako jsou například chipsy. Ve škole dle zjištění v průběhu vyučování svačí o malých i velkých přestávkách. Podle situace, zda pociťují hlad. Jestliže svačinu sní a mají ještě hlad, požádají o svačinu své sourozence, jestliže taktéž navštěvují stejnou školu.

M3 – *„On chce ten slatinový rohlík, kupuju mu dva i tři. Neřekne si o nic jinýho. Ani na to sladký moc není. Ale nají se rád, svačí hodně, říkála učitelka, říkála jsem jí, ať ho nechá. Tak svačí o přestávkách a potom jde ještě i na oběd. Mám o něj starost, je můj.“*

M5 – *„Všichni kluci jsou na sladký. Já ten salám moc nejím, kluci to mají asi po mě. Jinak nevím. Ani tu šunku moc neradi. Já jim to nemutím. Kupujou si ty plněné rohlíky, loupáčky nebo jak se to jmenuje a taky koblihy s marmeládou i čokoládou. Nebo oplatky i ty bonbony si kupou, to nadávám. Dvojčata i žvýkačky.“*

Děti z navštívené romské komunity, nejsou rodiči vedeny, aby snídaly pravidelně a také, aby svačiny byly plnohodnotné. Všechny oslovené matky shodně sdělily, že dětem nechávají naprostou volnost, aby si samy vybraly, co budou svačit. Preferují takové potraviny, aby dětem nejen chutnaly, ale také, aby dítě dostatečně zasytilo. Finanční možnosti každé rodiny se prolínají do rozmanitosti svačin. Jestliže si mohou děti dovolit utratit větší finanční obnos, nakupují sladkosti drahých značek, domnívají se, že tím u ostatních dětí vzbudí jakýsi obdiv i touhu mít takovou sladkost také. Současně se umí o sladkost podělit. Děti bez dozoru nakupují energetické nápoje, se kterými se opět chlubí před ostatními dětmi. Absence důslednosti romských matek ve stravování, představuje pro jejich potomky velkou šanci na experimentování a objevování nevhodných potravin, které nejsou určeny pro děti a mládež. Na rozdíl od majoritní společnosti, která se snaží prohlubovat zájem o zdravější snídane, svačiny, je u romského etnika kladen důraz na dítě, jeho svobodné rozhodování, kdy dítě není schopné samostatně rozlišit, co je pro něj zdravé a naopak.

M1 – *„Ano, vybírají si svačiny sami, aby jim to chutnalo. Jinak by to nešlo, aby měli hlad. To ne, musím se postarat.“*

M3 – „*Jasně že jo. Sám si vybere jídlo na svičnu, ale on chce pořád to jedno. Na pití mu kupuju ty děcký pití. Ty kubíky. Taký tu kofolu. Někdy chce, co ostatní děcka, to čokoládovy vajíčko a tam je ta hračka. To mu seberu, dám až doma, aby mu to někdo neukradl.*“

M5 – „*Sami, sami, hlavně, aby se najedli. To bych nemohla ještě hlídat, jsem ráda, že jí. Beztak jsou hubení, já nevím. Dvojčata jsou i takoví malí, sice rostou, ale mají malí velikosti. Ale jídla mají dost, to jo. Někdy si vyberou ty drahy čokolády, to bueno, tolik peněz a nic tam není. To se zlobím. Oni to na sebe doma požalujou, tak vim.*“

Rodiče z navštívené romské komunity, svým dětem nenastavili pravidelný režim ve stravování. Děti nesnídají, naopak svačiny obsahují velké množství pečiva. Děti si druh pokrmu vybírají samy. Opět se jedná o takový druh potravin, aby zasytil a dítě nemělo pocit hladu. Často si děti nakupují svačiny samy, kdy si v potravinách nakoupí spoustu sladkostí a jiné nevhodné potraviny, za které utratí značný obnos peněz. Finanční možnosti každé rodiny jsou rozdílné a promítají se do druhů svačin. Na rozdíl od majoritní společnosti, která se snaží zvyšovat zájem o zdravější snídaně, svačiny, je u romského etnika kladen důraz na velké množství potravin, které dítě maximálně zasytí.

4.1.4.2 Školní stravování versus romská rodina

Školní stravování je součástí výchovy a vzdělávání a podléhá legislativě, která se musí dodržovat. Školní stravování podléhá kontrolám, které sledují vyváženost stravy a také jejich přípravu. Dle dalších zjištění se ve školních jídelnách stravují také děti romské minority. Jedná se o specifický přístup romských rodin v souvislosti se školním stravováním. Školní stravování vychází ze základů stravovacích návyků většinové společnosti, čímž dochází až k určité konfrontaci mezi majoritou a romskou minoritou. Školní stravování se opírá o zásady dodržování racionálního stravování, ke kterému odmítavě přistupují romští rodiče. Zapříčiněno je to hned několika faktory. Romské matky uvedly, že nepracují z důvodu mateřské či rodičovské dovolené, anebo nemohou dle jejich sdělení práci najít. Z těchto důvodů zůstávají doma. V navštívených romských rodinách se každodenně vaří, tudíž celá rodina má zajištěn teplý pokrm. Romské děti však splní povinnou základní docházku, tudíž v místě bydliště navštěvují základní školu. Dle dalších zjištění se děti stravují ve školní jídelně, jestliže dochází do školní družiny, aby nebyly hladové. Naopak děti druhého stupně na školní obědy nechodí, obědvají po návratu domů. Tento trend je neustále se opakující. Znamená to, že děti prvního stupně obědvají ve škole, odpoledne tráví ve družinách, kde si plní nejen školní povinnosti,

ale také relaxují a jsou pro ně připraveny volnočasové aktivity. Jakmile dítě přestoupí na 2. stupeň ZŠ, kde už družiny nejsou, stravování ve školní jídelně odmítají. Výpověď vedoucí stravování viz níže.

V1 – *„Na obědy chodí jen první stupeň. Ty starší děcka už nechtějí chodit. To jsem ze začátku nedokázala pochopit. Nakonec mi to bylo vedením vysvětlené, že ty mladší děti mají družiny a kdyby byly bez oběda, tak už by byly hladové. Druhý stupeň družinu nemá, tak odchází po vyučování domů. Ti starší se snad i stydí jít na oběd do školní jídelny, mají vždy divné narážky, že už jim to nechutná a kdesi cosi, ale připadá mi, že to prostě někdo v té jejich třídě začne, že je to trapné chodit na obědy a hned se odhlásí všichni.“*

Rodiče dle našeho šetření, zcela respektují rozhodnutí svých dětí. Jestliže dítě odmítne navštěvovat školní jídelnu, není ze strany rodičů nikterak nuceno či motivováno. Romské dítě, které tedy navštěvuje školní družinu, má každodenně obědy dva. První oběd zkonsumují ve škole, po návratu domů mají druhý oběd. Rodiče vnímají jako samozřejmost, že školní oběd přísluší pouze tomu dítěti, které navštěvuje školní družinu. Současně primárně je pro ně pozitivní především to, že ušetří finance za obědy, které by jeho dítě nezkonsumovalo. Neuvědomují si, že právě v tomto věku si dítě osvojuje pozitivní přístup k různorodým pokrmům. Současně se učí sociálním a společenským zásadám. Rodiče neřeší důsledky, naopak vnímají jako pozitivní to, že ušetří finance, což je pro ně zásadní. Výpověď matek uvádíme níže.

M1 – *„Baži nechce, už chodí do deváté. To ti mladí nechtějí, že jim to nechutná. Mladší kluci jo, chodí ve škole na obědy, mají hlad, já jim to zaplatím, mají tam tu družinu, chodí později. Doma vařím. Baži jí až doma. Ale malí taky, jak přijdou.“*

M2 – *„Né, už né, neji ve škole. Jsou velky. A vařím ne? Tak jí doma. Když jdou na autobus kupují si chipsy, zase ty žvýkačky, to jim nadávám a taky ty plechovky s pitím. Já nevím, proč to kupují, všichni to pijou. Ti mladí.“*

M3 – *„Filípek chodí, protože pak má družinu. Dvojčata taky chodí. Ale nejstarší ne. Ví, že je doma navařeno a žádný z kamarádů ze třídy taky nechodí. Už jsou velcí. Někdy si koupí, když jde s kamarády ze školy i pizzu, nebo se staví v pekárně. Ale já denně vařím, tak má teplý jídlo doma. A dvojčata i Filípek taky jí, když přijdou ze školy, přitom mají i obědy ve škole a že si chodí i přidat, co mi říkávají.“*

V souvislosti se školním stravováním vznikají další potíže v komunikaci a spolupráci s rodičovskou veřejností. Je běžné, že dítě nepřijde do vyučování, ve většině případů se jedná o absenci z důvodu nemoci. V těchto případech je rodič povinen sdělit důvod absence, ale také odhlásit dítěti obědy. Tyto problémy v komunikaci vznikají neustále, jedná se především o platby za odebrané obědy, které rodiče odmítají uhradit. Jak níže uvádí vedoucí stravování.

V1 – „Neustále řeším platby za stravné a odhlašování či přihlašování obědů. Rodiče, ale vlastně i žáci v tom umí vytvořit dobrý chaos. Dítě nepřijde do školy, odhlášené není, pak se tedy za dva dny odhlásí, ale když se vrátí po nemoci do školy, rodič neřekne, že už je opět ve škole. Také dluhy se těžce vymáhají, rodič často nemůže pochopit, kolik vlastně jeho dítě za oběd platí a když měsíc po měsíci dluh roste, je to nakonec opravdu velká částka.“

Zjištění vypovídají v souvislosti se školním stravováním o tom, že romští rodiče mají odlišnou představu o obědech pro děti. Často se dotazují, proč mají hradit obědy, které jejich dítě nesní. Nerozumí tzv. spotřebnímu koši, anebo normám, které musí každá škola dodržet, aby dítěti byl nabídnut a zprostředkován určený počet živin. Rodiče by pro své děti uvítali jídelníček, který jejich děti znají z domova. Jedná se především o smažené pokrmy, masité pokrmy s velkým obsahem tuku.

4.2 Výsledky z pozorování

Pro realizaci rozhovorů byly osloveno pět romských rodin. Záměrně byly vybrány odlišné rodiny. Z pozorování první romské rodiny vyplynulo, že žije v hezkém, čistém prostředí, matka se svědomitě stará o své tři děti. Rodina žije v centru města. Druhá rodina žije ve vyloučené lokalitě za městem, jejich sociální situace je velmi komplikovaná, matka působila odevzdaně, obávala se přítomnosti manžela. Třetí rodina žije v části města, odkud má přehled o všech romských rodinách, byla oslovena babička, která má v péči vnuka. Čtvrtá romská rodina je čerstvě přestěhovaná na venkov, žijí v rodinném domě, matka je české národnosti za manžela Roma je provdána přes dvacet let, společně vychovávají nejen syna, ale také vnuka. Poslední rodina žije v centru Vsetína, matka má pět kluků, bez pomoci babičky by výchovu nezvládala.

4.2.1 Rodina 1

Návštěva této rodiny byla domluvena jako první. Matka byla překvapena z našeho zájmu navštívit její rodinu. Jednalo se o velmi harmonickou rodinu. Manželé vychovávají tři syny, všichni navštěvují základní školu. Matka je doma bez zaměstnání, otec pracuje

ve firmě a je na úseku expedice. Oba manželé mají základní vzdělání. Rodina žije v pavlačovém bytě blízko centra, jejich sousedy jsou taktéž romské rodiny, v této části města vždy romská komunita žila. Byt byl velmi vkusně zařízen, i když byl na počet členů rodiny malý. Bylo vzorně uklizeno. Všichni tři chlapci spí v pokoji, manželé v obývacím. Kuchyň taktéž nebyla velká, ale moderně zařízená, kde se každodenně vaří, kuchyňské spotřebiče zachovalé, čisté. Opět všechno vzorně urovnané, v interiéru bylo vystaveno mnoho fotografií celé rodiny. V obývacím pokoji bylo plno hraček, her, také PlayStation, velká televize, všechno mají k dispozici synové, kteří na PlayStationu hrají denně. Při rozhovoru panovala nervozita, částečná nedůvěra, i když atmosféra byla přátelská. Otec byl rezervovaný, nemluvil, často odcházel ven na pavlač. Matka na otázky reagovala spontánně, snažila se popsat všechno tak, jak se opravdu u nich doma děje. Byla střední a plnějších tvarů, vlasy tmavé, stažené do culíku, velké zlaté náušnice, černé legíny a dlouhé triko s barevnými aplikacemi, byla jemně namalovaná. Matka svou rodinou žije, manžela ctí a podporuje. Na otázku, co je pro ni nejdůležitější uvedla: „*Když máme kde bydlet a koupit si co potřebujeme. To jo. Jo, jsme spokojeni, jen je všechno teď drahý.*“

4.2.2 Rodina 2

Návštěva druhé rodiny byla od začátku komplikovaná. Nedařilo se domluvit termín návštěvy, matka několikrát setkání odložila, anebo nebyla doma. Rodina bydlí ve vyloučené lokalitě za městem. Manžel nepracuje, vykonává pro město veřejně prospěšné práce, má časté přestupky. Matka taktéž nepracuje, nemůže žádnou práci najít. Vychovává tři děti. Nejstarší syn nenastoupil na SOU a je v současné době doma. Dvě dcery navštěvují základní školu. Domácnost působila neútně, opotřebovaně. Interiér působil nepřilíš upraveně, nebylo uklizeno, matka nemá čas uklízet, jelikož neustále něco vyřizuje a každodenně jezdí MHD pro dcery ke škole. Má o ně strach. Kuchyň byla velmi opotřebovaná, nádobí nebylo uklizené a ani čisté, všude umělé květiny a také fotografie zejména dětí. Matka byla velmi nervózní, nerozuměla otázkám. Často zaznamenán v průběhu rozhovoru romský etnolekt češtiny. Na chodbách byl neustálý křik, což ji také znervózňovalo a často odcházela ven. Z rozhovoru nepřímou vyplynulo, že má z manžela velký respekt. Často kouřila, působila odevzdaně a vyčerpaně. Děti má potřebu chránit, má pocit, že jim chce někdo ublížit. Matka byla oblečená do šedých legín a staršího trika se zlatými květinami, nalíčená byla velmi výraznou rtěnkou, měla gelové nehty. Na otázku, co pro ni znamená zdravý životní styl odpověděla: „*Bych řekla,*

že dobré jídlo a dobré bydlení. Když budeme dobře bydlet a jinde než tady, bude nám líp. Tady se bojím, hlavně o holky, je to tady nebezpečny.“

4.2.3 Rodina 3

Ve třetí rodině žije pouze jeden vnuk, o kterého se starají starší manželé. Vnuk nemluví, má problémy s komunikací. Rodina bydlí kousek od centra města, s lokalitou bydlení je rodina spokojená. Babička uvedla, že mají všude blízko, jsou v kontaktu s ostatními romskými rodinami. Děti mají tito manželé již dospělé, často se navštěvují, bydlí v sousedních bytech. Manžel je vyučený zedník, často bývá mimo domov, babička má základní vzdělání, ukončila jej dle jejího sdělení již v šesté třídě. Byt manželů byl malý, kuchyňský kout spojený s obývacím, vybavení domácnosti starší, avšak čisté a zachovalé. Taktéž kuchyňská linka malá, nádobí čisté uklizené, nedávno si manželé pořídili novou lednici, plánují si koupit novou varnou konvici a toustovač, jelikož ty původní spotřebiče nejsou moderní, ale zastaralé. Byt vybaven mnoha kusy staršího nábytku, ale interiér působil útulně. Na zdech fotky rodiny, ale také obrázky svatých. Babička odpovídala energicky, hned. Často svého vnuka volala, aby jí potvrdil, co říkala. Vnuk Samuel nemluví. Babička si přeje, aby začal mluvit, ale nutit jej nebude. Bylo z chování zřejmé, že vnuk je na babičce zcela citově závislý a taktéž babička by pro něj udělala maximum. Manžel oslovené participantky poslouchal, do hovoru se nezapojoval. V celé rodině panovala harmonická nálada, babička podporuje i své starší dcery a syny.

4.2.4 Rodina 4

Tato rodina se nedávno přestěhovala na venkov. Koupila starší dům, který rekonstruuje. Dřív bydleli v centru města. Matka je české národnosti, manžela Roma si vzala před více než dvaceti lety. Manžel je ženatý podruhé a z prvního manželství má dvě dcery, společně mají manželé syna. Nejstarší dcera s rodinou nekomunikuje, porodila syna, kterého nechala rodičům a odešla. Manželé se v současné době starají o dceru, syna a vnuka. Manžel je řemeslník dle sezónních požadavků, matka pracuje na základní škole jako asistentka pedagoga. Mladší dcera žije s rodiči je vyučená květinářka, syn je na SOU obor zedník, vnuk navštěvuje mateřskou školu. Rozhovor probíhal v obývacím. Veškeré vybavení nové, čisté, všechno vkusně a moderně zařízené. Obývací pokoj byl laděn do bílých barev. Bílý nábytek i sedačka. V oknech orchideje, vše v jemných a decentních barvách. Naprosto čisto. Na zdi vkusná tapeta a hodně fotografií

z dovolených a také velké množství fotografií malého vnuka. Kuchyň taktéž čistá, moderně zařízená, laděna do červených barev, včetně spotřebičů. Vnuk spí s prarodiči v postýlce v ložnici. Mladší dcera má pokoj vedle obývacího a syn v podkroví. Dcera s LMP je doma, stará se o domácnost. Matka byla během rozhovoru klidná, sebejistá, bylo z rozhovoru zřejmé, že má podstatnou část chodu rodiny na starost. Matka byla upravená, štíhlá, namalovaná, oblečená do džínů a značkového trika. Tato rodina kouří. Na otázku, co je pro ni nejdůležitější odpověděla následovně: *„Zní to asi už otřele, ale hlavní je, že jsme zdraví. Můj otec mi brzy zemřel na rakovinu a já si chci ještě užít života. Mám to takto nastavené. Že mám manžela Roma, no a co, sice jsem přišla o několik přátel, moje matka se s tím nikdy nesmířila. Já jsem ráda za velkou rodinu, i když to nebylo vždy ideální. Jsem teď ráda za bydlení na vesnici. Je to takový nový začátek pro nás všechny.“*

4.2.5 Rodina 5

V této rodině žije pět dětí, o které se starají rodiče, ale také vypomáhá babička, která bydlí v sousedství. Otec rodiny je zaměstnaný, matka je s nejmladším synem doma na mateřské dovolené. Rodina bydlí v pavlačovém městském bytě nedaleko centra města. Matce tato lokalita naprosto vyhovuje, nebojí se své děti pustit samotné do města. Všichni synové kromě nejmladšího navštěvují základní školu. Babička bydlí v sousedním bytě, často své vnuky vyzvedává ve škole. Tato romská rodina bydlí v malém bytě, ale jak matka uvádí, je ráda, že nemají větší byt. Rozhovor probíhal v obývací, který byl malý, ale čistý i vkusně zařízený. Na velké sedačce se sešli všichni synové, včetně otce. Otec vůbec nekomunikoval, ale nebyl nepříjemný, sledoval mobil a také televizi. V malé kuchyni byl pořádek, všechno uklizeno. Lednice nová, ostatní spotřebiče zachovalé. Na stěnách byly tapety s moderními vzory. Dle sdělení matky často jezdí do Zlína, baví ji zařizovat domácnost novými doplňky. Matka byla velmi drobná, štíhlá, dlouhé vlasy v drdolu, zlaté náušnice i zlaté prstýnky. Měla oblečenou bílou halenku a džíny. Chovala se přirozeně, byla velmi sdílná i uvolněná. Žije svou rodinou, i když si často stěžovala na únavu a mnoho práce kolem všech dětí, kterých má hodně. Tato rodina nekouří.

5 SUMÁRNÍ VÝSLEDKY VÝZKUMU

V této kapitole se věnujeme výsledkům, které vyplynuly ze získaných polostrukturovaných rozhovorů a pozorování. Výsledky jsou rozděleny do čtyř kategorií, které na základě zjištění objasňují, jak je u romských dětí ovlivněno stravování. V jednotlivých kategoriích byly také zodpovězeny čtyři dílčí výzkumné otázky.

Hlavní výzkumná otázka výzkumného šetření zněla: **Jak je stravování romských dětí ovlivněno většinou společností v souvislosti se zdravým životním stylem?** Dítě zkoumaného romského etnika je ve stravování ovlivněno několika zásadními faktory. Nejzásadnější jsou návyky z domova, které dítě celoživotně ovlivňují, a to zejména v komplexním přístupu ke svému zdraví, jak tělesnému, tak duševnímu. Absence předškolního vzdělávání, kdy dítě ve věku 3 až 6 let objevuje svět a je cíleně rozvíjeno ve všech oblastech, aby zdravě prospívalo, je u romských dětí zásadní. Tělo dítěte předškolního věku potřebuje dostatek vitamínů, živin, minerálů, tento přísun živin zajišťuje kvalitní jídelníček v mateřské škole. Jestliže se tak neděje, dítě zůstává ovlivněno rodinnou výchovou. Stravovací návyky většinové společnosti v souvislosti se zdravím romského dítěte, ovlivňuje pouze vzdělávání na základní škole, a to dle zjištění pouze na 1. stupni. Jídelničky školních jídelen musí splňovat legislativní normy, tudíž ve školních zařízeních jsou dětem nabízeny pestré a nutričně vyvážené pokrmy. Rodiče romského etnika si z jídelničky majoritní společnosti vybírají pouze takové pokrmy, které jsou nadprůměrně tučné a obsahují nadměrné množství soli i cukrů. Dětem taková strava chutná a rodiče jim ji bez jakýchkoliv omezení dopřávají. Dalším důležitým faktorem, který ovlivňuje romské děti je nedostatek pohybu, což není výjimkou ani u většinové společnosti. Celosvětově se snaží děti aktivně zapojovat do různorodých sportovních činností. Romské děti ze zkoumané romské komunity, však nenavštěvují žádné kroužky a volnočasové aktivity. Nedostatek pohybu zapříčiňují nejen počítačové hry, ale i mobilní telefony, na kterých tráví veškerý volný čas. Kombinace tučných a sladkých pokrmů s pasivním přístupem ke sportu a pohybu zapříčiňují, že se romské děti potýkají s obezitou, kterou jejich rodiče nevnímají jako civilizační problém. Romské dítě je ovlivněno zejména rodinnou výchovou, která vychází z tradic romské výchovy, absencí předškolního vzdělávání je zanedbán všestranný rozvoj dítěte, pouze na prvním stupni se romské dítě setkává s odlišným jídelníčkem, který obsahuje všechny zdraví prospěšné živiny. Bohužel nástupem na 2. stupeň základní školy se ze stravování ve školní jídelně stává tabu, tudíž jsou děti v minimální míře celoživotně ovlivněny v přístupu ke zdravému stravování.

První dílčí výzkumná otázka: **Jakým způsobem romští rodiče přistupují k výchově dětí v souvislosti se stravováním?** Romská rodina přirozeně preferuje liberální výchovu. Tato výchova děti neomezuje, nejsou na ně kladeny velké nároky. Romskému dítěti je nabízena taková strava, která primárně musí dítěti chutnat, dítě samo rozhoduje, jaký druh potravin bude konzumovat, je přítomno velkých nákupů potravin, kde si svobodně určuje, co bude jíst. Stravování romských dětí je postaveno nejen na samostatném rozhodování, ale také, co je dítěti rodiči nabídnuto. Romská populace si z pokrmů většinové společnosti vybírá pouze to, co má určitou prestiž či klamnou značku kvality, kterou se snaží rodiče dopřát i svému dítěti. Mohou se mylně domnívat, že právě tento druh pokrmu je pro dítě zdravý. Romské dítě musí být syté, což je základ celého stravování zkoumané romské minority. Vychází z historických dat stravování, kdy Romové čelili bídě a hladu. Romské ženy nadále udržují tradice romských pokrmů, které jsou nadprůměrně kalorické, kde absentuje zelenina i ovoce. Romské děti, které se vzdělávají na základních školách nejsou rodiči motivovány, aby se stravovaly ve školní jídelně. Děti dochází na školní obědy pouze na 1. stupni, jak uvedla vedoucí stravování.

Druhá dílčí výzkumná otázka: **Jak Romové vnímají zdraví a jak o něj u dětí preventivně pečují?** Romské matky, jsou si dle výpovědí vědomy, že jejich strava způsobuje civilizační onemocnění a jejich následky jsou mnohdy nevratné a zásadní. Přesto nejsou nakloněny žádným změnám svých stravovacích návyků, nejsou ochotny měnit své jídelníčky a omezovat se. Současně svým chováním zcela ovlivňují stravovací návyky svých dětí. Zdravé dítě je takové, kterému chutná, a tím je mu nabídnuto velké množství pokrmů, aby se dostatečně nasýtilo. Druhý extrém ve vnímání zdraví a prevence, je urputné řešení běžných dětských onemocnění, kdy matky bez otálení navštěvují dětské pediatry, aby byly děti ihned léčeny. Současně romské matky dbají na pravidelné prohlídky svých dětí a jejich očkování. Nemocnost dětí je u rodičů podporována v tom smyslu, že děti nechávají několik týdnů doma, ačkoliv jsou již děti v pořádku, absenci ve škole rodiče nijak zásadně neřeší. Nedostatek vitamínů a živin rodiče nekompensují žádnými doplňky stravy. Nevěří jim a opět preferují názor, že syté dítě je zdravé, jak shodně participantky uvedly.

Třetí dílčí výzkumná otázka: **Jaké pokrmy rodiče připravují, aby prospívaly zdraví jejich dětí?** Romské pokrmy jsou kaloricky vydatné, oslovené romské matky každodenně vaří. Co během dne nezkonzumují, vyhazují a druhý den vaří nové menu. Děti, které se stravují ve školní jídelně mají denně obědy dva. První oběd mají ve školském zařízení a druhý po návratu domů. Ve škole mají děti zajištěn kvalitní oběd, který musí splňovat všechny normy,

odpoledne konzumují druhý rodinný oběd doma, který je velké míře obsahuje maso, zejména vepřové, kuřecí, ale také uzeniny, dále brambory, knedlíky a pečivo. Ovoce je pro romské rodiny velmi nákladné, jestliže je ve slevě, nakupují je pro děti 1x týdně. Rodiče školní stravování vnímají negativně, nemá dle jejich názoru kvalitu, kterou za úplatu očekávají. Preferují smažená jídla, zejména řízky, neváhají tyto názory prosazovat u vedoucí stravování, dále si stěžují, že jejich děti po školním obědu chodí domů hladové. Svačiny romských dětí obsahují především pečivo, jak sladké, tak slané. Taktéž nápoje jsou kalorické, jedná se o sycené nápoje s velkým obsahem cukrů. Všechny tyto pokrmy zajištěné rodiči jsou nadprůměrně kalorické, což rodiče vnímají jako zdraví prospěšné zejména proto, že jejich dítě není hladové. Další podstatnou část romského jídelníčku zaujímají pokrmy rychlého občerstvení, které patří u navštívených Romů ke každodenní konzumaci. Rodiče tyto produkty svým dětem dopřávají, zastávají názor, že značky těchto fastfoodů zajišťují také kvalitu.

Čtvrtá dílčí výzkumná otázka: **Jak vzdělání ovlivňuje zodpovědnost ke svému zdraví?**

Palčivým problémem v přístupu ke svému zdraví zůstává vzdělanost romské populace. Nedochozí ke zlepšení situace, i když vzdělávání Romů je celosvětově podporováno různorodými projekty. Majoritní společnost nejen v České republice se snaží Romy vzdělávat, motivovat ke vzdělávání, aby došlo ke zlepšení životní úrovně i zdravotního stavu této minority. Bohužel se nadále nedaří romské žáky podporovat v dalším vzdělávání, i když v rámci inkluze probíhá integrace romských dětí do běžných základních škol. Dětem chybí podpora rodičů a také odlišný názor na životní hodnoty a cíle. Tento nezáměr pracovat na sobě a vzdělávat se, jde ruku v ruce s odpovědností za své zdraví. Jestliže chybí informace, co je a co není zdraví prospěšné, nemohou na svém přístupu ke zdraví cokoliv měnit. Romské matky odmítají pro své děti předškolní vzdělávání, tudíž základy a znalosti zdraví prospěšných potravin je naprosto opomíjeno. Nedochozí ke zlepšení situace, což v současné době zcela prokazatelně odhalily restriktce v souvislosti s epidemií covid-19. Distanční vzdělávání romských dětí za podpory rodičů se stalo jasným obrazem toho, že vzdělávání romské populace má výrazné a dlouhodobé problémy, které je nutné řešit. Romská populace to však bez pomoci většinové společnosti sama nedokáže.

Nejzásadnějším odhalením výzkumu považujeme v rámci racionálního stravování absenci předškolního vzdělávání a nezáměr žáků druhého stupně stravovat se ve školní jídelně. Romské děti na 1. stupni zažívají ve vzdělávání naprosto něco odlišného, než je domácí prostředí. Děti, ač jsou liberálně vychovávány uprostřed svých rodin, pozornost rodičů, zejména

citová, je minimální. Děti mají zajištěno stravování, ošacení, domácí zázemí, přesto všechno svým způsobem strádají. Ve škole jsou na ně kladeny nároky, pečlivost, pracovní nasazení, vytrvalost, poctivost, ale tyto děti všechno plní se zájmem, za podpory rodičů by zcela určitě byly úspěšné. Totéž se týká stravování, kde jsou dětem vštěpovány základní poznatky o zdravé stravě. Děti se to brzy naučí a osvojí si školní prostředí a stravování, avšak nástupem na 2. stupeň ztrácí o nové informace zájem a začínají se přizpůsobovat rodičům, kteří nemají o další vzdělávání a rozvoj zájem. Vzdělávání souvisí s přístupem ke zdraví a kvalitní stravě. Kdyby se podařilo romské děti na 2. stupni motivovat, aby se začaly pravidelně stravovat ve školním zařízení, došlo by zcela určitě ke zlepšení stravovacích návyků a osvojení si některých pokrmů, které jim rodinné prostředí nabídnout nemůže.

V průběhu realizace výzkumného šetření jsme se potýkali s několika problémy, které nazýváme jako limity výzkumu a ovlivnily průběh i výsledky analýzy dat.

1. limit – špatná spolupráce při rozhovorech

Při návštěvě oslovených participantek bylo velmi náročné domluvit si datum a čas návštěvy. Ze začátku nebyly ochotné, nechápaly, nač se chci dotazovat. Současně byly překvapené, domnívaly se, že romské pokrmy známe. Také panovaly obavy z onemocnění covid-19, jelikož se nejen oslovení Romové odmítají očkovat. Participantky se obávaly, abychom je tímto onemocněním nenakazili, což by jim způsobilo potíže v rodině, ale i mezi ostatními romskými sousedy. Na začátku rozhovorů panovala nervozita, neochota, některé odpovídaly velmi stroze, anebo nerozuměly výrazům, co znamenají a nač se ptáme. Některé často odbočovaly od tématu, popisovaly vztahy se svými partnery, což bylo velmi intimní. Nechaly se unést emocemi o sexu v partnerství, což bylo chvílemi náročné, jak vhodně reagovat. Dalším problémem byla neznalost českého jazyka, kdy se participantky nedokázaly přesně vyjádřit, hledali jsme společně ta správná slova, aby odpověď vyzněla tak, jak chtěly. Současně se nedokázaly soustředit, neustále se během rozhovorů něco dělo, jejich pozornost byla narušována jinými podněty, na které hned reagovaly. Některé oslovené odpovídaly aktivně, jiné pouze jednoslovně, vyjadřovaly tím jakýsi nezájem o větší spolupráci.

2. limit – absence mužů při rozhovorech

Oslovené participantky z navštívených rodin po všech předchozích jednáních o návštěvě nakonec svolily. Přesto všechno panovalo napětí mezi ženami a muži, některé ženy s rozhovorem souhlasily, až jejich partner nebude doma. Muži ve většině případů nebyli přítomni. Když u rozhovoru byli, nikterak jej nevnímali, neměli potřebu nám cokoliv na dané

téma sdělit. Jestliže by byl rozhovor zrealizován s oběma rodiči, výsledky výzkumu by přinesly dva úhly pohledu, jak na výchovu a romské stravování vnímají muži. Domníváme se, že by se i ženy za podpory svých partnerů více otevřely a uvolnily se. Vnímali jsme na začátku rozhovorů napětí až strach, i když byli participantky ve většině vstřícné. Za přítomnosti svých partnerů, kteří by se zapojili do dialogu by byly jednoznačně výsledky výzkumu obsáhlejší s názory obou partnerů.

6 DOPORUČENÍ A NÁMĚTY PRO PRAXI

V průběhu realizace rozhovorů a jejich prepisech i následné analýze jsme získali náměty, jak v praxi prohloubit spolupráci romských rodin s školskými zařízeními, zejména základními školami. Ze všech rozhovorů oslovené romské komunity vyplynulo, že participantky negativně vnímají obědy vařené ve školních jídelnách. Nevěří jejich složení, obávají se, že jejich děti mají z takové stravy hlad, za kterou musí ještě zaplatit. Školu vnímají jako nutnost, kde se jejich dítě naučí číst, psát, počítat, což považují za důležité, ale současně za náročné. Na 1. stupni se děti učí především český jazyk a matematiku. Předávání zkušeností v oblasti zdravé výživy je však minimální, i když jak vyplývá z výzkumného šetření velmi zásadní. Z těchto výše uvedených důvodů bychom doporučili již na prvním stupni více projektového vyučování na téma racionálního stravování. Děti by si v těchto výukových cyklech mohly ovoce, zeleninu ve spolupráci s pedagogy samy nakoupit, poté v pracovním vyučování zpracovat na zdravý prospěšný pokrm. Ztratily by předsudky, že ovoce a zelenina není chutná. Dalším vhodným tématem je návštěva farem, sadů, statků, kde by se seznámily, jak se musí člověk starat, aby měl obživu, úrodu, maso.

Velkým problémem zůstává financování těchto akcí, na které rodiče odmítají přispívat z mnoha důvodů. Z nedostatku financí svým dětem nemohou dopřát volnočasové aktivity. Školské zařízení by mohlo získat finance přes projekty, granty a z těchto financí pro děti připravit besedy na daná témata, pozvat odborníky jako kuchaře, cukráře, ale i lékaře, kteří by upozornili na rizikové potraviny, nedostatek pohybu a následky, které z toho chování vyplývají. Děti na prvním stupni mají zájem se rozvíjet, včasná prevence by jejich smýšlení a názor do jisté míry pravděpodobně ovlivnila. Na druhém stupni vnímáme, že je už pozdě cokoliv měnit, děti ztrácí zájem o vzdělávání. Školní jídelny se snaží dětem zajistit kvalitní stravu, bohužel rodiče nevnímají a současně nemají pozitivní názor na tuto zásluhou činnost, kterou se snaží škola dětem nabídnout. Vzájemná spolupráce je minimální, nedaří se komunikace, která by přinesla řešení. Rodiče složení stravy nezajímá, domáhají se pouze takových druhů, které také doma vaří, tudíž jsou na tyto pokrmy děti zvyklé. Také školská zařízení by mohla být více otevřená romské kuchyni. Mohla by například využít své romské asistentky pedagoga, aby připravili v pracovním vyučování, anebo ve školních družinách romské menu. Společně s pedagogy i dětmi by si mohli názorně vysvětlit, co je pro tělo prospěšné a naopak. Tato doporučení by mohla fungovat, náměty o prohloubení spolupráce mohou inspirovat pedagogy, kteří pracují s romskými dětmi.

DISKUSE

V praktické části diplomové práce jsme shrnuli výpovědi oslovených participantek. Pomocí polostrukturovaných rozhovorů a pozorování v navštívených rodinách, jsme zjišťovali, jak žije současná romská komunita. Konkrétně jak se romské matky každodenně starají o chod svých domácností, jakou roli zaujímá žena v romské rodině, jakým způsobem přistupují k výchově svých dětí, a jak vnímají racionální stravování. V průběhu výzkumu jsme se potýkali s epidemiologickými restrikcemi, které negativně ovlivňovaly spolupráci s oslovenými participantkami. S ohledem na tuto skutečnost se nám úspěšně podařilo rozhovory zrealizovat. Dotazované matky ochotně spolupracovaly, byly našim zájmem o romské stravování překvapeny. Současně byl v rámci výzkumného šetření zrealizován rozhovor s vedoucí stravování. Pracuje na základní škole, zodpovídá za provoz školní kuchyně, za jídelníček a vhodnost pokrmů, spolupracuje s rodičovskou veřejností. Nelze tímto kvalitativním výzkumným šetřením zobecňovat celou minoritní společnost Romů v České republice.

Analýzou všech zrealizovaných rozhovorů jsme získali informace o stravování dítěte romského etnika. Nejdůležitějším faktorem, který utváří racionální stravovací návyky je **rodina**, která dítě celoživotně ovlivňuje, a to v komplexním přístupu a zodpovědnosti ke svému zdraví. Jak uvedla Anna Zimová (2020), ve výzkumu své bakalářské práce na téma: *Romové na středních školách. O postojích vybraných romských studentů ke vzdělávání*, je potřeba se zaměřit na rodinné zázemí, které by mělo romské děti více motivovat ve vzdělávání. Romská minorita však své potomky vtahuje do svých každodenních potíží a problémů, tudíž své děti negativně ovlivňuje v dalším vzdělávacím procesu. Děti nemají vhodné domácí podmínky ke vzdělávání. Starší sourozenci se brzy osamostatňují, výchova je primárně směřována na nejmladší dítě v rodině. Starší děti mají volnější režim, který ovlivňuje i zodpovědnost ke vzdělávání. Dále uvádí, že je zapotřebí si uvědomit, jak se k romské minoritě chová majoritní společnost. Romské děti vnímají chování některých pedagogů za demotivační, současně i klima třídy negativně ovlivňuje jejich vzdělávání.

S těmito tvrzeními souhlasíme a ve svých zjištěních potvrzujeme, že děti ovlivňuje zejména rodinné prostředí a výchova, kterou by měli rodiče romského etnika více směřovat ke vzdělávání. Současně by měla většinová společnost vytvořit takové podmínky, aby děti romského etnika byly motivovány k dalšímu vzdělávání, sebeúctě, seberealizaci i zdravotní gramotnosti. Se vzděláním každého jedince souvisí zodpovědnost ke svému zdraví, a také informovanost, jak o své zdraví pečovat.

Shodně uvádí ve své práci Veronika Kobzová (2020), na téma: *Nohama na zemi, ale srdcem v nebi aneb Romové ve středisku Don Bosco Ostrava*, že je v romské komunitě pozornost rodičů věnována nejmladším dětem a starší děti se ocitnou na okraji zájmu. Je důležité prohloubení vztahu s ostatními dětmi v rodinách. Upozorňuje na skutečnost, že se děti učí nápodobou, což děti následně celoživotně ovlivňuje. Doporučuje individuální přístup k dětem, který vnímají velmi pozitivně. Ve svých závěrech doporučuje vzdělávat děti v rámci multikulturní výchovy a zdůrazňuje, že rozdílnost by měly vnímat jako obohacení. Kobzová (2020) dále uvádí, že je vhodné etnickou skupinu více poznat a pochopit pomocí jejich tradiční stravy i kultury, tím majoritní společnosti poskytnout pozitivní pohled i pochopení.

Souhlasíme se závěrem empirického šetření od Kobzové (2020), že by se rodiče měli věnovat nejen nejmladším dětem, ale také ostatním dětem v rodinách. Potřebují stejnou podporu i vedení, jako nejmladší děti. Současně individuální přístup ke každému členu rodiny je významný a dokáže dítě pozitivně stimulovat ve všech směrech výchovy. Stravování dětí je tedy dle výzkumných šetření primárně ovlivněno rodinným prostředím. Současně majoritní společností není dětem ve vzdělávání dostatečně vysvětleno, co má obsahovat zdravá strava. Bylo zjištěno, že se žáci na 1. stupni učí především český jazyk a matematiku, vzdělávání v oblasti racionálního stravování je však minimální. Jak vyplývá z našeho výzkumného šetření, ve kterém jsme navštívili romskou komunitu, je toto téma více než žádoucí i s ohledem na absenci předškolního vzdělávání. Současně je důležité ve školských zařízeních spolupracovat s romskými asistenty pedagoga. Vhodné by bylo zařadit více projektové výuky na téma romské kuchyně, kde by bylo dětem vysvětleno složení potravin a děti by si osvojily zdravé stravovací návyky. Tato spolupráce by mohla být inspirativní pro všechny zúčastněné, jak pro školu, žáky, tak i rodiče.

ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývala stravováním romských dětí. Jak se tyto děti stravují v domácím prostředí i školním. Jakými faktory je ovlivněn jejich přístup ke stravě, jak dítě ovlivňuje prostředí sociální, kulturní, ale i tradice. Zda v současné době dochází ke změnám v romské populaci, jak většinová společnost tuto komunitu ovlivňuje.

V teoretické části diplomové práce jsme se zaměřili na dítě a jeho zdravý vývoj. Co všechno musí obsahovat racionální strava, aby dítě nestrádalo a prospívalo. Jaké živiny jsou nepostradatelné, a naopak jaký druh surovin je nutné hlídat i omezovat. Ačkoliv se nabízí názor, že existuje dostatečné množství odborné literatury i internetových zdrojů na téma racionálního stravování, veřejnost je ovlivněna nabídkami pokrmů, upřednostňuje zejména chuť, bez ohledu, zda jsou tyto potraviny zdraví prospěšné. Společnost celosvětově řeší pasivitu v oblasti fyzické aktivity nejen u dospělých, ale především u dětí.

Dále byla popsána romská populace od historických pramenů po současnost, jakými změnami prošla romská rodina, zda si uchovává své tradice ve všech oblastech, které je činí jedinečnými. Jakou roli má romská žena, muž i dítě. Byla popsána edukace žáků romského etnika, zda funguje předškolní vzdělávání za podpory rodičů. Jak vzdělávání souvisí se zodpovědností za své zdraví a jak předcházet onemocnění. Bylo popsáno školní stravování, co dítěti nabízí, včetně školních projektů, aby si dítě ve vzdělávání osvojilo zdravé stravovací návyky. Teoretická část je základem pro výzkum.

Praktická část byla zaměřena na kvalitativní výzkum. Pomocí polostrukturovaných rozhovorů a pozorování bylo zjišťováno, jak žije romská rodina v současné společnosti, jak se romské matky starají o chod domácnosti, výchovu svých dětí, jak vnímají zdraví, co je pro ně nejdůležitější, zda jsou ochotny změnit osvojené stravovací návyky. Jak se jim spolupracuje se školskými zařízeními. Současně byl zrealizován rozhovor s vedoucí školní jídelny, jaký má názor na současné stravování, jaká je spolupráce s rodičovskou veřejností, jaké pokrmy se těší oblibě u dětí a naopak. Pomocí otevřeného kódování vznikly čtyři kategorie, které popisují specifika stravování romského etnika, jsou vzájemně propojené a odpovídají na určené výzkumné otázky. Výzkumné cíle byly splněny. Na základě výzkumného šetření, rozhovorů s oslovenými participantkami bylo navrženo doporučení pro praxi, zejména pro pedagogy, jak více dětí romského etnika seznámit se zdravým stravováním a zdravými návyky, které by si osvojily až do dospělosti. Doporučujeme zaměřit se na děti 1. stupně základních

škol a také předškolní vzdělávání, které má v současné době velké rezervy a absence romských dětí v mateřských školách je nadprůměrná.

Výsledky diplomové práce ovlivnily dva základní limity výzkumného šetření. Prvním faktorem byla jazyková bariéra, kdy bylo zapotřebí romským matkám pomoci otázky pochopit, ale také na ně odpovědět, jejich vyjadřování v českém jazyce jim činily potíže. Současně nebyly dostatečně soustředěné, rozhovor byl pro ně dlouhý i náročný. Druhým faktorem ovlivňující výzkum byla nepřítomnost romských mužů, anebo jejich pasivita v průběhu rozhovorů. Některé oslovené participantky odmítaly realizaci rozhovoru za přítomnosti partnera, bylo náročné zorganizovat vše tak, aby partner nebyl v době rozhovoru přítomen. Bohužel vyjádření mužů na toto téma nebylo zaznamenáno, což by zajisté výzkum zkvalitnilo a nabídlo další názor na dané téma.

Výsledky práce jsou inspirující především pro pedagogy pracující s dětmi romského etnika, mohou posloužit jako poznání chování těchto dětí, z čeho pramení a jak s nimi mohou úspěšně pracovat.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] AMNESY INTERNATIONAL. *Nedokončený úkol: Romští žáci v ČR stále čelí překážkám ve vzdělávání*. Londýn: Amnesty International Publications, ©2009. Dostupné také z: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur71/003/2009/cs/>
- [2] BAKALÁŘ, Petr. *Psychologie Romů*. Praha: Votobia, ©2004. Dostupné také z: <https://librinostri.catholica.cz/vyhledat/Bakal%C3%A1%C5%99%20Petr>
- [3] CLEEMPUT, V. P. (březen 2007). Health-related beliefs and experiences of Gypsies and Travellers. Načteno z PubMed Central: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2652909/>
- [4] ČÁP, Jan a Jiří Mareš. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.
- [5] DANOSOVÁ, Marinella, Š. BUBENÍKOVÁ, L. MACHÁLKOVÁ, L. MAZALOVÁ a D. PASTUCHA. Vnímání zdraví u romského etnika. *Medicina pro praxi* [online]. 2015, 12(5) [cit. 2001-12-20]. ISSN 1803-5310. Dostupné z: https://www.medicinapropraxi.cz/artkey/med-201505_0012_Vnimani_zdravi_u_romskeho_etnika.php
- [6] DAVIDOVÁ, Eva. *Cesty Romů: Romano drom 1945–1990*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1995. ISBN 80-7067-533-0.
- [7] DAVIDOVÁ, Eva. *Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice*. Praha: Triton, 2010. ISBN 978-80-7387-428-5.
- [8] DRBOHLAVOVÁ, Nikol. *Výchova a socializace v romské rodině*. Hradec Králové, 2017. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, Katedra sociální pedagogiky. Dostupné také z: <https://theses.cz/id/quzrd7/STAG75710.pdf?info>
- [9] EAGRI. Školní projekt Ovoce, zelenina a mléko do škol. *Eagri.cz* [online]. ©2009–2022 [cit. 2022-12-15]. Dostupné z: <https://eagri.cz/public/web/mze/potraviny/potravinarske-komodity/ovoce-a-zelenina/ovoce-do-skol-1/novy-skolni-projekt-oz-a-mleko.html>
- [10] ELIÁŠOVÁ, Jana. Výživa dětí předškolního věku. In: *Babyonline* [online]. ©2007–2011 [cit. 2021-10-7]. Dostupné z: <https://www.babyonline.cz/vyziva-deti/vyziva-3-6-let>
- [11] ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007. ISBN 978-80-7254-925-2.

- [12] FOUROVÁ, Karolína. *Jediná kniha o jídle, kterou potřebujete*. Praha: Esence, 2020. ISBN 978-80-242-7157-6.
- [13] GABAL, Ivan. *Etnické menšiny ve střední Evropě*. Praha: G plus G, 1999. ISBN 80-86103-23-4.
- [14] GÁL, Fedor. *O jinakosti*. Praha: G plus G, 1998. ISBN 80-86103-09-9.
- [15] GREGORA, Martin. *Kuchařka pro rodiče malých dětí*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3110-0.
- [16] HODGKINSON, Tom. *Líný rodič*. Brno: JOTA, 2009. ISBN 978-80-7217-665-6.
- [17] HORVÁTHOVÁ, Jana. Kapitoly z dějin Romů. Praha: Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-615-X.
- [18] HÜBSCHMANNOVÁ, Milena. *Šaj pes dovakeras: Můžeme se domluvit*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0496-6.
- [19] JAKOUBEK, Marek. *Romové: Konec (ne)jednoho mýtu*. Praha: BMSS-Start, 2004. ISBN 80-86140-21-0.
- [20] JARCUSKA, Pavol et al. Are barriers in accessing health services in the Roma population associated with worse health status among Roma?. *International Journal of Public Health* [online]. 2013, 58 [cit. 2021-12-21]. ISSN 2620-4126. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00038-013-0451-8#citeas>.
- [21] KAJANOVÁ, Alena. *Prevence, náprava a terapie zdravotní a sociální problematiky dětí, dospělých a seniorů*. České Budějovice, 2009. Disertační práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta. Dostupné také z: https://theses.cz/id/1358d9/downloadPraceContent_adipIdno_16523?lang=en.
- [22] KALEJA, Martin. *Romové a škola versus rodiče a žáci*. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2011. ISBN 978-80-7368-943-8.
- [23] KMEŤO, Jozef. Rómska kuchyňa. In: *IDNES.CZ/blog* [online]. 2009-10-30 [cit. 2021-12-21]. Dostupné z: <https://kmeto.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=108389>.
- [24] KOBZOVÁ, Veronika. *Nohama na zemi, ale srdcem v nebi aneb Romové ve středisku Don Bosco Ostrava* [Bakalářská práce]. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra sociální pedagogiky, 2020. Vedoucí práce Lenka Ďulíková.

- [25] KUBÁTOVÁ, Dagmar. Výživa a stravovací režim romských dětí v Ústeckém kraji. Kontakt [online]. 2009, 11(2) [cit. 2021-12-21]. ISSN 1212-4117. Dostupné z: https://kont.zsf.jcu.cz/artkey/knt-200902-0011_vyziva-a-stravovaci-rezim-romskych-deti-v-usteckem-kraji.php?l=cz.
- [26] KUJA, Jindřich a Jiří FLODER. *Etopedie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1989.
- [27] LACKOVÁ, Elena. *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. Praha: Triáda, 1997. ISBN 80-901861-8-1.
- [28] LAKTEA. Ovoce do škol – informace o projektu. Ovoceazeleninadoskol.cz [online]. ©2014–2022 [cit. 2021-12-21]. Dostupné z: <https://www.ovoceazeleninadoskol.cz/index.php?page=ovoce-do-skol>.
- [29] LUDVÍK, Pavel. Co rodiče nevědí o školním stravování. In: Jídelny.cz [online]. 2. 5. 2019 [cit. 2021-10-21]. Dostupné z: <https://www.jidelny.cz/show.aspx?id=1962>.
- [30] MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Slon, 2003. ISBN 80-86429-19-9.
- [31] MŠMT. Vyhláška č. 107/2005 ze dne 25. února 2005 o školním stravování. Dostupné také z: https://www.msmt.cz/uploads/vyhlaska_107_2005_Sb_ve_zneni_210_2017_Sb.pdf.
- [32] NEČAS, Ctibor. *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0497-4.
- [33] NOVESKÝ, Ivan a Jiří, TUVORA. *Finanční gramotnost*. Praha: COFET, 2009. ISBN 978-80-254-4207-4.
- [34] PEMOVÁ, Terezie a Radek PTÁČEK. *Zanedbávání dětí*. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5695-0.
- [35] PREKOPOVÁ, Jiřina. *Empatie*. Praha: Grada, 2004. ISBN 978-80-247-0672-6.
- [36] RAMBOUSKOVÁ, Jolana et. al. Stravovací zvyklosti romských žen. *Hygiena*. 2003, č. 48, s. 4. ISSN 1210-7840.
- [37] ROMANO HANGOS. Přijela jsem si udělat názor. *Romano hangos*, 2007, 9(7). Dostupné z: http://www.romanohangos.cekit.cz/clanek.php?id_clanek=736.

- [38] ROMBASE – Didactically edited information on Roma. *ROMBASE – Didactically edited information on Roma* [online]. ROMBASE, ©2004 [cit. 2021-12-28]. Dostupné z: <http://rombase.uni-graz.at/>.
- [39] ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-410-9.
- [40] SEŠITY PRO SOCIÁLNÍ POLITIKU: ROMOVÉ V ČESKÉ REPUBLICĚ (1945–1998). Praha: Socioklub, 1999. ISBN 80-902260-7-8.
- [41] SIKOROVÁ, Lucie. *Potřeby dítěte v ošetrovatelském procesu*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3593-1.
- [42] SOUKUPOVÁ, Daniela. Dodržování pitného režimu u dětí. In: *Kendamil.cz* [online]. 21. 8. 2019 [cit. 2021-10-15]. Dostupné z: <https://www.kendamil.cz/dodrzovani-pitneho-rezimu-u-deti/>
- [43] STÁTNÍ ZDRAVOTNÍ ÚSTAV. Školní stravování: O výživě obecně. Nzip.cz [online]. ©2022 [cit. 2021-10-15]. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/clanek/345-skolni-stravovani>
- [44] STRÁNSKÝ, Miroslav a RYŠAVÁ, Lydie. *Fyziologie a patofyziologie výživy*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2014. ISBN 978-80-7394-478-0.
- [45] ŠEVČÍKOVÁ, Veronika. *Slyšet, cítit, dotýkat se...* Ostrava: Ostravská univerzita, 2008. ISBN 978-80-7368-569-0.
- [46] ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9.
- [47] ŠOTOLOVÁ, Eva. *Vzdělávání Romů*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-1909-5.
- [48] ŠTĚPAŘOVÁ, Ema. *Specifika romské rodiny* [online]. 2005 [cit. 2021-12-20]. Dostupné z: <https://adoc.pub/specifika-romske-rodiny-ema-tpaova.html>.
- [49] TOUMOVÁ, Kristýna et al. Zdravotní stav romské populace v kontextu primární a sekundární prevence. *Kontakt*, 2016, 18(2) [cit. 2021-12-21]. Dostupné z: https://kont.zsf.jcu.cz/artkey/knt-201602-0007_zdravotni-stav-romske-populace-v-kontextu-primarni-a-sekundarni-prevence.php.

- [50] VAGÁI, Dušan. Romistka Eva Davidová: „Snažila jsem se poznat jejich srdce i duši, kterou jsem tak cítila“. In: *Český rozhlas Radiožurnál* [online]. ©25. 6. 2018 [cit. 2022-01-05]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/romistka-eva-davidova-snazila-jsem-se-poznat-jejich-srdce-i-dusi-kterou-jsem-tak-8105898>.
- [51] VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Strategie rovnosti, začlenění a participace Romů (Strategie romské integrace) 2021–2030. In: *Vlada.cz* [online]: 10. 5. 2021 [2021a]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/Strategie-rovnosti--zacleneni-a-participace-Romu-2021---2030---textova-cast_OK_2.pdf.
- [52] VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2020. In: *Vlada.cz* [online]. 19. 10. 2021 [2021b]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/zprava-o-stavu-romske-mensiny-v-ceske-republice-za-rok-2020-192596/>.
- [53] VÝZNAM ZDRAVÍ A JEHO PODPORA. *National Library of Medicine*. [Online] National Library of Medicine, 2005. [Citace: 15. leden 2022.] https://www.ncbi.nlm.nih.gov.translate.google.com/articles/PMC2080455/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=cs&_x_tr_hl=cs&_x_tr_pto=sc
- [54] VZÁJEMNÉ SOUŽITÍ. *Receptář romských jídel* [online]. 2015 [cit. 2021-12-21]. Dostupné z: <https://www.vzajemnesouziti.cz/file.php?nid=15768&oid=5565672>.
- [55] WILKINSON, Richard a MARMOT, Michael. *Fakta & souvislosti, sociální determinanty zdraví*. Kostelec nad Černými lesy : Institut zdravotní politiky a ekonomiky, 2005. 80-86625-46-X.
- [56] ZIMOVÁ, Anna. *Romové na středních školách. O postojích vybraných romských studentů ke vzdělávání* [Bakalářská práce]. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav pedagogických věd, 2020. Vedoucí práce Bohumíra Lazarová.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Apod.	A podobně
Atd.	A tak dále
ČR	Česká republika
MŠ	Mateřská škola
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
Např.	Například
§	Paragraf
Tj.	To jest
Tzv.	Takzvaně
WHO	Světová zdravotnická organizace

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 – Přehled oslovených participantů – identifikační údaje.....	44
Tabulka 2 – Lokalita, ve které romská rodina bydlí, typ bydlení.....	45

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha PI – Informovaný souhlas

Příloha PII – Okruhy otázek k rozhovorům

Příloha PIII – Pozorovací arch

Příloha PIV – Rozhovor s matkou M5

Příloha PV – Fotografie školních svačín

Příloha PVI – Jídelníčky školní jídelny

PŘÍLOHA P I: INFORMOVANÝ SOUHLAS

INFORMOVANÝ SOUHLAS S ÚČASTÍ NA VÝZKUMU

zaznamenaného pro účely výzkumného šetření diplomové práce

„Racionální“ stravování romských dětí

Diplomová práce vedena na: Univerzitě Palackého Olomouc, Pedagogická fakulta, Žižkovo náměstí 951, Olomouc

Obor: předškolní pedagogika

Studentka: Lenka Burdíková, e-mail infoburdikova.l@seznam.cz, tel. 737 166 853

Cílem výzkumu je zjistit, jaké je ovlivněno stravování romských dětí většinovou společností v souvislosti se zdravým životním stylem. Pro tento výzkum je primárně důležité získat informace stravování romských dětí v rodinách, ve školských zařízeních, jak ke zdraví svých dětí přistupují rodiče, zda romské matky vaří dle tradičních receptů, co pro Romy znamená zdraví a zdravá strava, zda se změnily jejich stravovací návyky, jak ovlivňuje přístup ke svému zdraví vzdělání.

1. Pro výzkumné účely a zpracování informací nepotřebuji Vaše osobní údaje a data.
2. Jestliže Vám nebude vyhovovat otázka, nemusíte bez udání důvodů odpovídat.
3. Nahrávky všech rozhovorů budou přepsány a anonymizovány.
4. Výstupy z výzkumu budou citovány pod symboly M1 až M5, V1, nebudou uváděny žádné vazby na Vaši osobu a rodinu, ve které žijete.

Souhlasím s realizací rozhovoru, který poskytnu Lence Burdíkové pro výzkumné účely diplomové práce na výše uvedené téma.

V dne

Podpis účastníka

Podpis výzkumníka

PŘÍLOHA P II: OKRUHY OTÁZEK K ROZHOVORŮM

Základní údaje

Považujete se za Roma, romskou rodinu?

Mluvíte doma romsky?

Kolik máte dětí a jak se jmenují?

Kolik mají roků?

Kdo bydlí ve společné domácnosti?

Kde bydlíte?

Jaké vzdělání má váš partner a vy?

Chodilo či chodí vaše dítě do mateřské školy?

Výchova dítěte v romské rodině – režim dne

Kdy ráno Vaše děti vstávají a v kolik hodin chodí spát?

Snídají děti pravidelně?

Jaké svačiny děti preferují?

Vybírají si sami, co chtějí jíst?

Stravují se ve školském zařízení?

Stravuje se vaše dítě pravidelně (snídaně, oběd, večeře)?

Jak děti tráví volný čas?

Zakazujete něco dětem?

Tradiční kuchyně, denní menu, vliv majoritní společnosti

Kdo vás naučil vařit – maminka, babička, tchýně?

Máte svoji rodinnou romskou kuchařku, vaříte podle ní?

Co považujete za tradiční romská jídla?

Vaříte doma ryby a proč?

Ohříváte jídlo, které zbude z předešlého dne?

Máte doma vždy nějaké sladkosti, anebo brambůrky, chipsy?

Pečete nějaké moučníky?

Jaký druh nápojů nakupujete?

Zdraví v romské rodině

Navštěvujete pravidelně svého pediatra?

Maté svého zubního lékaře? Dbáte na ústní hygienu?

Dáváte dětem nějaké vitamíny a proč?

Omezujete dítě v jídle?

Omezujete dítě v mlsání?

Kolikrát týdně jíte ovoce?

Jak často jíte zeleninu?

Znáte kuskus, bulgur, pohanku?

Představa správné životosprávy

Co je podle vás a vaše dítě zdravé (popř. vyjmenovat potraviny)?

Chtěl/a byste změnit jídelníček? A proč?

Bolí vaše dítě často břicho, zvrací?

Je vaše dítě často unavené?

Bývá často nemocné?

Co podle vás znamená zdravý životní styl?

Co je podle vás nejdůležitější? Jste spokojeni?

PŘÍLOHA P III: POZOROVACÍ ZÁZNAMOVÝ ARCH Č. X

Rodina:	XY		
Bydliště:	Vsetín		
Datum pozorování:		Čas pozorování:	
Sledované kritérium:	Rodinné prostředí a klima rodiny		
Indikátory kritéria:	1. Role matky		
	2. Matka a domácnost		
	3. Matka a gastronomie		
Čas	Popis sledovaného kritéria		

PŘÍLOHA P IV: ROZHOVOR S MATKOU – M5

Já – Považujete se za Roma, romskou rodinu?

Participant – Jo jsme. Jsme romská rodina, jsme velká rodina a jsme rádi, že jsme Romové. Na rozdíl od vás umíme žít, podporujeme se, máme velké rodiny.

Já – Mluvíte doma romsky?

Participant – Jo, jo mluvíme, jsme na to zvyklí, je to náš jazyk, taky používáme váš. Jak se to řekne, no, když je něco česky pojmenované, já nevím, třeba řidičák, tak to řekneme česky, to ani jinak nejde. Ale máme plno našich slov, pěkných, ta čeština nám moc nejde ani přečíst to nejde. Jsme rádi, že můžeme mluvit po našem.

Já – Kolik máte dětí a jak se jmenují?

Participant – No já jich mám, však za to nemůžu, že ještě dvojčata se mi narodily a samí kluci. Už další nechci, už mi to stačí. Všechno musím oběhat, ale už je to lepší, už jsou velcí, ale zlobí to jo. Nejstaršího mám Erika, tomu je patnáct, bude vycházet základku, pak mám dvojčata Sama a Stevena, ti jsou to té, do puberty, ti mě zlobí a řvou po sobě, těm je deset. Pak mám Filipka jen je zlatej, moc nemluví, je klidnej po manželovi. Pomůže mi i doma. Ten má šest a nejmladší je Noelek, ten má tři. Ten je ještě malej. Moc zatím nezlobí, nejhorší je to teď se Štefkem a Stevenem. Ti dva mě opravdu zlobí a taky babičku neposlouchají. Mají svoji hlavu a utíkají ji, opravdu už mám z nich někdy únavu a velkou.

Já – Kolik mají roků?

Participant – Jo, jak jsem říkala, tak Erikovi je patnáct, dvojčatům deset, Filipek má 6 a Noelek 3. Je to někdy moc práce kolem nich. Hárají se. Spijou všichni dohromady, ale Noelek přijde za námi do postele, kde spím já s manželem. Manžel je unavenej, tak spí, nic ho nevzbudí.

Já – Kdo bydlí ve společné domácnosti?

Participant – Bydlíme tady všichni dohromady, všichni moji kluci a manžel. No je nás dohromady ani to neumím spočítat. Šest je nás. Babička bydlí vedle, chodí tady pořád, aby mi pomohla, hlavně s dvojčaty a s malým. Toho hlídá.

Já – Kde bydlíte?

Participant – Tady na Rafandě, nebo jak tomu říkáte – na Tyršově. Bydlíme tady rádi, sice je to malý byt, ale nemusím tolik uklízet. Pomáhá babička. Jsme blízko centra, kluci, když mají na

něco chut', tak je pustím do večerky a taky je tady blízko park, chodí i tam, ale to spíš s babičkou, mám přece o ně strach a v tom parku je to sice hezký, ale sedí tam divní chlapi.

Výchova dítěte v romské rodině – režim dne

Já – Kdy ráno Vaše děti vstávají a v kolik hodin chodí spát?

Participant – No kluci musí vstávat do školy. Ráno, tak kolem sedmy. Nemůžu je vzbudit, to je nekonečný a pak chodí pozdě, ještě je pošlu do obchodu na svačinu, někdy musím poprosit babičku, aby je dovedla, protože zaspali. Jsou na těch mobilech a pořád hrajou hry a tancují. Všude okolo bydlí Romové, mají tam kluci kamarády a kamarádky, pořád na těch mobilech něco dělají. Dokonce i večer si pišou a posílají videa. Já třeba sedím u televize a kluci mají dávno spát, ale zlobí a nespí. Pak nemůžou vstát včas. Manžel mi pak nadává, musí se vyspat do práce. Musí být klid v těch deset hodin. O víkendu ale zlobí dlouho, to chodí opravdu pozdě.

Já – Snídají děti pravidelně?

Participant – Kluci to nestíhají. To ani nemají na nic chut', jsou rádi, když vstanou. To já jim furt říkám, vstávejte, vstávejte. Kupují si svačinu a jí až ve škole. O víkendu zase spí dlouho, to už mám navařeno, tak hned obědvají a pak jí celý den, protože asi jsou pořád hladoví a pořád jak tancují. Ale asi jsou i po mě. Podívejte, jsem hubená, a to jim. Prostě jak pořád běhám kolem nich, tak to všechno vyběhám a jsem hubená moc.

Já – Jaké svačiny děti preferují?

Participant – Všichni kluci jsou na sladký. Já ten salám moc nejím, kluci to mají asi po mě. Jinak nevím. Ani tu šunku moc neradi. Já jim to nemutím. Kupují si ty plněné rohlíky, loupáčky nebo jak se to jmenuje a taky koblihy s marmeládou i čokoládou. Nebo oplatky i ty bonbony si kupují, to nadávám. Dvojčata i žvýkačky. Vím to, řekne mi to Simonka, bydlí vedle nás, chodí s nima do třídy. Někdy mi řekne, co tam kluci ve škole dělají. Hlavně, že to sní, že to nevyhazují, když to stojí peníze. Všechno je pořád dražší a je nás moc. Někdy jim koupí svačinu babička. Ale moc to po ní nechci, už tak mi pomáhá opravdu hodně.

Já – Vybírají si sami, co chtějí jíst?

Participant – Sami, sami, hlavně, aby se najedli. To bych nemohla ještě hlídat, jsem ráda, že jí. Beztať jsou hubení, já nevím. Dvojčata jsou i takoví malí, sice rostou, ale mají malí velikosti. Ale jídla mají dost, to jo. Někdy si vyberou ty drahé čokolády, to bueno, tolik peněz a nic tam není. To se zlobím. Oni to na sebe doma požalují, tak vim.

Já – Stravují se ve školském zařízení?

Participant – Filípek chodí, protože pak má družimu. Dvojčata taky chodí. Ale nejstarší ne. Ví, že je doma navařeno a žádný z kamarádů ze třídy taky nechodí. Už jsou velcí. Někdy si koupí, když jde s kamarády ze školy i pizzu, nebo se staví v pekárně. Ale já denně vařím, tak má teplý jídlo doma. A dvojčata i Filípek taky jí, když přijdou ze školy, přitom mají i obědy ve škole a že si chodí i přidat, co mi říkávají.

Já – Jak děti tráví volný čas?

Participant – Všichni kluci mají hodně kamarádů. Všichni bydlí vedle nás, jsou to samé romské rodiny, známe se a navštěvujeme. Jsem ráda, když jdou ven. Chcou pořád ty mobily. Koupila jsem jim jeden v bazaru, to nemají na volání, jen na hraní, kdyby ho ztratili, tak nevadí. Hrajou na tom hry, a tak dělají takové ty bojové sporty, ale to není, že by se prali. To si jen tak hrajou a taky chodí do klubu, ten je na „Buňkách“, tam třeba hrajou i na kytaru a bubny a klávesy. Je bavi hudba a tancování. Tancovali i před covidem ve škole v kroužku, to je bavi.

Já – Zakazujete něco dětem?

Participant – Nezakazuju, ale pořád po nich křičím. Hlavně, když se strkají a řvou po sobě, no sami kluci. Filípek ne, ten je klidnej, ale hlavně dvojčata, už jsou snad v pubertě. Manžel je taky klidnej, ale kluci jsou kluci. Zakazuju jim mluvit škaredě, oni to používají v té, v angličtině, to už i já rozumím, že je to něco škaderyho, to zakazuju.

Já – Stravuje se vaše dítě pravidelně (snídaně, oběd, večeře)?

Participant – No ty snídaně, to moc kluci nemají. Ten nejstarší můj kluk vstává nejpozději, všichni o sobotě a neděli až kolem obědu. Já kdepak, já vstávám brzy, taky se dívám dlouho na televizi, ale ráno musím vstát a vařit. Oběd mají každý den. Hlavně maso a brambory, ale i špagety kluci mají rádi. Musí být s masem. Oni ty uzeniny moc nechcou. Dvojčata a Filípek mají oběd i ve škole. Ten nejstarší ne, jí až doma, ale kupuje si větší svačimu. No a malej, ten má pořád něco v puse. No a na večeři chtějí kluci třeba párek, anebo pizzu jim ohřeju, oni si jdou koupit i něco do města, mají to kousek. Nebojím se o ně, postarají se o sebe a jde jich hodně, těch dětí. Taky chodí k babičce, bydlí vedle, hodně mi s klukama pomáhá. To jo, já bych to všechno nestihla.

Tradiční kuchyně, denní menu, vliv majoritní společnosti

Já – Kdo vás naučil vařit – maminka, babička, tchýně?

Participant – Vařit mě učila hlavně tchyně, když jsem se vdala. Já jsem moc v kuchyni nepomáhala, to spíš sestra, já třeba něco tak umýt, uklidit, ale vařit mě nebavilo. Byla jsem hubená, koupila jsem si třeba jen rohlík. To mi stačilo. Pak jak jsem měla kluky a dvojčata, však se podívejte, jak jsem malá a já dvojčata. No tak mě učila tchyně, pak i přišla na návštěvu, aby se podívala, jak mi to jde a abych taky jedla. Že jsem moc hubená. Já pořád nosím velikost 36, nikdy nepřiberu. To už tak je, ale nemocná nejsem to ne. Jen to starání, to běhání. Teď už je to lepší, že už jsou kluci docela velcí.

Já – Máte svoji rodinnou romskou kuchařku, vaříte podle ní?

Participant – Nemáme, nikdy jsem tu knížku, co myslíte neviděla. Na knížky nemám čas. My se prostě sejdeme, chlapi se divají na televizi, my ženské si vykládáme, co která vařila. Jsou to recepty třeba z televize, tak co která zkusela. Hlavně maso, někdy i tu pizzu zkusíme upéct, ale držíme se hlavně známých receptů. Víme, kolik to všechno stojí, zda na to máme peníze a že to chutná celé naší romské rodině. Polívky taky vaříme. Hlavně vývar, ale i bramborovou s uzeným. To je vyzkoušeny.

Já – Co považujete za tradiční romská jídla? Děláte tradiční romská jídla (goja, halušky, holubky...)?

Participant – Ale jo, vaříme romsky jídla. Dva kluci mi neji halušky a další dva zase jo, to by chtěli pořád. Holubky moc ne, to už moc nevařím, hlavně ty řízky a bramborový salát. Kluci taky ten smažený sýr to jim jede. Hlavně to maso pečú, k tomu brambory, ale i hranolky. Prostě co je zrovna levný v obchodě. Goja, když se ptáte, no fuj, to opravdu nemáme rádi. To ne.

Já – Vaříte doma ryby a proč?

Participant – Ryby nekupuju, jsou drahé a nevím, jak bych je měla uvařit. To u nás v romské kuchyni neděláme. To není naše jídlo. My máme rádi normální maso, někdy i kuře upeču. Hlavně to maso vepřový a uzený. Ryby mají kosti a kdo by to chtěl jíst a taky to tak divně, jak se to řekne smrdí, nebo vy říkáte páchne, tak nějak, že. To je opravdu pro naši rodinu zbytečný. Kluci, co mají ve škole oběd, když se ptám, zda jedli a co měli, když to platím, tak říkají že i polévku z ryby, že to nechťeli, někdy mají tu rybu smaženou a třeba bramborový salát, nemají to často, někdy, tak jednou za rok, ale jo, to tam prý sní. To je asi tím, že to voní jako řízek, na to jsou zvyklí.

Já – Ohříváte jídlo, které zbude z předešlého dne?

Participant – Ohřívát? Ne. To se ptáte proč? Jak ohřívát, jako to stejny, co předtím. To to vůbec, fuj, to by nás bolelo břicho, to je už zkažený. Všechno se u nás sní. Však taky už vím, kolik toho mám uvařit. Tak akorát, už vím, kolik kluci i manžel sní a co. Když vím, co jí, tak to koupím, uvařím. To není nic složitýho. To je prostě už ten život, kdy se my romské ženy staráme o rodiny a o děti. Co víc je, už nic.

Já – Máte doma vždy nějaké sladkosti, anebo brambůrky, chipsy?

Participant – Máme doma. To má přeci každý. Kluci přijdou, chtějí si něco dát na jídlo, tak si vyberou, co chtějí. Hlavně ty chipsy paprikový, ale ty slaninový, co je v akci, hodně to sleduju, všechno to stojí hodně peněz. To vždycky tak bylo. Však to taky sledujete, co kolik stojí. Děti potřebují mít něco dobrého, chodí si kupovat třeba ty lízátko do města do večerky, anebo k těm, Vietnamcům, oni mají ty obchody dlouho otevřený. Tak to kluky pustím. Něco takového slanýho musíme mít doma, přijde i někdo na návštěvu. Babička pro kluky má taky vždy něco dobrýho.

Já – Pečete nějaké moučníky?

Participant – Pečení moc nemám ráda. Raději navařím plno jídla do hrnců, nejvíce ten váš segedínský guláš, ten je taky romský ne? To raději uvařím. Peče spíš babička, ale ta je vedle, tak donese, anebo jdou kluci tam. Peče i třeba nějakou tu čokoládovou buchtu, anebo i s makem, to má rád Filipek. Ten si kupuje makový věci i v obchodě na svačimu. Taky ty čokoládovy věci.

Já – Jaký druh nápojů nakupujete?

Participant – Kupujeme balíky minerálek, ty sladký. Teď nevím, jak se jmenujou, ondrášovky myslím. Nejlepší jsou ty červený a žlutý. S jakou příchutí jsou to nevím, asi nějaký to ovoce je tam. Máme rádi ty bublinkový, nebo jak se to říká. Kluci si kupujou i do školy ty minerálky. Chtějí někdy ty kofoly, to já jim nechci kupovat, je to moc drahý. Někdy si to koupí sami, to jo, když jdou do města. Kupujou si to všechny děti, co jsem se dívala. Já nevím, proč to tak každému chutná. Hlavně i my Romové to pijeme, vodu obyčejnou to ne, ta není dobrá.

Zdraví v romské rodině

Já – Navštěvujete pravidelně svého pediatra?

Participant – Máme svého doktora. Chodím s nima hodně. Jak jeden onemocní, tak za chvíli začne druhý, to vždycky lehne jeden po druhém. Buď je bolí v krku, nebo mají tu rýmu, taky kašel. Štefek, to je ten z dvojčat, ten se mi počurával. Chodila jsem s ním na vyšetření, že si snad ve škole neřekne, že chce jít na záchod. Šla jsem to říct učitelce, tak se to potom zlepšilo.

Štefěk by měl nosit i brýle, ale stydí se, že ne, že to nosit nebude. Steven ten je zase malej, to je ten druhý z dvojčat, tak je to asi tím. Kluci mají všichni doktora, vždyť to musí být.

Já – Máte svého zubního lékaře? Dbáte na ústní hygienu?

Participant – Nechodíme k zubařovi. Klukům zuby vypadnou, myslím ty první, to nechtějí nikam jít a ty malé zuby opravdu vypadnou a pak už narostou nové zuby. Já bych je nemohla u zubaře trápit, fuj, my se toho bojíme. Vždycky nějak bylo. Když něco opravdu bolí, jako nás dospělé Romy, tak musíme až do Zlína na pohotovost, než tam dojedeme, to už i ty zuby přestanou bolet. Tak čistíme si zuby, kluky moc nehlídám, neposlechnou, pořád něco jí, to by museli pořád čistit.

Já – Dáváte dětem nějaké vitamíny a proč?

Participant – Nedávám, je to drahý. Nekupuju to a ani nevím, jestli to pomáhá? Myslím, že ne. Když někde něco chytanou, tak to donesou. Žádný takový vitamín není, co by děti zachraňoval. To je jako s tím covidem, přece to lidi mají. Žádný vitamín nepomůže. Tahají z lidí akorát ty peníze.

Já – Omezujete dítě v jídle?

Participant – Kluky neomezuju, jsou hubeni. Spíš jim to musím říkat, aby se najedli. Ale když už jí, tak sní toho hodně, to jo.

Já – Omezujete dítě v mlsání?

Participant – V mlsání kluky neomezuju. Oni mají všechno rádi, jako všechny děti. Mají rádi ty brambůrky a taky třeba ty bonbóny, nebo jak se to říká. Všechny druhy i lízátko, žvýkačky. Všechno je to pro ně barevný a hezký. Taky od babičky dostanou toho hodně, ta na ně myslí. Ví, že kluci jsou mlsní a chtějí něco dobrýho. Babička je má moc ráda a pomáhá i s tím mlsáním, jak říkáte.

Já – Kolikrát týdně jíte ovoce?

Participant – Ovoce moc nekupuju, třeba ten banán koupím, ten je sladký, není kyselý. Někdy ze školy donesou kluci jablko i pomeranč. Ten pomeranč sním většinou já. Někdy ten nejmladší, ale už to taky moc nechce. Hlavně ten banán, ten klukům nejvíc chutná.

Já – Jak často jíte zeleninu?

Participant – To jo, zeleninu jíme. Já vařím, tak zeleninu potřebuju. Kluci mají rádi ten zelený, kyselý okurek, anebo i kousek papriky. Ale já to používám, když pečú maso, tak tu papriku a cibuli, taky zelí. Nebo to dávám do polévek, tak jo, tu zeleninu máme.

Já – Znáte kuskus, bulgur, pohanku?

Participant – Už jsem o tom slyšela, je to jako myslím ta. Rýže. V Kauflandu to nekupuju. Nebudu utrácet za něco, co neumím uvařit a pak to nikdo nebude jíst. Doma se potřebujou najíst. Myslím, že to mívají kluci ve škole, ale nikdy neřeknou, co to bylo za chuť, nebo jestli si šli přidat. Když je to dobré, chodí si přidat. To mi kolikrát řekne i vychovatelka, že jak jsou hubení, tak moc sní. To jsem moc ráda, když to mají zaplacený, tak ať jim tam přidají. Nemůže být dítě hladové, potřebuje mít sílu.

Představa správné životosprávy

Já – Co je podle vás a vaše dítě zdravé (popř. vyjmenovat potraviny)?

Participant – Zdravé je, že ho baví to učení, že je zdravé. Že i všechno jí, že všechno je to na ten růst, aby dítě nic nebolelo a žilo. Z jídla je to asi maso, to je základ a pak i ty brambory, to je taky zelenina ne. Moje děti jsou veselé, mají hodně energie, proto se musím tak starat. Ale hlavně jsou zdravé.

Já – Chtěl/a byste změnit jídelníček? A proč?

Participant – Nechtěla bych nic měnit a ani bych nemohla. Kluci i manžel už jsou zvyklí, jak vařím a vařím podle naší rodiny. Romské rodiny, všechny ty recepty a jídla, co se vždycky vařivaly. V našich jídlech je všeho dost, však jsme všichni doma hubení, tak bych měla asi vařit ještě víc jídel, ale to bych nic jiného nedělala, už tak pořád něco vyřizuju a starám se o kluky.

Já – Bolí vaše dítě často břicho, zvrací?

Participant – Moc ne, už ani nevím, kdy někdy bolelo břicho. Když třeba blijou, tak to jdu k doktorce a je to nějaká ta viróza ze školy. Ale jinak z jídla ne. Někdy je břicho tlačí, protože se hodně najedli, ale na nich to nejde poznat.

Já – Je vaše dítě často unavené?

Participant – Kluci mě zlobí, ráno se nechtějí chystat do školy, všechno jim trvá dlouho. Mají oblečení nachystané, ale jim se nechce. Filipěk chodí ale rád do školy, to jsem ráda, jen někdy zaspíme, to musím poslat i babičku, aby je dovedla, anebo je já jdu s nima a musím je omluvit, že jsme zaspali, však to se někdy podaří každému ne. To není nic zajímavýho.

Já – Bývá často nemocné?

Participant – Kluci nejsou moc nemocní. Štefek, to je ten z dvojčat měl problémy s tím močovým měchýřem, že se to, no vždycky počural a ani o tom nevěděl, nic ani neřekl. Já se ho ptala, babička se ho ptala, ale nic, nic neřekl. Teď už je to dobrý. Měl by nosit brýle, ale to on je, pořád mu nadávám, ať je nosí, ale on ne. Opravdu se musím zlobit.

Já – Co podle vás znamená zdravý životní styl?

Participant – Jak ste to říkala. Zdraví. Tak to je, že žiju, že máme kde bydlet, ne. Taky i ty peníze musíme mít. A že mám manžela. U vás u gadžů to tak moc není, máte hodně ty rozvody. U nás toto moc není.

Já – Jaké vzdělání má váš partner a vy?

Participant – Základku, to mám já, vyšla jsem v osmé třídě a už jsem chodila s manželem. Tehdy jsme ještě nebyli manželé, však to chápete. Manžel ten chtěl jít na zedníka, do školy chvíli chodil, ale už jsme se znali my dva, tak už pak nechodil a byl se mnou.

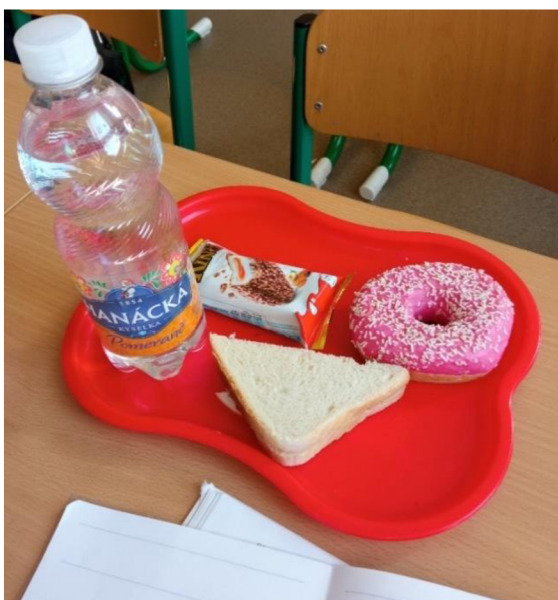
Já – Chodilo či chodí vaše dítě do mateřské školy?

Participant – Jsem doma, kluky jsem nikam nedávala. Taky mi hodně pomohla a pomáhá babička. Kluci chodili do toho klubu na Poschle, tam co vím, chodí hodně dětí. Mají tam zábavu a hry a tu trampolínu a hrajou třeba fotbal, anebo i tancují. Tak, abych běhala s jedním klukem do školky a beztak jsem byla doma, to nechápu. To bych běhala ještě víc. Kluci hodí na základku, jde jim to tam. Nemusím moc do školy, že by třeba zlobili. Jen Steven, ten je hodně hlučnej, ale to není ani zlobení.

Já – Co je podle vás nejdůležitější? Jste spokojeni?

Participant – Nejdůležitější je naše romská rodina, že se máme a máte ty děti. Staráme se o ně. Já jich mám opravdu moc, kdybych neměla dvojčata, tak bych jich tolik neměla. Ale už to tak je a všichni jsou moji. Tak ať máme bydlení a jídlo.

PŘÍLOHA P V: FOTOGRAFIE ŠKOLNÍCH SVAČIN

PŘÍLOHA P VI: JÍDELNÍČEK ŠKOLNÍ JÍDELNY

J í d e l n í č e k 28. 3. 2022 – 1. 4. 2022	<i>obsahuje</i> <i>alergeny</i>
Polévka bramborová se špenátem Trenčínské fazole, vícezrnný chléb Bylinný čaj slazený/neslazený/mléko	A1/1,7,9 A1/1,7 A7
Polévka kapustová s rýží Smažené rybí filé, vařené brambory Kompot s čerstvým ovocem Voda se sirupem/voda s citronem	A1/1,7,9 A1/1,3,4,7
Polévka kedlubnová Přírodní kuřecí plátek, těstoviny Ratatouille Ovocný čaj slazený/neslazený	A1/1,7,9 A1/1,3,7
Polévka kmínová se špaldovým kapáním Zeleninové placičky, vařené brambory s máslem a jarní cibulkou Voda se sirupem/voda s pomerančem	A1/1,3,7,9 A1/1,3,7